

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Štěpán Kučera

Česká internetová literární kritika a její vývoj

Rigorózní práce

Praha 2013

Autor práce: **Štěpán Kučera**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2013**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KUČERA, Štěpán. *Česká internetová literární kritika a její vývoj*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2013. 88 s. Vedoucí rigorózní práce Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.

Anotace

Práce se zabývá českou internetovou literární kritikou a jejím vztahem k literární kritice tištěné, potažmo vztahem nových médií k médiím masovým. Autor definuje, co lze nazývat „internetovou literární kritikou“ a zachycuje její stav v letech 2009 a 2012. Pomáhá si pracovní osou „tištěná – internetová kultura“, na niž jednotlivé typy webových projektů umísťuje: nejbližší tradičnímu, konzervativnímu pólu jsou internetové deníky a časopisy, nejbližší ryze síťovému pólu pak diskuzní servery. Během mapování literárněkritické scény na internetu vyzdvihuje konkrétní projekty a osobnosti, jejichž činnost považuje za zvlášť přínosnou literární kritice jako celku, a sleduje jejich vývoj mezi roky vymezujícími tuto práci. Zástupce popisovaných projektů zároveň oslovil několika anketními otázkami, stejně jako zástupce tištěné kultury – nakladatele. Ptal se hlavně na jejich vztah k internetové literární kritice, zvláště ve srovnání s kritikou tištěnou, a na možnosti, které internet v této souvislosti nabízí. Srovnáním let 2009 a 2012 autor popisuje vývoj zkoumaného fenoménu a konstatuje, že internetové projekty vývojově spjaté s tradiční tištěnou kulturou mají sklon buď zanikat, anebo se naopak vydat cestou skutečné profesionalizace, obvykle s finanční podporou státu. Čím blíže mají zkoumané projekty k „síťovému pólu“, tedy k představě decentralizovaného prostoru, tím větší životnost v kyberprostoru projevují. Vzrůstající roli mají ve sledovaném období sociální sítě s Facebookem v čele, jež se pro některé projekty stávají vítaným pomocníkem a platformou, v níž lze oslovit širší publikum, a pro některé naopak v jistém smyslu konkurencí.

Annotation

This rigorous thesis surveys Czech literary criticism on internet and its relationship towards printed literary criticism, or generally, relationship between new and traditional media. I define what “Czech literary criticism on the internet” can mean, and describe its situation in 2009 and 2012. I created an imaginary central line going from the pole of traditional media to the pole of new media and aligned the groups of websites on this scale. I found important projects there that exist in the periphery of Czech literary life (as reflected by the traditional media). Then I asked members of the web projects to fill in a short questionnaire focused on literary criticism on internet and its relationship to the culture of traditional media. Also, I posed the same questions to Czech book publishers as representatives of the traditional culture. In comparison of 2009 and 2012 I found out that the websites connected to the traditional printed culture tend to parish, or on the contrary, transform into professional projects (usually with state financial support). The closer to the pole of new media, the more viable the websites tend to be. I also notices increasing role of social networks, such as Facebook. For some websites these networks have become a welcome platform to address wider audience, while for others they have become a kind of competitor.

Klíčová slova

literární kritika, internet, nová média, síťová média, masová média, vysoká kultura, nízká kultura

Keywords

literary criticism, internet, new media, mass media, high culture, low culture

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že předkládaná rigorózní práce je rozšířenou verzí mojí práce diplomové, obhájené roku 2010. V této podobě nebyla práce využita k získání žádného akademického titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 1. 9. 2013

Štěpán Kučera

Obsah:

1. Úvod	7
2. Metodika	11
3. Teoretický rámec	13
3.1 Nová média	13
3.2 (Neo)technologický determinismus	14
3.3 Vysoké a nízké	17
4. O literární kritice	25
4.1 Co to je internetová literární kritika?	25
4.2 Je česká literární kritika v krizi?	29
5. Přehled internetové kritiky	33
5.1 Internetové deníky	35
5.2 Internetové literární časopisy	39
5.3 Weblogy	48
5.4 Literární servery	54
5.5 Diskuzní servery	57
6. Anketa	62
6.1 Nakladatelé	62
6.2 Zástupci internetových projektů	65
6.3 Vyhodnocení	68
7. Vývoj literární kritiky na internetu	70
7.1 Sociální sítě	70
7.2 Srovnání let 2009 a 2012	71
8. Závěr	76
Summary	80
Použitá literatura	82
Použité prameny	85
Internetové stránky	86

1. Úvod

„Hranice mezi oficiální a neoficiální literaturou se v tu dobu nevyhnutelně musely setřít... (...) Lidová kultura smíchu, která se po věky vrstvila, přetrvávala a tříbila se v neoficiálních formách lidové tvorby – mimetických i slovesných – a v neoficiálním životním habitu, mohla proniknout do samých výšin literatury a ideologie, aby je oplodnila a potom aby – podle stupně stabilizace absolutismu a formování nové oficiálnosti – sestupovala odtud do hierarchicky nižších žánrů, zabydlila se v těchto nížinách, do značné míry se odtrhla od lidových kořenů, zúžila se, zmalicherněla a zdegenerovala.“¹ To napsal Michail Bachtin o renesanční kultuře; oficiální literaturou měl na mysli díla dobově kanonizovaných autorů, neoficiální literaturou pak díla vzcházející z tzv. karnevalové kultury, která podle něj měla „specifické formy pouliční řeči a pouličních gest, uvolněné a otevřené, které nerespektovaly žádné distance mezi partnery a oprostily se od běžných (mimokarnevalových) norem společenské zvyklosti a slušnosti.“²

Proč o tom píšeme teď a tady? Chceme si totiž položit otázku, jestli se internet nemůže stát podobným *karnevalem*, který si vytváří vlastní *pouliční řeč*, a jestli internetová literatura nemůže oplodnit a spoluvytvořit *nové oficiální* písemnictví. Podle Bachtina vedlo setkání vysokého a nízkého na sklonku středověku ke vzniku Boccacciova *Dekameronu*, Rabelaisových a Cervantesových románů nebo Shakespeareových dramát, tedy děl z čela našeho literárního kánonu. Je vábivé a zároveň úsměvné představit si, že dnes vznikající „blogoromány“ či „romány v e-mailech“ jsou předzvěstí podobných vzepětí lidského ducha.

Postmoderní společnost je samozřejmě jiná, než byla společnost přelomu středověku a renesance, a nelze do ní beze změny vtěsnat Bachtinovy teze. Zhruba ve stejné době, kdy Michail Bachtin přišel s převratnou prací o lidové kultuře středověku, dokazoval Umberto Eco, že rozdělení „vysoké a nízké“ už neplatí - i Eco však zachoval jisté dichotomické rozdělení, když vedle *masové kultury* spatřoval i oblast, již nazval *avantgarda*.³ Vývoji myšlení o populární kultuře se budeme podrobněji věnovat v kapitole 3.3, teď jenom vyslovíme hypotézu, že i v současné společnosti existuje představa o „nízkosti“, k níž by *skutečná kultura* neměla klesnout. A že součástí tohoto „dole“ je internetové prostředí.

¹ BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*. Vyd. 1. Praha : Odeon, 1975. 406 s. (str. 64)

² tamtéž (str. 13)

³ ECO, Umberto. *Skeptikové a těšitelé*. 2. vyd. Praha: Argo, 2006. 367 s. ISBN 80-7203-706-4

Naznačuje to i Jiří Trávniček svým pohledem na vztah literárních profesionálů k síti sítí: „Mezi lidem spisovatelským i literárněkritickým panuje k internetu dost velká nedůvěra. Literatura je literatura a internet je internet. Prosím nemíchat a literaturu držet co možno na distanci, aby se nenakazila. Čím? Především grafomanií, inflací slov, dále pak těkavostí a v poslední řadě rozbředlostí.“⁴ Jestli se takový názor vůbec u dominantní části „lidu spisovatelského a literárněkritického“ vyskytuje, se pokusíme zjistit v kapitole 5, zatím berme toto vyjádření jen jako Trávničkův názor.

Z našeho pohledu je zajímavé i to, že sami tvůrci internetové literatury vzhlížejí ke světu literatury tištěné. Výstižně to charakterizuje Martina Oplatková v diplomové práci, v níž zkoumala komunitu kolem internetového serveru Totem: „Snaha vydávat dílo tiskem jako by asociovala, že internetová publikace už po nějaké době tvůrcům nepostačuje a že se snaží z ní vyjít. V tom vidíme (...) zajímavý rys internetových kulturních časopisů, který bychom mohli chápat jako snahu vrátit literaturu tam, kam po staletí patřila: do tištěné podoby. Tato snaha jako by byla svého druhu krokem zpět: Internet nabízí mnohem větší možnosti (okamžité reakce, práci s příspěvky, jejich grafické ozvláštnění, možnost je dále měnit) a neomezené množství čtenářů, které může příspěvky vidět. Výbor, který je vydaný v malém množství tiskem, v nenápadné grafické úpravě (diktované omezenými finančními možnostmi), a schovaný v několika málo knihkupectvích mezi řadou podobných titulů, nabízí na první pohled značně omezenější možnosti. Přesto vidíme, že snaha vydat dílo tiskem je mezi literáty velmi silná, a to přes značné finanční náklady a vleklé potíže, které vydání sborníku provázejí. Představa, že literatura patří na papír, tedy přetrvává mezi tvůrci i na počátku 21. století...“⁵

Představu o jistém napětí mezi tištěnou („vysokou“) a internetovou („nízkou“) literaturou sdílí i Štefan Švec, který ovšem narozdíl od Martiny Oplatkové předpokládá, že internetová komunita se o svět tisku příliš nezajímá: „Poezie žije v internetových diskusích, kde vzniká její úplně nový, kolektivní druh. Poezie je k dočtení na blozích, pokud víte, které číst. (...) To je poezie, která má živé a mohutné publikum. Poezie neumírá, je skoro všude. Kromě sbírek domácích básníků.“⁶

⁴ TRÁVNÍČEK Jiří. Odvyprávět současnost: Fendrychův blogoromán o generaci svobodných, leč ztracených. *Host*. 2009, roč. 25, č. 8, s. 71 – 72. ISSN 1211-9938

⁵ OPLATKOVÁ, Martina. *Internetový kulturní časopis Totem a komunita kolem něj*. Praha : Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2004. 67 s. Vedoucí diplomové práce: Tomáš Mrkvička

⁶ ŠVEC, Štefan. Krize české literatury. *Britské listy* [online]. 2008-03-31. [cit 2009-12-27] Dostupný z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/39866.html>>

V této práci si jako předmět zkoumání z nekonečného labyrintu internetové literatury zvolíme internetovou kritiku – a vzhledem k bezbřehosti síťových médií záběr našeho zkoumání časově vymežíme roky 2009 a 2012. V roce 2009 – v diplomové práci, z níž tato práce rigorózně vychází – jsme se pokusili internetovou kritiku zachytit v jejím tehdejší stavu a v celé její šířce, sahající od internetových časopisů přes weblogy až po diskuzní fóra. Nyní se k projektům, zachyceným před třemi roky, vrátíme, popíšeme jejich stav v roce 2012 a budeme analyzovat vývoj, který se v nich a kolem nich odehrál během výše stanoveného období. Toto rozmezí se může zdát příliš krátké na to, aby se ve zkoumané oblasti odehrál nějaký relevantní vývoj, ale pokusíme se dokázat, že i tři roky jsou v internetovém prostředí dostatečně dlouhá doba a že u zkoumaných projektů k posunu skutečně došlo.

Zároveň se budeme snažit zjistit, jestli se z internetové kritiky stává – nebo může stát – nová kvalita, emancipovaná vůči tvorbě spjaté s tradičními médii. A jestli může tradiční kritiku dokonce nějakým způsobem obohatit a pomoci na svět ne snad novému Rabelaisovi či Shakespeareovi, ale Šaldovi internetového věku.

Budeme postupovat metodou zakotvené teorie neboli grounded theory – budeme shromažďovat a analyzovat údaje o vymezené problematice a na jejich základě vyslovíme teorii o možnostech internetové kritiky a jejího dalšího vývoje (podrobněji tuto metodu popíšeme v kapitole 2 věnované metodologii).

Téma internetové kritiky nejdřív uvedeme do teoretického rámce mediálních studií: Popíšeme charakteristické vlastnosti nových médií a stručně představíme vývoj myšlenek mediocentrického přístupu v mediálních studiích, který zakončíme představením směru neotechnologický determinismus, jenž klade důraz právě na studium síťových médií. Dále popíšeme základní vývoj myšlení o populární kultuře, protože na vymezené téma se chceme podívat právě touto optikou (jak jsme naznačili hned v prvních odstavcích Úvodu).

V další části se zaměříme na literární kritiku. Pokusíme se definovat, co všechno lze za internetovou literární kritiku pokládat, což považujeme za klíčové při přemýšlení o kritice v kontextu nových médií, kde tradiční například žánrové formy přestávají platit. Položíme si zároveň (záměrně nadsazenou) otázku „Je česká literární kritika v krizi?“, pro jejíž zodpovězení využijeme názorů osobností literárního života spjatých s tištěnou kulturou.

Potom se zaměříme na prostředí sítě sítí a popíšeme, jak vypadá literární kritika tam. Budeme přitom postupovat po ose „tištěná – internetová literatura“, tedy od forem kritiky vývojově spjatých s tradičními médii až po kritiku svojí formou na tisku nezávislou.

Zástupcům webových projektů, jimž se v této práci věnujeme, jsme v roce 2009 rozeslali dotazník týkající se právě internetové kritiky a jejího vztahu ke kritice tištěné. Tytéž

otázky jsme tehdy rozeslali také vybraným českým nakladatelům jako zástupcům tištěné kultury. Odpovědi obou dotázaných skupin jsme vyhodnotili a vzájemně porovnali. Vzhledem k relativně úzkému okruhu oslovených osobností a relativně nízké návratnosti vyplněných dotazníků už v původní diplomové práci nebylo možné dojít k výsledkům, které by reprezentativním způsobem zachytily většinové mínění mezi literárními profesionály, a celá anketa tedy sloužila spíš jen jako ilustrace závěrů, jež jsme učinili na základě analýzy samotných webových projektů. Proto jsme se rozhodli zde v rigorózní práci původní anketu ponechat (opět víceméně z důvodů ilustračních), ale nenavazovat na ni anketou novou a místo toho se plně soustředit na analýzu internetových stránek.

2. Metodika

Otázky stojící u vzniku této práce se pokusíme zodpovědět pomocí tzv. grounded theory, neboli zakotvené teorie. Podstata této induktivní metody spočívá ve sběru údajů o zkoumaném jevu a jejich analýze – teprve poté následuje vytvoření vlastní teorie. Lapidárně to vyjadřují Anselm Strauss a Juliet Corbinová: „Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné.“⁷

Vidíme především dvě výhody tohoto přístupu. Zaprvé, metoda zakotvené teorie (na rozdíl od metod kvantitativního výzkumu) dává prostor lidem, osloveným dotazníky, aby volně projevili svůj pohled na danou problematiku, a neredukuje jejich odpovědi na statistická data – naopak, metoda grounded theory vyžaduje citlivou interpretaci těchto odpovědí a její podmínkou je i kreativní přístup autora práce. Jak říkají Strauss a Corbinová: „I tvořivost je zásadní součástí zakotvené teorie. Postupy zakotvené teorie nutí badatele překonat domněnky a vytvořit nový pořádek ze starého. Tvořivost se projevuje schopností badatele vhodně pojmenovat kategorie, a také schopností nechat svou mysl volně potulovat a generovat asociace nutné pro tvorbu podnětných otázek a pro objevení rozdílů, které vedou k objevu.“⁸

Druhá výhoda úzce souvisí s výše popsaným. Věříme, že metoda grounded theory umožňuje vyhnout se „pragmatické presupozici“, předpokladům, jež v dané problematice považujeme za samozřejmé a automatické. Obecně se například předpokládá, že v prostředí internetu se mediální produkce amaterizuje⁹ – a je snadné si na podporu tohoto tvrzení vzpomenout na ne jeden blog či server plný nadšeneckých textů, které si nekladou nároky na důslednost myšlenkovou ani jazykovou. Ovšem když podrobněji prozkoumáme některá diskusní fóra, zjistíme, že jejich úroveň značně převyšuje naše předpoklady a že místo očekávaných „amatérů“ tam o literatuře diskutují třeba „šéfredaktorka webového literárníku, překladatelka, editorka / korektorka, překladatel, dost možná jeden z nejlepších mé generace, novinář a básník, básník, literát, jedno nyxové id, o němž sice nevím, co dělá, ale z klubů věnovaných češtině vím, že češtinu rozhodně zvládá“ - řečeno s účastníkem jedné takové

⁷ STRAUSS, Anselm; CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Překl. Stanislav Ježek. Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

⁸ tamtéž

⁹ srov. např. s: JAVŮREK, Adam. *Vliv internetu na amaterizaci mediální produkce*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 98 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Křeček, PhD.

diskuze na serveru Nyx¹⁰. A zjistíme taky, že například rezignace na spisovnost vyjadřování nemusí znamenat rezignaci na smysluplnost obsahu.

Metoda grounded theory vyžaduje, aby se během výzkumu střídala fáze sběru materiálů a fáze interpretace. Hypotézy je tedy nejenom možné, ale přímo nutné korigovat v průběhu výzkumu v souvislosti se zjištěnými údaji. Jak opět shrnují Strauss a Corbinová, „je třeba udržovat si skeptický postoj.“

¹⁰ <http://www.nyx.cz/index.php?l=topic;id=12507>; cit. 2010-01-15

3. Teoretický rámec

3.1 Nová média

Rozlišujeme čtyři základní typy médií: primární, tvořené základními komunikačními kódy, například přirozenými jazyky; sekundární, které umožňují interpersonální komunikaci pomocí záznamu nebo přenosu sdělení (konkrétně jde třeba o písmo či telefon); terciární, masová média, jejichž dosah je celospolečenský (tedy kupříkladu denní tisk či televize); a konečně kvadrární, síťová, neboli nová média.

Vývoj nových médií je spojený s vývojem počítačové techniky a sítě sítí, čili internetu. Tato média kombinují prvky interpersonální (sekundární) a masové (terciární) komunikace – na internetovém serveru může uživatel zároveň číst článek nebo sledovat video a přitom pomocí komentářů či „chatu“ komunikovat s ostatními uživateli. Zároveň se na rozdíl od masové komunikace často prostupují role producenta a konzumenta sdělení. V této souvislosti je však zajímavé připomenout slova teoretika frankfurtské školy Waltera Benjamina z roku 1936 o tom, že k mísení rolí autorů a čtenářů docházelo už v době, kterou dnes označujeme za éru masových médií: „Začalo to otevřením rubriky ‚dopisy čtenářů‘ - a dnes to vypadá, že téměř neexistuje v Evropě člověk v pracovním procesu, který by v principu neměl možnost publikovat pracovní zkušenosti, nesnáze, reportáže a podobně. Rozlišení autora a publika tak přestává být zásadní věcí. Je pouze funkční a může se případ od případu měnit.“¹¹

Prostředí nových médií má samozřejmě řadu charakteristických rysů, které ho odlišují od masových médií. Některé z nich můžeme s jistou mírou zjednodušení interpretovat jako výhody a některé jako nevýhody – obě skupiny si teď ve stručnosti představíme.¹²

Začneme potenciálními výhodami. Nejcharakterističtějším znakem internetu je zřejmě **hypertextualita**, neboli vzájemné provázání souvisejících dokumentů. „Hypertextualita v podstatě simuluje to, co se běžně odehrává v lidském mozku při řešení nějakého problému: logické spojování a asociace odvíjející se od základního tématu. (...) Jedna elektronická publikace má tedy teoreticky tolik podob, forem, kolik má čtenářů.“¹³ Další významný rys je

¹¹ BENJAMIN, Walter. *Dílo a jeho zdroj*. Praha: Odeon, 1979. 428 s.

¹² V této části vycházíme z bakalářské práce České internetové literární časopisy, kde je téma výhod a nevýhod nových médií probráno podrobněji: KUČERA, Štěpán. *České internetové literární časopisy*. Praha : Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2006. 45 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Anna Jonáková

¹³ JEDLIČKOVÁ, Petra. Elektronické publikování. *Ikaros* [online]. 1999, roč. 3, č. 3 [cit. 2010-01-29]. Dostupný na WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/314>>

multimedialita, tedy spojení textu, obrazu a zvuku. K největším přednostem nových médií patří také možnost snadného **vyhledávání**. Důležitá je i **interaktivita** síťového prostředí, umožňující mimo jiné okamžitou zpětnou vazbu pro autora mediovaného sdělení.

Další výhodou nového média je **neomezenost prostoru a času**. „Elektronický vydavatel se tak může plně soustředit na kvalitu obsahu a do elektronických dokumentů může v podstatě zahrnout neomezené množství souborů.“¹⁴ Tato neomezenost však s sebou přináší i negativní jev – **nadprodukcí**. Podobně ambivalentní jako neomezenost prostoru a času je i (ne)možnost **archivace**. „Zatímco klasičtí vydavatelé chrlí nové a nové publikace a jen tiše doufají, že jsou někde shromažďovány, elektronický vydavatel má veškerou svoji produkci ‚pod střechou‘ a dává svým čtenářům na jednom místě k dispozici nejen nejnovější publikaci (číslo časopisu), ale také archív všech předchozích příspěvků zpravidla s možností jejich prohledávání. Nároky na prostor jsou v tomto případě (na rozdíl od archivace tištěných periodik) zcela zanedbatelné.“¹⁵ Na druhou stranu ovšem „nikdo přesně neví, jak dlouho budou data na patřičném serveru přístupná a čitelná.“¹⁶

Otázky vyvolává také omezená možnost **ochrany autorských práv**. „Specifickou vlastností elektronických publikací (...) mimo jiné je, že jejich kopie jsou naprosto identické s originálem, a proto lze kupříkladu jen těžko dokázat, který ze dvou obsahově shodných digitálních dokumentů vznikl dříve.“¹⁷ A konečně krátce zmíníme ještě jeden „technický“ problém nových médií, možnost **zpětných zásahů do textu**. „Tato nesporná výhoda se (...) může lehce obrátit v nevýhodu nebo spíše nebezpečí zvyšování nedůvěry k elektronickým publikacím. Jak vyřešit situaci, kdy někdo popíše nepřesnosti nebo nekonzistence v textu nějakého autora, který zareaguje na kritiku tak, že tyto nedostatky ze svého původního textu hbitě odstraní?“¹⁸

3.2 (Neo)technologický determinismus

Když uvažujeme o vlivu internetu na literární kritiku, vycházíme v zásadě z pozic technologického determinismu, tedy z mediocentrického přístupu, který se z dvojice bipolárních komplexů „médiá“ a „společnost“ soustředí na média a zabývá se jejich vlivem na

¹⁴ tamtéž

¹⁵ tamtéž

¹⁶ tamtéž

¹⁷ tamtéž

¹⁸ tamtéž

společnost. Tato perspektiva hledá „komunikačně-technologické důsledky daného typu komunikace/média pro společnost, nebo se dokonce pokouší od převažujícího média odvodit charakter či uspořádání společnosti.“¹⁹ V protikladu k tomuto pohledu existuje přístup sociocentrický, nastavený přesně naopak, a akcentující tedy roli společnosti. Vyhraněnost postojů technologického determinismu relativizuje například Brian Winston, který v knize *Media Technology and Society* „nabídl výklad vývoje médií založený právě na základě proměn technických možností, a to těch, které jsou závislé na elektrických a elektronických systémech. Jeho přístup je však technologickému determinismu značně vzdálen – nechápe společnost jako *určenou* jejími komunikačními možnostmi, nýbrž pouze zdůrazňuje proměny komunikační technologie jako *téma*...“²⁰

Dodejme hned, že k technocentrickému ani sociocentrickému směru nepřistupujeme nijak dogmaticky – nejsmysluplnější pozice se nám zdá uprostřed, v místě, kde se média a společnost ovlivňují navzájem. Zájem o nová média jako hybatele dalších dějů však bude v naší práci přece jen převládat, proto si teď ve stručnosti načrtneme přístup „technologických deterministů.“

První představitelé tohoto směru pocházeli z tzv. torontské školy, založené v 60. letech **Haroldem M. Innisem**. Innis vyslovil základní tezi technologického determinismu, tedy že „každé médium má nějaký ‚sklon‘ (bias) k podpoře určitého typu společenských vztahů a že tento sklon určuje podobu společnosti.“²¹

Innisovy myšlenky rozvinul jeho žák **Marshall McLuhan** v dílech *Gutenbergova galaxie: Jak vznikl člověk typografický* (1962) a *Jak rozumět médiím: extenze člověka* (1964). Popsal v nich teorii, podle níž typ komunikace, resp. konkrétní typ média, se významně podílí na uspořádání společnosti. Dobově dominantní médium má tedy vliv na aktuální sociální mentalitu. McLuhan přichází s lapidárně vyjádřenou tezí, že „médium je poselství“ – že každá nová technologie upravuje možnosti člověka a vytváří nové hodnoty, a proto sama o sobě vypovídá o člověku a o společnosti. McLuhan přišel s rozdělením vývoje společnosti do čtyř období v závislosti na nejrozšířenějším médiu: období orální kmenové kultury, dobu psané kultury, Gutenbergovu galaxii (tedy éru tisku) a Marconiho galaxii (éru elektřiny). „Bylo by jistě lákavé,“ dodávají Jan Jiráček a Barbara Köpplová, „pokračovat v řadě ‚galaxií‘ a

¹⁹ JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbara. *Masová média*. Praha: Portál, 2009. 413 s. ISBN 978-80-7367-466-3 (s. 50)

²⁰ tamtéž (s. 54)

²¹ tamtéž (s. 50)

období digitálních počítačových sítí a telekomunikačních spojení označit za ‚Gatesovu galaxii‘.²²

Důrazným kritikem McLuhanových tezí byl Raymond Williams, jehož myšlenkám se budeme podrobněji věnovat v následující kapitole. Teď jen poznamenáme, že Williams označoval technologický determinismus za nejhorší druh formalismu, bez skutečného významu a bez ukotvení v historii. Domnívá se, že média jsou odpovědí na společenské, ekonomické a politické potřeby, a že tedy vztah mezi médii a společností je nastaven přesně opačně, než hlásá mcluhanovská škola. To ovšem neznamená, že by si Williams účinky médií na publika neuvědomoval – když píše o televizi, přichází například s pojmem ‚flow‘, označujícím nekonečné plynutí televizního vysílání, jednotlivých mediálních obsahů snoubících se v jeden proud. To pak nevnímá jen jako záležitost technologickou, ale jako projev nové kultury. Kultury, kterou podle Williamse vystihuje i pojem ‚mobile privatisation‘ – tedy pojem slučující dva trendy spojené s nástupem televize: člověk se stává společensky pohyblivějším a zároveň se čím dál víc noří do svého soukromí.

Touto odbočkou k Williamsovi chceme pouze doložit, že i zastánci sociocentrického pohledu si všímají změn společnosti ve vztahu k médiím, ačkoli příčinu a následek vnímají opačně než mediocentristé.

V rozvíjení myšlenek technologického determinismu pokračovala řada autorů, z nichž vybereme aspoň **Neila Postmana**. V knize *Ubavit se k smrti* vysvětluje to, co považuje za nejvýznamnější kulturní fakt Ameriky druhé poloviny 20. století: ‚soumrak ‚věku tisku‘ a nástup ‚věku televize‘.²³ Televizní věk, založený na vnímání obrazů, podle Postmana ovlivňuje společnost negativně, protože dekontextualizuje skutečnost a podporuje povrchní čtení mediálních textů.

Autory, kteří navazují na mcluhanovské myšlenky, ovšem vztahují je k novým médiím, řadíme k neotechnologickému determinismu. Těmto autorům je společná fascinace sít'ovými médii, v nichž vidí komplexní změnu společenské role médií. Zřejmě nejdůležitějším představitelem tohoto směru je **Mark Poster**, který v knize *Second Media Age* rozděluje první a druhý mediální věk: první je etapa masové komunikace, v níž několik producentů vysílá texty velkému množství konzumentů, a druhá je etapa nových médií, kdy se zmíněná asymetrie omezuje, protože role producenta a konzumenta se začínají prolínat. Alvin

²² JIRÁK, Jan, KÖPPOVÁ, Barbara. *Masová média*. Praha: Portál, 2009. 413 s. ISBN 978-80-7367-466-3 (s. 51)

²³ Postman, N. *Ubavit se k smrti: Veřejná komunikace ve věku zábavy*. Praha: Mladá fronta, 1999. 190 s. ISBN 80-204-0747-2

Toffler v této souvislosti přichází s termínem „prosumer“ (kombinací slov „producer“ a „consumer“), česky „prozument“ („producent“ a „konzument“).

Poster, věrný innisovské mediocentrické představě, dále říká, že v první mediální věk podporuje „arboriální“, stromovité uspořádání textů, tedy že v nich podporuje řád a hierarchii, kdežto druhý mediální věk tíhne k „ryzomatickým“, neboli oddenkovitým textům, připomínajícím spleť nitek.

3.3 Vysoké a nízké

Michail Bachtin ve svém díle o Rabelaisovi, inspirativním také pro tuto práci, předkládá teorii o protikladných pozicích vysoké a nízké kultury ve středověku. Vůči této teorii se později vymezovali další autoři – například Aron Gurevič tvrdil, že vysoká a nízká kultura nejsou v protikladu, ale že „smíchový princip“ nízké kultury naopak potvrzuje a upevňuje normy vysoké kultury²⁴ -, pro nás je však důležitá samotná existence rozlišení vysokého a nízkého.

Ve smyslu, v jakém se toto rozlišení běžně používá ve společenských vědách, lze však o vysoké a nízké kultuře mluvit až se vznikem moderní společnosti v druhé polovině 19. století. Důležitým fenoménem tohoto období byl rostoucí vliv urbánní, dělnické populace, v marxistické terminologii dělnické třídy. Každodenní kultura a životní styl této vrstvy společnosti byl v protikladu s tradiční kulturou výše postavených vrstev, což vzbuzovalo reakce dobových intelektuálů. Nejvíce to bylo patrné v Anglii, která v té době platila za prototyp industrializované země a vliv dělnické populace tam byl velice silný. Jistě i z toho důvodu se v Anglii zrodil směr, označovaný jako britská elitistická kritika. Z dnešního pohledu pro elitistickou kritiku můžeme použít přívlastky jako akademická, hierarchizující, kulturně aristokratická.

Elitisté v sobě viděli strážce tradičních viktoriánských hodnot a chtěli je bránit před městským folklórem, spontánně vznikající každodenní kulturou „piva, ginu a nízké zábavy,“ řečeno s Mathewem Arnoldem, jedním z nejvýznačnějších dobových elitistů. Právě **Mathew Arnold** označil tuto nově vznikající kulturu za anarchii, za projev rozpadu sociálního řádu

24 srov. LUKAVEC, Jan. François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance. iLiteratura [online]. 2008-01-27. [cit 2010-02-14] Dostupný z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=22067>>

(obával se nejenom úpadku vkusu, ale i politické agitace levicově smýšlejících vrstev) a chtěl ji z veřejného života vytlačit s pomocí hodnot „opravdové“ kultury (jejíž krystalickou podobu mělo vystihovat označení „líbeznost a zářivost“²⁵).

Ve 30. letech 20. století se v Británii objevila nová vlna elitismu. Kolem časopisu *Scrutiny* se zformovala skupina utopických kulturních misionářů, z nichž nejvýraznější osobnost byl zřejmě **Frank Raymond Leavis**. Leavisisté se s předchozí elitistickou tradicí shodli na tom, že skutečná kultura je jedinec kultura elity, ale rozcházeli se s Arnoldem a jeho souputníky v přístupu ke kultuře proletariátu. Leavisisté nechtěli dělníky z kultury vytlačit, ale zušlechtit je a povznést (jedním ze způsobů byly i osvětové cesty po anglickém venkově).

Z pohledu této práce je zajímavé, jak důležitou roli Leavis přisuzoval instituci kritika. Leavis, mimochodem sám vlivný literární kritik a teoretik, říká, že porozumět hodnotám vysoké kultury dokáže jenom velice úzká skupina lidí, kritiků – dnes bychom pro ně možná použili i výraz „gatekeeper“. Kritici by měli být prostředníky mezi vysokou kulturou a masovou společností a interpretovat onu arnoldovskou „líbeznost a zářivost“ lidem, kteří jí sami nedokážou plně porozumět. Kultura by podle Leavise měla být v rukou osvětové menšiny.

Podívejme se ještě, jak Leavis vnímal příchod dobových „nových médií“. Vytvořil pojem „machine“, kterým rozuměl jakoukoli strojovost schopnou ovlivnit životní styl a rozbít tradiční hodnoty. Rozhlas ani film podle něj nejsou schopné zachytit, natož vytvořit kulturní hodnoty (televize v době, kdy psal svůj manifest *Mass Civilization and Minority Culture*, neexistovala; kdyby ano, stavěl by se k ní nepochybně stejně). Audiovizuální média, píše Leavis, pokračují v sestupném procesu, kterým se kultura masovosti vydala, a dělají z člověka pasivní součást standardizované, unifikované společnosti.

Dalším směrem, který se zabýval rozpory mezi vysokou a nízkou, resp. masovou kulturou, je tzv. frankfurtská škola. Vychází z neomarxismu a vnímá kritiku jako nutnou sociální hygienu, jako základní přístup ke světu, nezávisle na panující ideologii. I proto patří myslitelé z frankfurtské školy k nejradikálnějším kritikům „kulturního průmyslu“ (ostatně tento pojem vymyslel Theodor Adorno, představitel frankfurtské školy). Kultura je podle nich také zdrojem ideologie (zatímco pro původní marxisty měla takovou funkci pouze ekonomika)²⁶. Ekonomika podle neomarxistů nedokáže vyrobit souhlas se sebou samou, takže

²⁵ „sweetness and light“

²⁶ Ovšem stojí za zmínku, že už Bedřich Engels v dopise Josephu Blochovi píše, že společnost je ekonomickou základnou ovlivněna mocně, nikoli však výhradně.

jí musí předcházet široký společenský souhlas, tvořený právě kulturou. Tak vzniká kulturní průmysl, „masový podvod“, v němž nejde o hodnoty, ale o zisk, a v němž byla kultura zbavena svojí kritické funkce.

Frankfurtská škola je supradisciplinární směr, kombinující přístupy filozofické, sociologické, politologické i psychologické, prošla čtyřmi etapami od 20. let až k poválečnému období, ovšem my se z množství poznatků, které zanechala, zaměříme hlavně na teorie dvou osobností – Waltera Benjamina a Theodora Adorna.

Walter Benjamin (1892 – 1940) do oboru mediálních studií přispěl především svým pojetím proměny uměleckého díla pod vlivem jeho technické reprodukce, neboli proměny uměleckého díla v masové společnosti. Masově reprodukováné dílo podle něj ztrácí svoji „auru“, svoji jedinečnost zasazenou v tradici, znehodnocuje se jeho kvalita „zde a nyní“. Benjamin si bere za příklad hlavně fotografii a kinematografii, ovšem „ztrátu aury“ vztahuje k jakémukoli způsobu masového šíření. Nevnímá to však pouze negativně, spíš sleduje nástup dobových nových médií s vědomím jejich hodnotové ambivalence a snad i s jistým úžasem. „Vynaložilo (se) mnoho marného důvtipu na zodpovězení otázky, zda je fotografie umění,“ píše o sporech malířů a fotografů v 19. století, „aniž se dříve kladla otázka: zda nebyl vynalezením fotografie změněn celkový charakter umění.“²⁷ A cituje i stanovisko Franze Werfela: „Film se dosud nechopil svého pravého významu, svých skutečných možností. Ty spočívají v jeho zvláštní schopnosti vyjadřovat přirozenými prostředky a neobyčejně přesvědčivou silou čarovné, zázračné, nadpřirozené.“²⁸ Tento částečně inkluzivní přístup k oblasti dobově vnímané jako „nízká kultura“ vynikne zvláště ve srovnání s odmítavým pohledem F. R. Leavise, jež jsme popsali dříve.

Radikálnější je ve svojí kritice masové kultury **Theodor Adorno**, jeden z tvůrců (spolu s Maxem Horkheimem) výše zmíněné teze o masovém průmyslu jako „masovém podvodu“. Skutečná kultura musí být podle něj hrozbou společnosti, musí vytvářet neklid a zpochybňovat zažité hodnoty. Taková kultura je z podstaty menšinová a stojí v protikladu ke kultuře masové, nízké. Adorno se tedy přiklání k elitistickému pojetí kultury, ačkoli vychází ze zcela jiných pozic než tradiční britští elitisté. Adorno taky dlouhodobě zkoumal posluchačské návyky konzumentů rozhlasu a došel k závěru, že rádio podporuje „atomizovaný poslech“ a neumožňuje svým publikům skutečně hodnotný zážitek například z poslechu klasické hudby. Adorno se hudbou dlouhodobě zabýval (teoreticky i prakticky) a

²⁷ BENJAMIN, Walter. *Dílo a jeho zdroj*. Praha: Odeon, 1979. 428 s.

²⁸ Franz Werfel: Ein Sommernachtstraum. Ein Film nach Shakespeare von Reinhardt, in: Neues Wiener Journal, cit. Lu, 15 listopadu 1935. In: BENJAMIN, Walter. *Dílo a jeho zdroj*. Praha: Odeon, 1979. 428 s.

vždy byl nesmlouvavě kritický k hudbě (a obecněji k jakémukoli umění) vstřícné masové společnosti.

Protiklady vysoké a nízké kultury řešil i **Dwight McDonald**, když definoval dva kulturní komplexy masové společnosti – „mascult“ a „midcult“. Předchůdce mascultu je podle něj lidová kultura, předchůdcem midcultu kultura vysoká. Nejde však o pouhé přejmenování zavedených pojmů, McDonald se na oba komplexy dívá kriticky a vidí je jako úpadkové. Mascult jsou podle něj téměř všechny obsahy, které projdou médii, a k jejich charakteristickým rysům patří neosobnost, repetitivnost, nivelizace a podřizování se publikům. Ani k midcultu není McDonald smířlivější – midcult pouze předstírá vysokou kulturu, a jedná se tedy o defekt estetický i morální, čímž je midcult vlastně nebezpečnější než mascult.

Podobnou vizi kultury sdílí i **Hannah Arendtová**, která nahrazuje slovo mascult výrazem „masová zábava“ a slovo midcult termínem „masová kultura“.

V tomto stručném přehledu přemýšlení o vysoké a nízké kultuře se dostáváme od exkluzivního přístupu k přístupu inkluzivnímu. Řečeno ve zkratce, zastánci exkluzivity tvrdí, že menšina garantů vkusu, neboli kritiků, by měla z kultury vylučovat nepatřičné obsahy. Inkluzivní přístup naopak vychází z filozofie mnohosti a chce do kultury zahrnout co nejvíc jejích forem. Liší se i terminologie obou směrů – zatímco exkluzivisté používají pojem s pejorativním podtextem „masová kultura“, inkluzivisté volí neutrálnější výraz „populární kultura“. Když tedy budeme psát o autorech, kteří mají blíž inkluzivnímu přístupu, budeme se držet pojmu populární kultura. A tento výraz budeme dále používat i ve vlastní práci.

Důležitým předchůdcem inkluzivního směru je **Raymond Williams**. Jeho pojetí kultury se pokusíme charakterizovat třemi základními principy: Prvním je vše prostupující humanismus, víra v člověka anebo, použijeme-li méně poetického opisu, pojetí publik jako aktivních tvůrců kultury namísto pasivních recipientů. Druhý princip je vlastně sloučení předchozího s vlivem díla Karla Marxe na Williamsovy myšlenky – je to kladení důrazu na dělnickou třídu jako tvůrce kultury, tedy přístup k analýze kultury, jež nazýváme „bottom up“²⁹, tvorbu kultury vzcházející z nižších společenských vrstev. Další princip opět vychází z předchozího – Williams nevzhlíží k vysoké kultuře s takovou úctou jako tradiční britská

²⁹ Výraz ponechávám v angličtině, protože jeho běžný překlad „vzhůru nohama“ podle mě obsahuje konotace zkreslující jeho původní význam. Ve Williamsově pojetí nejde o chaos a převrácení zažitých pojmů, ale jednoduše o „vzestupnost“.

elitistická škola, z níž přitom svým způsobem sám vychází; v Hamletovi nebo Bratřech Karamazových odmítá Williams vidět pouhé umělecké předměty, arnoldovskou „líbeznost a zářivost“ – vidí v nich symboly, které musejí být znovu a znovu interpretovány. Williams vytvořil směr označovaný jako „kulturní materialismus“, který vychází z myšlenky, že kulturní základna není stav, ale proces, vyžadující neustálou reinterpetaci.

Williamsův přístup k nízké kultuře je symptomatický pro další autory inkluzivního směru a inspirativní i pro tuto práci, proto se na jeho pojetí kultury podíváme blíže. Williams upravil Leavisovy teze o „ideální kultuře“ dvěma způsoby: zaprvé, Leavisův stav dokonalosti nahradil hledáním takového stavu – absolutní hodnoty, píše Williams, nikdo z nás nezná, můžeme se jim jenom přibližovat³⁰; a zadruhé „ideální“ pojetí doplnil ještě dalšími dvěma pohledy. Jedním z nich je *dokumentární* kultura, zaměřená na záznamy lidské zkušenosti (vedle písemných záznamů sem patří například architektura či móda). Dalším je *sociální* kultura, která má daleko blíže k antropologii než k Leavisovi – jde o způsob života obyčejných lidí, který nemusí souviset (a zpravidla ani nesouvisí) s elitistickým pojetím vysoké kultury. Williams žádnou z těchto tří definic neupřednostňuje, snaží se je vnímat jako celek a tvrdí, že analýza kultury je zkoumání vztahů mezi členy této trojice.

Zároveň přichází s pojmem „struktura vnímání“³¹, kterým rozumí různou recepci skutečnosti mezi jednotlivými skupinami lidí rozdělenými v prostoru (rozdílné komunity lidí) anebo v čase (rozdíly mezi generacemi či, v delším časovém záběru, mezi epochami). Strukturu vnímání lze snad vystihnout i slovem „identita“. Williams svůj pojem vysvětluje metaforou: každá skupina lidí podle něj mluví svým vlastním jazykem. Pro analyzování kultury je pak důležité zamyslet se nad tím, jak získat přístup k jiným „strukturám“, než je naše vlastní.

Tady se Williams vrací ke svým třem přístupům ke kultuře a tvrdí, že k cizím „strukturám“ se lze dostat jedině pomocí dokumentárního přístupu, tedy zkoumáním autentických záznamů. Ale protože zkoumat všechny dokumenty samozřejmě není v lidských silách, musí nastoupit selekce. Ta je ovšem podmíněna nejrůznějšími vlivy, především naší vlastní strukturou vnímání. Tím se dostáváme už na druhý stupeň zkreslení autentické žité kultury – první zkreslení přináší dokument sám o sobě, druhé pak naše interpretace dokumentu. Kulturní tradice, vyvozuje Williams, je nepřetržitý proces interpretace a reinterpetace struktury vnímání našich předků. Každá generace zdědí určitou strukturu vnímání a tu pak sama změní.

³⁰ Termín „human perfection“ nahradil termínem „human evolution“.

³¹ „structure of feeling“

Williams se věnoval například i televizi a jejím vlivu na kulturu, ale o tomto tématu jsme se zmínili už v kapitole 3.2.

Skutečný obrat k inkluzivnímu přístupu nastal v 60. letech 20. století. Jedním z prvních, kdo populární kulturu dokázali analyzovat bez povýšenectví a odporu, byl **Umberto Eco** v knize esejí *Skeptikové a těšitelé*. Eco částečně vychází z McDonalda rozdělení kulturních komplexů na *mascult* a *midcult*, zároveň ho však problematizuje a nabízí vlastní rozdělení: „populární kultura“, srozumitelná všem konzumentům médií, a vedle ní „avantgarda“,³² jež si nároky všeobecné srozumitelnosti neklade. Eco používá pojmy „skeptikové a těšitelé“ – první z nich jsou apriorní odpůrci jakékoli populární kultury, druzí zas její bezvýhradní obhájci; podle Eca se mylí ti i ti, protože masovou kulturu nelze ani jednoznačně přijmout, ani odmítnout. Eco na rozdíl od McDonalda nekritizuje populární kulturu jako takovou (pokud se ovšem nesnaží vydávat sama sebe za umění)³³ a naprosto uznává její smysl jako únik od všední reality. Kritizuje však její extrémní projevy – vytváření nové úrovně reality,³⁴ k němuž dochází například prostřednictvím mytizace populárních hrdinů a vytvářením kultů; a na druhé straně pak odsuzuje tzv. „vznešený intelektuální fašismus“, tedy nadřazené odsuzování „*mascult*“. Zabývá se i ovlivňování kultury prostřednictvím technologií, jako je například televize nebo elektrifikace hudby.³⁵

V polovině 60. let vzniklo v Birminghamu Centrum pro současná kulturní studia. Autoři seskupení kolem tohoto institutu aktivně poznávali kulturu, životní styl a vkus

³² V této souvislosti připomeňme recenzi *Skeptiků a těšitelů* od Anežky Kuzmičové a její ostrou kritiku překladatele knihy Zdeňka Frýborta: „Ačkoliv se jedná o texty relativně volného žánru, dodržuje Eco zavedenou vědeckou terminologii. Zdeněk Frýbort si toho podle všeho nepovšiml a přeložil většinu literárně- a jazykovědných pojmů po svém, i když se jedná o termíny dosti známé. Jednotlivá Ecova tvrzení tím ztrácejí svou původní pronikavost a v mnoha případech bohužel i smysl. Například tam, kde Eco používá pojem *messaggio*, jenž v teorii komunikace odpovídá našemu „sdělení“, volí Frýbort sémanticky mnohem užší slovo „poselství“, a to i přesto, že se to v textech jenom hemží odkazy na Romana Jakobsona a jemu podobné. Tím, že volí konkrétnější, případně zkrátka doslovné překlady italských výrazů, Frýbort původní text překrucuje velmi často. Slovo *avanguardia*, jímž Eco označuje jakoukoliv literaturu s formálně inovativními prvky, překládá prostě jako „avantgarda“, obecně *racconto* („vyprávění“) nevhodně zužuje na „povídka“ a každé použití slova *ricerca* („výzkum“, „bádání“, „studium“) pro něj automaticky značí „řešení“.“ KUZMIČOVÁ, Anežka. Umberto Eco: Skeptikové a těšitelé. iLiteratura [online]. 2006-09-26. [cit 2010-02-20] Dostupný z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19807>>

³³ S tím se pojí téma nevkusu a kýče – umění podle Eca přináší příčiny pro efekt, kýč nabízí pouze efekt sám. Eco však nezpochybňuje ani možnost, že prostřednictvím kýče se člověk může dostat až ke skutečnému umění.

³⁴ Připomeňme, že až dva roky po *Skeptících a těšitelích* vyšla stěžejní práce sociálního konstrukcionismu *Sociální konstrukce reality* Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna.

³⁵ Ve stejném roce jako Ecovy eseje vyšel základní text mediocentrického přístupu ke společnosti, kniha *Jak rozumět médiím* Marshalla McLuhana

marginalizovaných vrstev (často pracovali i jako lektoři večerních vzdělávacích kurzů pro pracující).

Zakladatel Centra **Richard Hoggart** přišel s rozlišením „žitá kultura“ a „připravená kultura“, přičemž kladl rovnítko mezi připravenou kulturu a kulturní průmysl, který považoval za anihilaci touhy po intenzivním prožitku. Z tohoto rozdělení podle Hoggarta vychází i aktivní a pasivní pojetí kultury („culture as practice“ a „culture as product“).

Další významný pracovník (a později ředitel) Centra je **Stuart Hall**. Vysoká a nízká kultura se podle něj navzájem doplňují; kritizoval například skutečnost, že z Shakespearových her se stala elitní záležitost pro menšinové intelektuální publikum, ačkoli v alžbětinské Anglii byl Shakespeare vnímán jako zábava pro všechny vrstvy společnosti. Hall taky přišel s teorií kódování a dekódování mediálních obsahů – publika nejsou podle Halla masa pasivně přijímající sdělení mediálních producentů, ale mají různé možnosti čtení (můžou vůči sdělení zakódovanému producentem stát i v opozici a dekódovat je úplně jinak, než producent zamýšlel). Hall otevřel cestu teoriím o aktivním přístupu publik k médiím, ačkoli on sám se přikláněl k názoru, že texty a jejich preferované významy jsou přece jen silnější než jejich konzumenti.

S Hallem souzní i **John Fiske**, zakladatel oblasti televizních studií. Populární kultura podle něj umožňuje odpor proti tlaku dominantní ideologie, a to tím, že například při sledování televize si diváci do syntagmatických mezer vkládají vlastní významy. Vzniká tzv. „sémiotická demokracie“, kterou někteří autoři považují za předzvěst interaktivity síťových médií.³⁶ Síla producenta vnutit divákovi svůj preferovaný význam se přitom různí – například sportovní přenosy jsou významově otevřenější než autorské pořady jako například televizní seriály.

Analyzování populární kultury, zvláště televizní, se v kulturních studiích stalo běžnou věcí, proto pouze pro přehled zmíníme jména David Morley (sociální užití médií), Ian Angová (analýza seriálu Dallas) nebo Dick Hebdige (zkoumání projevů životního stylu subkultur).

Vidíme, že pojetí oblasti, již jsme nazvali „nízká kultura“, se různí – britští elitisté ji viděli jako spontánní žitou kulturu dělníků, myslitelé frankfurtské školy jako kulturní průmysl organizovaný „shora“. Někteří vědci se zabývají vztahem populární kultury k dominantní

³⁶ srov.: JAVŮREK, Adam. Vliv internetu na amaterizaci mediální produkce. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 98 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Křeček, PhD.

společenské ideologii a rolí publik... Těmto tématům se hlouběji věnovat nebudeme, pro nás zůstává důležitý hlavně samotný fakt, že většina teoretiků vymezuje dva kulturní komplexy (jakkoli se liší jejich názvy i konkrétní definice) a připouští jejich vzájemný vliv.

Zároveň z výše rozprostřeného přehledu myšlenek o populární kultuře vyplývá, že představa o tom, co je „vysoké“ a co „nízké“, je vždy dobová, podmíněná aktuálním stavem společnosti, a tudíž proměnlivá. Buñuelův surrealistický film *Andaluský pes* by tak pro Leavise byl součástí úpadkového fenoménu neschopného přinášet skutečné hodnoty, zatímco pro Eca by byl „avantgardou“. A Shakespeare vzešlý podle Bachtina z lidové kultury se ve 20. století může stát výsostným hájemstvím společenské elity.

Vzhledem k tématu této práce ještě zmíníme, co o masové společnosti ve věku síťových médií píše Jan Jiráček a Barbara Köpplová, když se zabývají zdánlivým rozbitím masovosti v souvislosti „s proniknutím osobního počítače do domácnosti a s nástupem internetu. Individualizovaná – a do jisté míry spotřebitelem řízená – spotřeba mediálních produktů vedla v první fázi k úvahám o tom, že masové společnosti, byla-li kdy jaká, je odzvoněno. Do technologického prostoru internetu však vtrhla spotřeba, reklama a marketing a koneckonců i davové chování přičítané právě masové společnosti – jak dokládá mobilizační potenciál sociálních sítí.“³⁷

³⁷ JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. Praha: Portál, 2009. 413 s. ISBN 978-80-7367-466-3 (s. 101)

4. O literární kritice

4.1 Co to je literární kritika na internetu?

Základním předpokladem přemýšlení o tématu této práce je určit, co to znamená „literární kritika na internetu“. Je snadné vymezit význam tradičního pojetí literární kritiky - výkladové slovníky ji definují jakou disciplínu literární vědy (spolu s literární historií a teorií), která se zabývá hlavně současnou literární tvorbou, jejíž „uměleckou hodnotu posuzuje na pozadí současné estetické normy a perspektivních možností jejího vývoje.“³⁸

Existují i další, komplikovanější pohledy na to, jak literární kritiku definovat – zmíníme aspoň strukturalistický přístup Rolanda Barthes: „Je-li pravda, že dílo svou strukturou v sobě chová možný smysl, musí dávat podnět ke dvěma různým projevům: buď je možné zaměřit se na všechny smysly, které pokrývá, nebo na prázdný smysl, který je všechny unese (což je totéž); anebo se lze zaměřit na smysl jediný. Pro onen obecný projev, jehož předmětem je ne ten či onen smysl, nýbrž mnohost smyslů díla, lze navrhnout označení *věda o literatuře* a pro onen druhý projev, který se vším rizikem na sebe otevřeně bere úsilí dát dílu jeden zvláštní smysl, užít označení *literární kritika*.“³⁹

Barthes k tématu klasifikace literární vědy přistupuje z vlastních pozic strukturalismu, ale když uvažuje o *jediném smyslu* díla, jejíž se literární kritika pokouší postihnout, blíží se významově k tradičním definicím, zdůrazňujícím *současný přístup* literární kritiky k dílu - viz např. definici Ladislavy Lederbuchové, citovanou v úvodu tohoto oddílu, akcentující v přístupu literárních kritiků „současnou estetickou normu“. Barthesovým *jediným smyslem* tak podle našeho názoru může být právě *současnost*, výpovědní hodnota literárního textu pro dnešního čtenáře. Jak dodává Lederbuchová, „literární kritika hodnotí i díla starší, ale na rozdíl od literární historie je posuzuje současnými estetickými měřítky a upozorňuje tak čtenářskou obec na díla, jejichž umělecká hodnota se působením času potvrzuje,⁴⁰ neboť jsou schopna aktualizovat své obsahy i v současných sociálních podmínkách recepce, tj. jsou i pro

³⁸ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.

³⁹ BARTHES, Roland. *Kritika a pravda*. Praha : Dauphin, 1997. 264 s. ISBN 80-86019-53-5

⁴⁰ Dodejme, že ono *potvrzení hodnoty díla* je v dlouhodobějším kontextu relativní, protože je závislé právě na současném, aktuálním přijetí. Tedy že sto let staré dílo, které dnes považujeme za trvalou součást literárního kánonu, může být za dalších sto let, v rámci posunu společenského paradigmatu, odsunuto na okraj čtenářského i badatelského zájmu jako zastaralé, případně nesrozumitelné. Několika vln přijetí a odmítnutí se dočkal například román Françoise Rabelaise Gargantua a Pantagruel, jak dokládá v samém úvodu této práce citovaný Michail Bachtin. (pozn. Š. K.)

současného čtenáře esteticky zajímavá, živá. V tomto smyslu je literární kritika spjata s ediční praxí a s konstituováním kontextu literární klasiky.⁴¹

To je tedy obecná definice literární kritiky, ovšem dodejme hned, že tento pojem neoznačuje jenom podoblast literární vědy, ale zároveň – a v kontextu mediální komunikace především – odborně⁴² zaměřenou publicistiku. Oproti akademickému pojetí je mediální literární kritika jednodušší a přístupnější „masovému čtenáři“, ale její základní zacílení je stejné – hodnocení současné literární tvorby současnými měřítky. Kritik oslovuje čtenáře i autora díla, přičemž oba nepřímo vyzývá, aby konfrontovali svůj čtenářský, resp. autorský přístup s kritikovou interpretací. Na tomto místě považujeme za užitečné zmínit i další pohled na zacílení literární kritiky, vystižený pochybností básničky Marcely Pátkové: „Nakolik jsou to (recenze – pozn. Š. K.) *reklamy* pro jiné čtenáře a nakolik mají být *poučením* pro autora? Kdo je vlastně čtenářem recenzí? Není jím hlavně ten, kdo je píše? Co jej vede k tomu, že si knihu nejen přečte, ale ještě o ní napíše a svůj text zveřejní? Není to hlavně recenzentova potřeba podat zprávu o sobě, o tom, co jeho samotného trápí, o jeho způsobu čtení, myšlení?“⁴³

Dvěma základními publicistickými žánry literární kritiky jsou recenze a kritika. Rozdíl mezi nimi není oficiálně kodifikovaný, ale nejvýstižnější se zdá být rozlišení Arne Nováka – ten za recenzi označil text určený čtenářům, kteří dané dílo neznají, a za kritiku pak text, jehož čtenáři dílo znají. Z toho vyplývá mnoho charakteristik obou žánrů od záležitostí čistě technických (například recenzent by neměl čtenářům prozradit vyústění zápletky díla) až po záležitosti obecnější a pro nás podstatnější – kritik se dílem zabývá v širších souvislostech literárních i společenských a může se dostat až k hranici eseje, tedy žánru na pomezí literatury věcné a umělecké. Z výše napsaného vyplývá, že recenze je čtenářsky přístupnější, a proto dominuje současnému mediálnímu prostoru, je téměř výhradním literárně kritickým žánrem současných deníků a časopisů určených široké veřejnosti, zatímco kritika se objevuje většinou jenom v úzce profilovaných literárních časopisech (výjimkou jsou kulturní přílohy deníků, kde i kritika jako žánr dostává prostor). Poměrně novým subžánrem jsou tzv. minirecenze, tedy recenze na malé ploše, které se snaží vycházet vstříc předpokládané neochotě čtenářů soustředit se na delší text. Mezi žánry literární kritiky patří i polemika (která svoji renesanci

⁴¹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.

⁴² Jakkoli slovo „odborně“ může v českém mediálním prostředí působit občas až jako nemístná nadsázka...

⁴³ KUČERA, Štěpán. Jsou to spíš ty věci mezi řádky...: Rozhovor s Marcelou Pátkovou Linhartovou. *Salon*. Roč. 16, č. 272 s. 3. ISSN 1211-211

zažívá právě v prostoru síťových médií). Zmíníme ještě referát - ten se ale v současné mediální produkci téměř nevyskytuje.

To je tedy definice tradiční literární kritiky. Nyní vyvstává otázka, jestli ji můžeme beze změny přenést do internetového prostředí. Můžeme za literární kritiku označit příspěvek v diskusním fóru?

Internet jako „nové médium“ přináší i nové prostředky vyjádření – a stírání žánrových hranic považujeme za jeden z charakteristických rysů internetové publicistiky -, proto by naše práce nebyla zcela smysluplná, kdybychom striktně trvali na dodržení formálních znaků například recenze či kritiky. Navíc i z předchozího rozsáhlého pokusu o definici je patrné, že taky literární kritika má svoje „stupně“ na ose *vysoká – nízká kultura*. V horním patře sídlí literární kritika jako disciplína literární vědy, v mezipodlaží je literární kritika jako publicistika a do přízemí (pro stoupence elitistického přístupu ke kultuře možná až do suterénu) zkusme umístit jev, který nazýváme internetová kritika. Přijmeme-li tuto pracovní „stavbu“, uvolníme si tím mysl od lpění na tištěné publicistice jako na vrcholu, k němuž by se mělo internetové prostředí vztahovat. Vzápětí můžeme tuto „stavbu“ rozbořit a konstatovat, že internetová literární kritika je zkrátka jiná.

Při jejím definování se tedy budeme řídit obsahem, a ne formou. Budeme se zabývat texty, které (stručně řečeno) „na pozadí současné estetické normy“ posuzují uměleckou hodnotu literárních děl. A - dodejme v internetovém prostředí ne zcela samozřejmou věc – používají k tomu racionální argumentaci. Takové vymezení, ač podle našeho názoru jediné možné, je závislé na osobě „arbitra“, a tudíž si neklade nároky na absolutní objektivitu. Pokud je v tisku příspěvek zalomený pod hlavičkou „recenze“, lze bez dalšího přemýšlení předpokládat, že se o recenzi opravdu jedná (ačkoli ve výjimečných případech, kdy recenzent pouze převypráví děj knihy a svůj osobní pohled shrne do neurčité floskule, ani to nemusí být jednoznačné). Ovšem na internetu to tak snadné není.

Příkladem může být polemika⁴⁴, která se v roce 2005 rozpoutala v sedmnáctém čísle internetového časopisu Divoké víno. Tato diskuze nám přijde symptomatická pro celé přemýšlení o kritice na internetu, proto z ní ocitujeme několik pasáží.

Debatu otevřel uživatel Filip Sklenář, když ostře, ale racionálně zkritizoval verše básničky Ady Petrové⁴⁵ v Divokém víně publikující: „Otázka je položena takto: stojí říkadla Ády Petrové (...) za tolik řádků, kolik se tu už teď napsalo? Odpověď zní bohužel: ne. Autorka píše strojeným, křečovitým, para-literárním jazykem, se kterým zachází naprosto

⁴⁴ <http://www.divokevino.cz/1705/diskuze.php>; cit. 2010-02-02

⁴⁵ <http://www.divokevino.cz/1705/petrova.php>

bezohledným způsobem, jen „abysem to jaksi do toho metra vmáčkla“. Pro člověka, který má nějaký jazykový cit, je samozřejmé, že v okamžiku, kdy je metrum v konfliktu s přirozeností, přikláníme se k přirozenosti, a nebo vůbec tento konflikt nepřipustíme a napíšeme verš úplně jinak. Normální člověk nenapíše, že „něco sloužilo mnoho nám dní“, stejně tak by si dal pozor na strašlivé výrazivo „dech si mi zprudka zatají“, „krev mi KLOKTÁ varem“, „AČ VZHLÍŽÍM SYTĚ“ atp. Strojenost převráceného slovosledu, za který se tuším vysmívalo Vrchlickému už v roce 1910, jsem už zmiňoval. Co obsah? Otřepaný vtípek s lahváčem, který jsem jen já sám četl asi v sedmi studentských říkankách a jinak - deštíček, andílek, dlaně, deštíček, spleen... Takové věci píše každá holka na gymplu a přiznejme si, že mnohá výrazně lépe, méně křečovitě, aniž by u toho mučila jazyk.“ Na tuto kritiku reagovalo jedenáct uživatelů (ovšem vzhledem k anonymitě diskuze nelze vyloučit, že jeden uživatel vystupoval pod více IP adresami a více identitami) a většina z nich s ní polemizovala ostře, osobně a – což je pro nás podstatné – bez použití racionální argumentace. Pro ilustraci cituji z příspěvku uživatelky Františky Jendruchové⁴⁶ – „Opravdu zle je mi z pana Sklenáře: má vztek, že mu pan Hess (šéfredaktor Divokého vína – pozn. Š. K.) nezveřejnil ty jeho čuňačinky, tak se obouvá do druhých!“ – a z příspěvku Karla Novotného – „Gut, Sklenáři, reklamu už sis tu udělal, máš splněno a zase se vrať na to svoje hnojiště a nenavázej se do autorek, které si píšou pro radost a nemusí si ke všemu přidávat slovo kontroverzní.“ Posléze se diskuze změnila ve sled vulgárních urážek Sklenářovy sexuální orientace a nakonec se utopila v záplavě spamu, tedy nevyžádaných a irelevantních příspěvků. Z tohoto příkladu je možná lépe než z teoretických definic patrné, co budeme považovat na literární kritiku – vyjádřeno zkratkou: Sklenář ano, Jendruchová a Novotný ne. S takovým určením by jistě někteří autoři polemizovali – nesouhlasil by s ním například literární kritik Radim Kopáč, který internetovou literární kritiku za literární kritiku v zásadě odmítá považovat: „To, co internet svým uživatelům umožňuje, zejména v rámci tzv. blogů a diskuzních fór, devaluje komunikaci na všech úrovních: od jazyka a stylu po žánrová specifika; redefinování se v tomto případě rovná degradaci.“⁴⁷

Dodejme ještě, že literární kritiku na internetu nebudeme vztahovat jenom ke knižní kultuře, ale k literární tvorbě obecně (jak ostatně vyplývá z příkladu výše citované internetové diskuze) a že se budeme zabývat i „metakritikou“, tedy kritikou kritiky, kritikou přemýšlení o literatuře.

⁴⁶ samozřejmě s vědomím, že skutečné jméno autora příspěvku může být jiné – to platí pro všechny účastníky této diskuze

⁴⁷ jedna z odpovědí v naší anketě – viz kap. 6

4.2 Je česká literární kritika v krizi?

Otázka v titulku je hyperbolická, chce odrážet přístup současného mediálního diskursu, kde se slovo *krize* skloňuje všemi pády, v souladu s požadavky tzv. zpravodajských hodnot na atraktivitu mediálních obsahů. Jak píše Štefan Švec v provokativní eseji *Krize české literatury*: „Kde je krize, tam je dobře. (...) Ve třetím ročníku svého Zapisníku rozebral F. X. Šalda krizi inteligence a stýskal si, že intelektuálové jeho doby už nehýbou společností jako za Palackého. Netušil, že dnes budeme Masarykův stát pokládat za příklad demokracie vedené inteligencí. (...) V roce 1928 si vzal Ferdinand Peroutka na paškál soudobou literární kritiku slovy, která tehdy zněla jako provokace, zatímco dnes by mohla viset v záhlaví kteréhokoliv literárního časopisu: ‚Kamarád píše o kamarádovi, lhostejný referent o lhostejné knize, nula o nule. Nechce se nic, všechno se připouští. Tvoří se papírové pyramidy a publikum se krmí referáty, které laskavě napsal ten nebo onen, jenž je ve styku s nakladatelem. Mizí měřítko. O podprůměrné knize se píše touž terminologií jako o díle mistrovském.‘ Na hrozenou rukavici odpovídal a krizi kritiky připouštěl v prvním čísle prvního ročníku Zapisníku i Šalda, přičemž ani jeden z obou pánů netušil, že za osmdesát let se bude díky nim dvěma, Arne Novákovi, Václavu Černému, Bedřichu Fučíkovi, Františku Götzevi a spoustě dalších psát o kritice jejich doby v superlativech.“⁴⁸

Chceme si v této kapitole zkrátka položit otázku, jestli soudobé české literární kritice něco chybí, případně zkusit definovat co; a zamyslet se, jestli nová média můžou alespoň zčásti pomoci. Necháme promluvit samotné literární kritiky a necháme je definovat, co oni sami považují za nedostatky svého oboru v současném mediálním kontextu. Vyjdeme přitom z ankety, kterou pro server iLiteratura uspořádala Jitka Kolářová.⁴⁹ „Koncem prázdnin (roku 2009 – pozn. Š. K.) jsem jménem iliteratura.cz obeslala na šedesát potenciálních respondentů z řad literárních kritiků, kulturních zpravodajů, nakladatelů, překladatelů a PhD. studentů bohemistiky malou anketou, která měla ambiciózní cíl: zmapovat stav české literární kritiky očima zainteresovaných,“ píše Kolářová. „Sonda však odhalila spíše bolestivý nezájem o reflexi tohoto druhu – zareagovala šestina oslovených. Mohli bychom začít spekulovat o příčinách (špatné načasování? zaneprázdněnost respondentů? nevhodný komunikační kanál? nešťastně formulované otázky? nezájem o spolupráci s internetovým projektem?) – anebo

⁴⁸ ŠVEC, Štefan. Krize české literatury. Pár povrchních marketingových keců. *Britské listy* [online]. 2008-03-3. [cit. 2010-03-31] Dostupný z WWW: < <http://www.blisty.cz/art/39866.html> >

⁴⁹ KOLÁŘOVÁ, Jitka. Česká literární kritika očima zainteresovaných. *iLiteratura* [online]. 2009-09-28. [cit. 2010-03-31] Dostupný z WWW: < <http://iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=24967> >

raději předat slovo těm, jejichž názor známe.“ Protože nás zajímá situace literární kritiky ve vztahu k novým médiím, budeme si všimnout především odpovědí, které lze nějakým způsobem (byť z pozice jejich autorů nezáměrně) vztáhnout k problematice internetu.

V anketě odpovědělo devět respondentů, vesměs známých osobností současného literárního provozu: Magda de Bruin Hübllová, překladatelka z nizozemštiny; Michal Jareš, redaktor literárního časopisu Tvar; Jindřich Jůzl, šéfredaktor nakladatelství Euromedia-Odeon; Radim Kopáč, v současnosti zaměstnanec odboru Umění a knihovny na Ministerstvu kultury ČR; Pavel Mandys, vedoucí rubriky Kultura časopisu Týden; Lubomír Martínek, spisovatel; Jiří Padevět, ředitel nakladatelství Academia; Jan Rejžek, publicista; a Viktor Šlajchrt, redaktor kulturní rubriky časopisu Respekt. Dva z nich mají dlouhodobou aktivní zkušenost s internetovou kritikou: Radim Kopáč byl první šéfredaktor internetového literárního časopisu Dobrá adresa⁵⁰ a několik let vedl Portál české literatury⁵¹. Magda de Bruin Hübllová zase spolupracuje se serverem iLiteratura⁵². Stranou nechávám, že periodika Týden, Tvar i Respekt, z jejichž redakcí pocházejí tři respondenti, mají svoji internetovou verzi – v těchto případech jde jen o kopie, „zrcadla“ původních tištěných médií.

Pro tuto práci je důležité, že ani jeden z respondentů ve svých odpovědích netematizoval internetovou kritiku (pouze Viktor Šlajchrt v jedné odpovědi konstatuje, že „prostoru má dnes literární kritika víc než dost, i díky internetu...“). Je hodné pozoru, že téma nových médií nikomu z etablovaných literárních profesionálů zahrnutých v této anketě nepřišlo na mysl – a jako by tak dávali zapravdu názoru Jiřího Trávnička zmíněnému v úvodu této práce, že „mezi lidem spisovatelským i literárněkritickým panuje k internetu dost velká nedůvěra“. Přitom nejedná o výhradu, kterou mají oslovené osobnosti vůči současnému stavu literární kritiky, mimoděk akcentuje problematiku nových médií. Na tyto pasáže se tedy zaměříme především. Zároveň musíme zmínit, že bez výjimky všichni respondenti se k současné české literární kritice stavějí kriticky, nikdo z nich není s jejím současným stavem zcela spokojený.

Na otázku „**Co chybí české literární kritice?**“ Michal Jareš mimo jiné odpovídá: „Chybí určitě také zpětná vazba: čtou se kritiky vůbec? Jsou k něčemu?“ A dále: „Celkově (...) kritice chybí prostor pro adekvátní vyjádření – novinové recenze jsou jen doplňkem ilustračního materiálu a reklam.“ Jiří Padevět na tutéž otázku říká: „(Kritice chybí) více osobností a více prostoru v médiích.“ Jan Rejžek odpovídá lapidárně: „Čtivost.“

⁵⁰ < <http://www.dobraadresa.cz>>

⁵¹ < <http://www.czlit.cz>>

⁵² < <http://www.iliteratura.cz>>

Následuje otázka „**Co vám vadí na české literární kritice?**“ Radim Kopáč odpovídá, že kromě jiného mu vadí „sebevzhlíživost v rétorických figurách nebo vědeckém slovníku, patent na ‚objektivní‘ pravdu, strach z humoru a nedostatečné ‚serióznosti‘ atp.“ A Pavel Madys: „Chybí jí to samé, co české literatuře. Větší a najevo dávaný zájem čtenářů.“ A dodává: „Myslím, že dlouhodobě je problém v tom, že lidé, kteří literaturu a kritiku studovali, se s médii a běžným provozem příliš nechtějí ‚zahazovat‘ a raději se uvelebí v nějakém ústavu nebo škole. A naopak masová média se od odborníků tohoto typu jako externistů odklánějí, protože tito nedokážou své práce dodat pohotově a ve srozumitelné a čtivé podobě.“ Jiří Padevět odpovídá podobně jako Mandys, v kritice je podle něj „málo osobností a malý prostor v médiích.“ Podle Viktora Šlajchtra je problém taky „olympanské pohrdání většinovým vkusem. Takový Umberto Eco se neštítí psát do obyčejných novin stylem, který vyhovuje jejich editorům, a dokáže bystře reflektovat i tzv. pokleslé žánry, s jakými si u nás nikdo nechce špinit jméno.“

Ocitujeme ještě odpověď Viktora Šlajchtra na poslední otázku ankety, „**Nacházíte platformu pro vlastní kritické psaní? Poskytují podle Vás česká periodika dostatek prostoru literární kritice?**“ Šlajchrt říká: „Prostoru má dnes literární kritika víc než dost, i díky internetu, jenže nikoho neuživí. Člověk musí být zaměstnaný v novinách nebo na univerzitě, ale pak mluví tak trochu za instituci. Anebo to dělá z nezištného nadšení, z onoho výše zmíněného fanouškovství. To však asi není ten pravý kritický postoj.“

Ve vybraných odpovědích (znovu zdůrazňujeme, že nejde o reprezentativní výtah z celé ankety, ale o výběr pohledů podnětných pro tuto práci) respondenti pojmenovali několik omezení tištěných médií, která nová média dokážou odstranit. Opakovaně zazněly výhrady, že literární kritika nemá v médiích dost prostoru – neomezenost síťového prostředí jí však poskytuje prostor doslova nekonečný (v tu chvíli samozřejmě vyvstane i otázka nadprodukce a záplavy marginálních textů).

Zazněl také názor, že literární kritice chybí čtenáři – i tady se nabízí téměř nekonečný počet uživatelů síťových médií; jak říká redaktorka literárního serveru Totem: „Internet je v tuto chvíli již přirozenou součástí našeho života. Obzvlášť v případě teenagerů, kteří v podstatě nezažili dobu *před internetem*.“⁵³ Internetové prostředí navíc nejen „teenagerům“ nabízí to, co podle některých respondentů ankety rovněž chybí české literární kritice: čtivost,

⁵³ Jde o odpověď do dotazníku, který jsme rozeslali zástupcům síťových médií. Podrobněji anketu představíme v kapitole 6.

odlehčenost, otevřenost... A konečně i zpětná vazba, jež chybí jednomu z respondentů, je v síťovém prostředí samozřejmostí.

To všechno jsou však záležitosti řekněme technického charakteru. Zůstává otázka, jestli v „nízkém“ internetovém prostředí skutečně vzniká nová kvalita, která by mohla překvapit i kritiky oslovené v anketě iLiteratury. Tuto oblast prozkoumáme v následující kapitole.

5. Přehled internetové literární kritiky

Internet vstoupil do české literatury (a česká literatura do internetu) v polovině 90. let 20. století, doprovázený počáteční nedůvěrou a posléze velkými nadějemi optimistů a velkými obavami pesimistů – obě skupiny s navzájem protichůdnými pocity předpokládaly „významné přesuny z oblasti klasických tištěných médií na oblast e-knih a e-, případně i-novin a časopisů a brzký zánik jejich ‚papírových‘ variant.“⁵⁴ Na přelomu tisíciletí se ukázalo, „že se předpovědi nesplnily a internet si hledá svoje místo ve světě uměleckých produktů nejen jako nosič informace, ale i jako nový umělecký způsob vyjádření.“⁵⁵

Vývoj nových technologií i vztahu společnosti k nim postupuje rychlostí, která nám umožňuje mluvit o době před deseti lety jako o „internetovém pravěku“⁵⁶. A zdá se, že tato rychlost se stále zvyšuje. Pokusíme se teď zachytit stav české literárního internetu v roce 2009 a podat aspoň stručnou zprávu o webových projektech, které považujeme za důležité pro tuzemské písemnictví – s přihlédnutím k předmětu našeho zájmu, literární kritice. Po třech letech, tedy v roce 2012, se k těmto projektům vrátíme a srovnáme jejich soudobý stav se stavem v roce 2009.

Když začneme literaturu na internetu třídit a zpřehledňovat, bude se tomu internet už ze svojí podstaty vzpírat – internetová literatura má totiž výhody a nevýhody nastavené přesně opačně než literatura tištěná: kyberprostor poskytuje autorům i čtenářům nekonečný prostor, ale bere jim hierarchii, prestiž. Přesto se pokusíme v síti sítí vysledovat aspoň orientační zachytné body, které nám usnadní další zkoumání.

V této kapitole budeme hojně čerpat z vlastní bakalářské práce o internetových literárních časopisech.⁵⁷

Nejdřív rozlišíme tři základní typy periodik na internetu (periodiky v tomto případě míníme i webové projekty aktualizované průběžně, u nichž nelze mluvit o klasické periodicitě vydávání):

⁵⁴ ŠOFAR, Jakub. Česká literatura a internet. *Portál české literatury* [online]. Nedatováno. [cit 2010-03-31] Dostupný z WWW:

<<http://www.czlit.cz/main.php?pageid=25&PHPSESSID=406eb9fa459a437d379c64c5f8d0ac45>>

⁵⁵ tamtéž

⁵⁶ KOTRLA, Pavel. Zápisků Pavla Kotrly : Návrat do minulosti. *Host*. Roč. 20. č. 7, s. 27. ISSN 1211-9938

⁵⁷ KUČERA, Štěpán. *České internetové literární časopisy*. Praha : Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2006. 45 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Anna Jonáková

1. „kopie (zrcadla) existujících médií, kdy jejich verze (...) je pouze převedena do digitální podoby a umístěna na internet;“⁵⁸ jako příklady z oblasti literárních periodik uvedme tituly obsažené v on-line archivu Ústavu pro českou literaturu⁵⁹ nebo časopisy *Texty*⁶⁰ a *Obrácená strana měsíce*⁶¹.

2. „internetové odnože již zavedených médií, které nejsou totožné s původní ‚tradiční‘ verzí, ve srovnání s ní přinášejí nové obsahy a plně využívají multimediálních možností internetové on-line žurnalistiky, v praxi se jim někdy říká on-line suplementy;“⁶² této definici odpovídá internetová verze literárně-kulturní přílohy deníku Právo SALON⁶³ nebo kulturní přílohy deníku MF DNES Kavárna⁶⁴. Většina ostatních titulů nabízí na webu buď výběr z tištěné verze (*Host*⁶⁵, *A2*⁶⁶ aj.), nebo její kompletní obsah, nikdy však „nové obsahy“ (nepočítáme-li mezi nové obsahy samozřejmosti jako hypertextové odkazy na spřátelené stránky nebo archiv starších čísel).

3. „periodika, která jsou vytvářena speciálně a výhradně pro umístění na internetu.“⁶⁷ Do této kategorie patří internetové projekty, jimiž se budeme dále zabývat.

Při popisování jednotlivých projektů si vytvoříme pracovní osu „tištěná – internetová literatura“. Začneme tedy stránkami, které jsou maximálně svázány s tradičními tištěnými médii, a skončíme projekty ryze internetovými. Uvidíme, že se struktura popisů jednotlivých projektů se bude proměňovat s postupem od projektů tradičních směrem k projektům ryze síťovým a že ke každému projektu budeme muset přistupovat individuálně (například literární časopisy můžeme popsat pomocí téměř slovníkových hesel, včetně výčtu hlavních přispěvatelů nebo recenzovaných titulů, zatímco u literárních serverů by se vzhledem k jejich rozsahu a neohraničenosti taková snaha nesetkala s úspěchem).

V onom tradičním, konzervativním pólu jsou internetové deníky a časopisy (spolu s nimi bychom tam zařadili například i elektronické knihovny a archivy, jako například

⁵⁸ OSVALDOVÁ, Barbora (red.). *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2001. 155 s. ISBN 80-246-0248-2

⁵⁹ <http://archiv.ucl.cas.cz/>

⁶⁰ <http://www.inext.cz/texty/>

⁶¹ <http://www.obracena-strana-mesice.cz/>

⁶² OSVALDOVÁ, Barbora (red.). *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2001. 155 s. ISBN 80-246-0248-2

⁶³ <http://www.novinky.cz/kultura/salon/>

⁶⁴ <http://zpravy.idnes.cz/kavarna.asp>

⁶⁵ <http://hostbrno.cz/casopis.php>

⁶⁶ <http://www.tydenika2.cz/>

⁶⁷ OSVALDOVÁ, Barbora (red.). *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2001. 155 s. ISBN 80-246-0248-2

„virtuální knihovničku rukopisů“ Skriptorium Pavla Kotrly⁶⁸, ovšem podobnými projekty se v této práci zabývat nebudeme, protože se v nich neobjevuje naše základní téma – literární kritika).

5.1 Internetové deníky

Začneme **Britskými listy**⁶⁹, které vznikly v roce 1996 jako rubrika internetového deníku Ondřeje Neffa Neviditelný pes⁷⁰. Tři roky nato získaly Britské listy vlastní doménu a začaly vycházet samostatně. Jejich zakladatelem a šéfredaktorem je Jan Čulík, v roce 2009 měly Britské listy dva redaktory, Karla Dolejšího a Štěpána Kotrbu, a jednoho redaktora anglické verze deníku Fabiana Golga; v roce 2012 Štěpán Kotrba už redaktorem nebyl, ačkoli jako přispěvatel ze stránek deníku nezmizel. Britské listy mají podtitul „deník o všem, o čem se v České republice příliš nemluví“ a cíl reflektovat a analyzovat společenská témata v českém i mezinárodním kontextu. Už z této charakteristiky vyplývá, že nejde o literární periodikum – přesto však v roce 2009 reflexe literatury zaujímala na stránkách tohoto deníku důležité místo; důležitější než další umělecké obory jako hudba nebo film, které v kulturních rubrikách tradičních deníků obvykle dominují. V roce 2012 už toto neplatilo a více prostoru než české písemnictví dostala například reflexe Filmového festivalu v Karlových Varech.

V Britských listech nenajdeme klasické novinové rubriky, texty se za sebou řadí volně bez jasné tematické struktury, časté jsou i příspěvky polemizující se zveřejněnými články (proto někteří o tomto deníku mluví i jako o weblogu či diskuzním klubu)⁷¹... Přesto lze pomocí vyhledávače najít tematický blok „Česká literatura“⁷², kde se shromažďují články věnované právě domácímu písemnictví. A právě tomuto bloku se budeme věnovat.

V roce 2009 vyšlo v „České literatuře“ přes čtyři desítky příspěvků. Jedním z prvních byl text *The Crisis of Czech Literature*, překlad eseje Štefana Švece *Krise české literatury*, který v původní české verzi vyšel na Britských listech o rok dříve.⁷³ Několik textů se z různých pohledů zabývalo Milanem Kunderou (protože spisovatel v roce 2009 oslavil 80.

⁶⁸ <http://www.inext.cz/texty/Book/skript.html>

⁶⁹ <http://www.blisty.cz/>

⁷⁰ <http://neviditelnypes.lidovsky.cz/>; jde mimochodem o první čistě internetový deník na českém internetu

⁷¹ viz heslo na Wikipedii: http://cs.wikipedia.org/wiki/Britsk%C3%A9_listy cit. 2010-03-09

⁷² <http://www.blisty.cz/list.rb?id=38>

⁷³ Dodejme, že čtyři dny před zveřejněním na Britských listech Krizi české literatury publikoval tištěný čtrnáctideník A2. Vzhledem k tomu, že Švecův text podnítil celkem rozsáhlou diskuzi (alespoň v kontextu českých kulturních periodik), bylo by zajímavé zjistit, kolik diskutujících si ho přečetlo v „Ádvojce“ a kolik v Britských listech.

narozeniny) – například Jan Čulík přispěl studií, v níž Kunderovo dílo zkusil interpretovat jako „postmoderní mystifikaci“⁷⁴. Ostrou polemiku především mezi Štefanem Švecem a Štěpánem Kotrbou vyvolalo rozhodnutí ministerstva kultury snížit dotace literárním časopisům; v rámci této polemiky zazněl i názor Miroslava Vejlupka, který se dotýká tématu této práce – že totiž literární časopisy patří na internet: „Umělecká literatura jej (internet – pozn. Š. K.) objevuje od přelomu století a ne jeden literární server dobře obsáhl to, na co takzvaně renomované tištěné literární časopisy již nestačí. Elektronicky publikovaná literatura se prosadila a je otázkou času, kdy nad tištěnými periodiky získá vrch, nezískala-li jej již,“ píše Vejlupek.⁷⁵ Klasických recenzí nevyšlo mnoho. Jednou z nich je recenze na knihu anglického bohemisty Roberta Pynsenta *Ďáblové, ženy a národ. Výbor z úvah o české literatuře* (převzatá ovšem z tištěného titulu *Česká literatura*) nebo sborník *Vyprávění v kontextu* sestavený z příspěvků naratologického kolokvia Akademie věd ČR. V obou případech zůstaly Britské listy věrné svému programu, tedy tematizování věci – včetně knih -, o nichž „se v České republice příliš nemluví“.

Zvláštní pozornost si zaslouží recenze⁷⁶ Jana Čulíka na novelu *Bílejší kůň, žlutější drak*, kterou pod vietnamským pseudonymem Lan Pham Thi napsal Jan Cempírek a která zvítězila v Literární soutěži Knižního klubu. Čulíkovu recenzi si troufneme označit za jedinou skutečně kritickou, která se v médiích objevila před prozračením pravé identity autora knihy (po odhalení se negativních ohlasů naopak objevilo mnoho). Všichni publicisté uvěřili Cempírkově mystifikaci a většina z nich knížku taky z tohoto pohledu hodnotila – převládl názor, že kniha je kvalitní, protože je dobře, když i menšiny u nás píšou literaturu. Sám Cempírek říká: „Recenzenti psali schematicky s výjimkou Jana Čulíka v Britských listech. Nevyčítám kritikům, že skočili na identitu Vietnamky, protože nebyl důvod na ni neskočit. Ale pak tam byla druhá rovina, a to literární kvality té knížky, a tady kritici naprosto vyhořeli.“⁷⁷

V roce 2012 se v sekci „Česká literatura“ objevilo pouze sedm příspěvků. Tři z nich reflektovaly úmrtí Josefa Škvoreckého, ostatní vyznívají spíše marginálně a není třeba se o nich šířeji zmiňovat. Pozornost si zaslouží samostatná sekce „Václav Havel – dramatik a politik“, založená roku 2012, kde se v tomtéž roce objevilo devět příspěvků, tedy víc než

⁷⁴ <http://www.blisty.cz/art/47011.html>

⁷⁵ VEJLUPEK, Miroslav. Literární časopisy patří na internet. *Britské listy* [online]. 2009-06-26. [cit 2010-04-11] Dostupný z WWW: < <http://www.blisty.cz/art/47610.html> >

⁷⁶ ČULÍK, Jan. Nečekejte zázraky, ale spisovatelské řemeslo autorka zvládla. *Britské listy* [online]. 2009-09-17. [cit 2010-04-11] Dostupný z WWW: < <http://www.blisty.cz/art/49000.html> >

⁷⁷ KUČERA, Štěpán. *Vietnamka? To si nekupuj, to jsou klišé... říkal jsem tátovi. Dobrá adresa* [online]. Nedatováno. [cit 2010-04-11] Dostupný z WWW: < http://dobraadresa.cz/2010/DA02_10.pdf >

v celé „České literatuře“. V souladu s názvem tohoto bloku se obsažené články věnovaly Havlově činnosti literární i politické, takže některé příspěvky se například zabíraly postoji Havla jako prezidenta, ovšem další texty byly bezpochyby literárněkritické (například „*Odcházení*: Havel se postavil k svému celoživotnímu dílu s obrovskou svobodou“ od Miroslava Tejkla⁷⁸) a jiné články se pokusily o syntézu obojího („O jedné metodě myšlení a psaní“ od Alexandera Bačkovského⁷⁹).

Dalším titulem je **Deník Referendum**. V listopadu 2009 ho založila skupina bývalých redaktorů Literárních novin v čele s Jakubem Patočkou, který se stal šéfredaktorem nového internetového titulu. S Deníkem Referendum je to z našeho pohledu podobné jako s Britskými listy – „Referendum“ není literární titul, ale obsahuje sekci „Literatura“ (v rubrice „Umění“). Věnuje se jí redaktor Jakub Vaníček (jehož zmíníme ještě v oddíle věnovaném weblogům). V roce 2009 se zde objevoval průměrně zhruba jeden příspěvek denně, zatímco za celý rok 2012 tu vyšlo pouze 25 textů. I tento úbytek v rámci dvou sledovaných ročníků jako by korespondoval s výše zmíněnými Britskými listy. Připomeneme ještě, že v letech 2009 – 2011 se každou neděli v Deníku Referendum objevoval videopořad „Nedělní chvílka poezie“, v němž Petr Borkovec představoval soudobé básníky a jejich tvorbu.

Redakce si přeje, aby Deník Referendum byl obdobou tištěných novin (z nichž ostatně, jak už jsme zmínili, sami redaktori pocházejí) – Patočka za vzory svého deníku označuje mimo jiné anglický deník *The Guardian* nebo „jistě nejlepší české noviny všech dob“ Přítomnost Ferdinanda Peroutky⁸⁰ -, proto se i pojetím literární kritiky blíží tištěným médiím. Deník Referendum reflektuje současnou knižní produkci a snaží se z ní vybírat kvalitní tituly - jejich výběr se v roce 2009 vesměs nelišil dejme tomu od literárních příloh celostátních deníků (z prvního sledovaného období, tedy od listopadu, kdy Deník Referendum vznikl, až do konce roku 2009, můžeme vybrat například *Rivers of Babylon* slovenského autora Petera Pišťaneka⁸¹, *Skleněný pokoj* Simona Mawera⁸² nebo *Vyhnání Gerty Schnirch* Kateřiny Tučkové⁸³). Nechyběla ani kritika literární kritiky v souvislosti s „kauzou Vietnamka“⁸⁴ (viz výše), která se po odhalení skutečné identity autora stala v českých

⁷⁸ <http://blisty.cz/art/62212.html>

⁷⁹ <http://blisty.cz/art/61928.html>

⁸⁰ PATOČKA, Jakub. Šťěstí z šesti: Vzory Deníku Referendum. *Deník Referendum* [online]. 2009-11-29. [cit 2010-04-15] Dostupný z WWW: <<http://denikreferendum.cz/clanek/154-stesti-z-sesti-vzory-deniku-referendum>>

⁸¹ <http://denikreferendum.cz/clanek/297-i-takove-kreatury-jsou-mozne>

⁸² <http://denikreferendum.cz/clanek/388-hitler-a-masaryk-loutky-v-rukach-simona-mawera>

⁸³ <http://denikreferendum.cz/clanek/537-reseni-pohorelickeho-pochodu-v-reci-politically-correct>

⁸⁴ <http://denikreferendum.cz/clanek/205-literarni-kritika-na-svestkach>

médiích téměř folklórem. Zajímavé je, že v Deníku Referendum vycházely i recenze nových čísel literárních časopisů, viz v prvním sledovaném období například text o internetovém magazínu Dobrá adresa.⁸⁵

Roku 2012 vyšly pouze tři klasické recenze – jejich autorem je Jakub Vaníček a ve srovnání s produkcí roku 2009 jsou zaměřeny na tituly, jimž se klasická tištěná média příliš nevěnují (konkrétně jde o knihy *Kup si svou revoltu* od Josepha Heatha a Andrewa Pottera⁸⁶, *Daniel Stein, překladatel* od Ljudmily Ulické⁸⁷ a *Vzpouora přichází* od kryptických autorů, kteří si říkají Neviditelný výbor⁸⁸). Jakub Vaníček sestavil také bilanční žebříček „Nejzajímavější knihy roku 2012“⁸⁹ a i tento výběr z nakladatelské produkce je poměrně alternativní v kontextu obdobných výběrů, které se objevují na stránkách tištěných deníků, ale i v kontextu udílených výročních literárních cen (což ovšem může ovšem být způsobeno zkrátka tím, že se zde jedná o výběr jediného arbitra, nikoli o průnik názorů vícečlenné poroty); pro představu zmíníme alespoň jména šestice autorů (resp. pětice autorů a jednoho autorského kolektivu), které Vaníček zvolil: Josef Váchal, Jan Zábřana, Dora Čechova, Milan Kozelka, Meir Šalev, Neviditelný výbor.

Reflexe literatury se objevuje také v ostatních zastoupených žánrech – ve sloupku (například v textu „Na pravdě jazzový“ od Martina Stropnického, ohlížejícím se poměrně netradiční optikou za tvorbou zesnulého Josefa Škvoreckého⁹⁰) nebo v eseji (Deník Referendum přetiskl mimo jiné esej Ferdinanda Peroutky z roku 1932⁹¹ a přednášku čínského spisovatele Mo Jena, držitele Nobelovy ceny za literaturu pro rok 2012⁹²).

Pro úplnost je třeba dodat, že od roku 2013 se články v rubrice „Literatura“ začaly objevovat opět s frekvencí známou z roku 2009, ovšem převažovaly zpravodajské texty – literární kritiky bylo stále minimum.

Ač rok 2013 nepatří do námi sledovaného období, zmíníme poměrně významnou skutečnost, že od tohoto roku probíhá oficiální spolupráce Deníku Referendum s tištěným literárním obtýdeníkem Tvar – každé dva týdny v Deníku Referendum vychází text tvůrce z autorského okruhu Tvaru (přičemž autorská provázanost obou projektů byla patrná už dřív, ať už v osobě zmíněného redaktora Jakuba Vaníčka, zároveň pravidelného přispěvatele Tvaru,

⁸⁵ <http://denikreferendum.cz/clanek/99-dobra-adresa-zamerne-nizkeho-vkusu>

⁸⁶ <http://denikreferendum.cz/clanek/13395-vecne-prosustrovana-revolta>

⁸⁷ <http://denikreferendum.cz/clanek/13613-steinova-cesta-s-lidmi>

⁸⁸ <http://denikreferendum.cz/clanek/14458-je-treba>

⁸⁹ <http://denikreferendum.cz/clanek/14621-nejzajimavejsi-knihy-roku-2012>

⁹⁰ <http://denikreferendum.cz/clanek/12229-na-pravde-jazzovy>

⁹¹ <http://denikreferendum.cz/clanek/14612-inteligence-a-kapitalismus-i>

⁹² <http://denikreferendum.cz/clanek/14513-vypravec-pribehu>

nebo šéfredaktora Tvaru Adama Borziče, který je naopak pravidelným přispěvatelem Deníku Referendum).

5.2 Internetové literární časopisy

Dále se budeme věnovat internetovým časopisům. Na tomto místě je užitečné připomenout rozdíl mezi internetovým časopisem a serverem, protože i v textech literárních profesionálů se tyto dva pojmy často zaměňují a taky naši práci by splývání těchto slov znesnadňovalo. Jakub Šofar píše, „že je poměrně těžké definovat, co je internetový časopis, protože i pokud je dodržována periodicita (což je výjimkou), jedná se spíše o ‚otevřené‘ žurnály, do kterých jsou postupně přidávány příspěvky, které je pak možno vyhledávat i podle autorů, položek menu či dalšími způsoby.“⁹³ Pod jeho článkem najdeme seznam hypertextových odkazů, rozdělený do dvou kategorií: „literární časopisy“ a „literární servery“⁹⁴; v bakalářské práci jsme se pokusili dokázat, že citovaná Šofarova charakteristika popisuje spíše kategorii druhou. Teď tedy tento pokus o definici zopakujeme:

Literární server může být obecně jakákoli webová stránka věnovaná literatuře, ovšem v kontextu internetových periodik chápeme literárními servery jako „kolektivní knihovny původní, ‚amatérské‘ tvorby.“⁹⁵ Jejich specifickou vlastností je odstranění hranice mezi autorem a čtenářem: každý, kdo se zaregistruje, může publikovat svoje literární (na některých serverech i výtvarná) díla a hodnotit díla ostatních. Z toho vyplývá i způsob redakční práce, zcela odlišný od tradičních časopisů: redaktori literárních serverů mají například právo odstraňovat nevhodné příspěvky, jejich zásahy však pro existenci serveru nejsou nezbytné; což naznačuje i skutečnost, že server Totem dokázal víc než rok fungovat bez šéfredaktora – Martina Oplatková proto považuje šéfredaktorský post především za snahu přiblížit se klasickým časopisům⁹⁶.

Naproti tomu internetové literární časopisy odpovídají tvrzení Jana Jiráka a Barbary Köpplové o webových periodících obecně; „jsou vývojově spjaty s předlohami dostupnými v tradiční mediální nabídce a pouze k jejímu rozšiřování využívají možnosti digitálního

⁹³ ŠOFAR, Jakub. Česká literatura a internet. *Portál české literatury* [online]. Nedatováno. [cit 2010-03-31] Dostupný z WWW: <<http://www.czlit.cz/main.php?pageid=25&PHPSESSID=406eb9fa459a437d379c64c5f8d0ac45>>

⁹⁴ tamtéž

⁹⁵ tamtéž

⁹⁶ OPLATKOVÁ Martina. *Internetový kulturní časopis Totem a komunita kolem něj*. Praha : Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2004. 67 s. Vedoucí diplomové práce: Tomáš Mrkvička

propojení ke zpřístupnění zpětnovazebních procesů (...) a k rozšíření nabídky dodatečných informací (zpřístupněním archivů a databází).⁹⁷

Od literárních serverů se časopisy liší především těmito znaky:

1. autoři a čtenáři mají zřetelně rozdělené role;
2. výběr (a případná úprava) příspěvků je v rukou redakce;
3. vedle beletrie zde bývají zastoupeny i různé publicistické žánry (nejčastěji kritika a recenze, dále interview, řidčeji reportáž nebo esej);
4. můžeme mluvit o klasické periodicitě vydávání – internetové literární časopisy obvykle vycházejí jako série uzavřených čísel. Hned ovšem dodejme, že čtvrtý bod pro nás nebude rozhodující, protože k časopisům zařadíme i projekty, které sice vycházejí průběžně (tedy nikoli v uzavřených číslech), ovšem jejich funkce je podobná a svým profesionálním⁹⁸ přístupem mnohé časopisy převyšují.

Abecedně prvním časopisem je **A tempo revue**, která vznikla v roce 2007 z iniciativy studentů hudby na HAMU a studentů muzikologie a bohemistiky na filozofické fakultě Karlovy univerzity a má být platformou především pro mladé hudební i literární kritiky a pro mladé básníky. A tempo revue založil a až do roku 2009 vedl Lukáš Sommer, v roce 2009 se šéfredaktorem stal Jan Fila. Literaturu měl v redakci na starosti básník Jonáš Hájek (mimochodem publikující i na internetových serverech, jimiž se probereme později). Kritické texty byly rozděleny do rubrik Close hearing, Recenze, Eseje, Kritiky a Úvahy (vedle nich v A tempo revue existují ještě rubriky Básně, Reportáže, Rozhovory, Výtvarno a Média). Dodejme hned, že přísné žánrové dělení recenze/kritiky/eseje/úvahy není běžné ani v kontextu tištěných médií a vzhledem k obecné nezřetelnosti žánrových hranic, a tedy náročnosti takové klasifikace, tak můžeme přístup redakce A tempo revue označit za úzce svázaný s tradicí tištěných intelektuálně zaměřených časopisů.

V roce 2009 vyšlo v A tempo revue zhruba třicet recenzí sbírek poezie. Autoři recenzí byli většinou externí přispěvatelé – zajímavé je, že šlo vesměs o básníky, z nichž někteří patří k oceňovaným tvůrcům mladší nebo střední generace. Vyvoláme jménem aspoň dva držitele Ceny Jiřího Ortena, Marii Šťastnou a již zmíněného Jonáše Hájka, dále třeba Josefa Straku, Iva Haráka nebo Evu Košínskou. Ohlasy na poezii se objevovaly i v poněkud osobněji laděné rubrice Close hearing, kde autor meditoval často nad jednou, jemu blízkou básní. (Ostatní

⁹⁷ JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7

⁹⁸ Když mluvíme o profesionalitě, máme na mysli standardy tradiční, tištěné kultury.

kritické rubriky byly zasvěcené hudbě, proto se jim v této práci nebudeme věnovat.) Když je kritik zároveň básníkem, nevypovídá to nic o kvalitě jeho kritického uvažování, každopádně však díky takové koncentraci básníků v rolích kritiků získává A tempo revue jistou specifickou oproti ostatním literárním časopisům. V této souvislosti je zajímavé zmínit názor básníka a kritika Petra Motýla (mimo jiné tvůrce weblogu Čmelák a svět). Podle něj literární kritika „v současných Čechách takřka neexistuje, pokud jde o kritiky profesí. Takže jedinou smysluplnou kritiku píše sami tvůrci jako Petr Král, Jan Štolba nebo Jakub Grombíř. Až na tyto výjimky se tisknou takřka výhradně a na internetu publikují zhusta nikoliv kritiky, ale propagační materiály či jde o systém vzájemných protislužeb, jehož jsou tyto texty součástí.“⁹⁹

V roce 2011 A tempo revue ukončila činnost, proto ji do druhého sledovaného období, tedy roku 2012, vůbec nemůžeme zahrnout.

Revue **Aluze** nese podtitul „časopis pro literaturu, filozofii a jiné“. Vznikla v roce 1998 za podpory katedry bohemistiky filozofické fakulty Univerzity Palackého a vzešla z původně studentského časopisu, založeného pedagogem Petrem Hanuškou. Šéfredaktorem je po celou dobu existence časopisu Jiří Hrabal. V souladu se svým podtitulem se revue zaměřuje na náročnějšího čtenáře. Vycházejí tu rozsáhlé teoretické texty a celková koncepce časopisu stojí řekněme na pomezí literárního a vědeckého časopisu. Aluze vychází třikrát ročně (ačkoli v prvních letech fungování se časopis označoval jako čtvrtletník, protože se každý rok objevilo také jedno dvojčíslo).

Kvůli nedostatku financí Aluze v roce 2007 opustila tištěnou podobu a od té doby vychází pouze na internetu; o internetovou prezentaci revue se stará Pavel Kotrla (který český literární internet dlouhodobě sleduje a stojí u vzniku několika zajímavých webových projektů, jako je například již zmíněná „virtuální knihovnička rukopisů“ Skriptorium nebo literární rozcestník Potápěč¹⁰⁰). Aluze je příkladem titulu, kterému nové médium nepřineslo žádnou zásadní obsahovou změnu; koncepce revue zůstává úplně stejná jako předtím v tištěné verzi.

Literární kritika se v Aluzi objevuje v rubrice „Recenze“, kde v každém čísle vyjde několik příspěvků reflektujících hlavně literární a vědecké texty, mezi nimiž dominují práce z oblasti literární vědy, filozofie, sémiotiky, naratologie apod. Vzhledem ke svému náročnějšímu zaměření, jež jsme přiblížili výše, se i výběr recenzovaných knih liší od ostatních literárních časopisů. Recenzí beletrie vyšlo v roce 2009 několik: hned dvě recenze

⁹⁹ Jde o jednu z Motýlových odpovědí v naší anketě – viz kap. 6.

¹⁰⁰ <http://kotrla.com/frogman/index.php>

reflektovaly román Jiřího Kratochvíla *Slib*, objevila se recenze na antologii lužickosrbské poezie *Jazyk, jímž porozumíš větru*, na román belgického spisovatele André-Marcela Adameka *Květinová puška* či básnickou sbírku Marka Fencla *Vinný kámen*. I tady musíme konstatovat, že jde o tituly, které stojí (s výjimkou Kratochvíla) mimo zájem většiny ostatních médií a dělají z Aluze vskutku elitní záležitost – což v kontextu nových médií zní téměř jako oxymoron (ovšem jak si ukážeme v oddíle věnovaném diskuzním serverům, i na opačném pólu naší škály „tisk – internet“ se vyskytuje tíhnutí k elitismu uzavřených komunit).

V roce 2012 se objevila – navzdory avizované periodicitě tří čísel ročně – pouze dvě vydání¹⁰¹. V každém z nich bylo publikováno šest recenzí, což je průměrně méně než v číslech roku 2009. Výběr recenzovaných titulů si udržoval známku exkluzivity, snad jen básnická sbírka Petra Hrušky *Darmata* (recenzovaná v Aluzi 2/2012¹⁰²) se dočkala širšího pokrytí i v ostatních literárních periodických síťových i tištěných. Poezie obecně dostávala v recenzní rubrice Aluze značný prostor, ovšem šlo o jména v širším kontextu spíše neznámá (Sebastian Petrapan, Tomáš Lotocki, Elsa Aids aj.). Další oblastí, které se recenzenti Aluze věnovali, byla odborná literatura.

V roce 2000 vyšlo první číslo kulturně-společenského měsíčníku **Dobrá adresa**¹⁰³ (ačkoli přípravné nulté číslo se objevilo už v roce předchozím), vydávaného občanským sdružením Přátelé Dobré adresy. Původní šéfredaktor Radim Kopáč po několika měsících předal vedení časopisu Štefanu Švecovi. V roce 2008 a první dva měsíce 2009 Dobrou adresu vedl Štěpán Kučera (autor této práce), než se na pozici šéfredaktora vrátil zpátky Štefan Švec. V druhé polovině roku 2009 se ustálil koncept střídání pěti šéfredaktorů po každém čísle – jde o Švece, Kučera, Jakuba Šofara, Michala Šandu a Václava Dvořáka. Ve druhém sledovaném období, v roce 2012, byla sestava „rotujících šéfredaktorů“ podobná, jen zmizel Štěpán Kučera a objevili se Petr Štengl a Martin Vokurka. Dobrá adresa vychází ve formátu PDF¹⁰⁴, spíš než o internetovém časopisu by se tedy dalo mluvit o časopisu šířeném prostřednictvím

¹⁰¹ V poslední aktualizaci stránky ze 7. 2. 2013 se píše: „třetí číslo loňského roku vyjde se zpožděním, za což se omlouváme, ale nepřijďte o něj. Do měsíce bude zveřejněno.“ Nicméně v době psaní této rigorózní práce – srpnu 2013 – ještě zveřejněno nebylo.

¹⁰² http://aluze.cz/2012_02/09a_recenze.php

¹⁰³ <http://dobraadresa.cz/>

¹⁰⁴ PDF (zkratka anglického názvu Portable Document Format – *Formát pro přenositelné dokumenty*) je souborový formát vyvinutý firmou Adobe pro ukládání dokumentů nezávisle na softwaru i hardwaru, na kterém byly pořízeny. Soubor typu PDF může obsahovat text i obrázky, přičemž tento formát zajišťuje, že se libovolný dokument na všech zařízeních zobrazí stejně. Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Portable_Document_Format

internetu. Technicky je jeho příprava obdobná jako u tištěných titulů, „texty (jsou) lámány obvyklým způsobem (včetně titulků, řezu, typu atd.)“¹⁰⁵

Dobrá adresa se profiluje jako magazín „kulturně-společenský“, vedle literatury se věnuje i divadlu, výtvarnému umění, hudbě nebo filmu, ale například i reflexím médií či historickým studiím. Prostor dostávají různé publicistické žánry, glosy, recenze, kritiky, fejetony, rozhovory, klasické články, eseje a občas taky cestopisné reportáže. Součástí jednotlivých čísel bývají tematické přílohy.

Literární kritice se časopis původně věnoval hodně - jistě i díky hojnému zastoupení literárních kritiků v redakci (Novotný, Kopáč, Šofar, Švec). V současné koncepci časopisu, dle slov Štefana Švece, „kritika trochu ustoupila původní tvorbě. (...) Ale není to nic definitivního, možná se zanedlouho ze stepi přizene stádečko mladých recenzentů a reflexe časopis zase ovládne, jako už se to stalo už několikrát.“¹⁰⁶ Recenzní rubrika se jmenovala Strž, než se zhruba v polovině roku 2009 začaly recenze v časopise objevovat volně bez jednotící hlavičky. Recenzovaly se filmy, divadelní představení, výjimečně hudba nebo výtvarné umění, ale v každém čísle vyšla průměrně alespoň jedna recenze knižní. Z titulů recenzovaných v roce 2009 zmíníme román *Melancholie I.* norského spisovatele Jona Fosseho (autorka recenze Dagmar Plamperová), román *Milovnice* Elfride Jellinekovej nebo román Charlotty Rocheovej *Vlhká místa* (autor obou recenzí Jaroslav Balvín – v současnosti šéfredaktor Portálu české literatury), *Laserovou romanci II.* Ladislava Šerého (recenzi napsal Jakub Šofar), vybočením z klasické recenzní produkce bylo zamyšlení nad dopisy Jakuba Demla z pera Daniely Iwashity. Celkově však musíme dát za pravdu vyjádření Štefana Švece, že literární kritika přestala v Dobré adrese hrát tak podstatnou roli jako dřív.

V roce 2012 se recenze knih v časopisu prakticky nevyskytovaly. Objevovala se ale kritika jednotlivých textů – v rubrice „Literární zádrhel“, kde autor skrytý pod pseudonymem Karl Thurgau von Jabkowicz parodoval texty současných českých básníků – i kritika soudobého literárního provozu a jeho různých aspektů – zmíníme pro příklad alespoň esejistická zamyšlení „Plačky z Tvaru“ od Jiřího T. Krále (rovněž pseudonym; budeme se mu věnovat ještě v oddílu o weblozích) (1/2012), „Je současná česká literatura skutečně

¹⁰⁵ ŠOFAR, Jakub. Česká literatura a internet. *Portál české literatury* [online]. Nedatováno. [cit 2010-03-31] Dostupný z WWW:

<<http://www.czlit.cz/main.php?pageid=25&PHPSESSID=406eb9fa459a437d379c64c5f8d0ac45>>

¹⁰⁶ KOPÁČ, Radim. Je dobře, že internet ještě nikdo nedokázal ani trochu zkrotit : Rozhovor se Štefanem Švecem. *Portál české literatury* [online]. 23. 2. 2007 [cit 2010-03-31] Dostupný z WWW: <http://www.czlit.cz/main.php?pageid=4&news_id=800>

neprodejná?“ od Michala Šandy (8/2012)¹⁰⁷ nebo „Pilná huba, holý neštěstí“ od Ondřeje Horáka (12/2012). Objevovala se zároveň rubrika Jakuba Šofara „Přečteno“ (šlo v podstatě o komentované výpisky z četby knih a časopisů) a od srpnového čísla přibyla ještě „Čítanka Dobré adresy“, kterou připravoval Michal Šanda (a i v tomto případě byly obsahem ukázky z knih, doplněné komentářem).¹⁰⁸

Celkově lze v Dobré adrese vysledovat odklon od tradičních žurnalistických žánrů recenze či kritiky, a příklon k osobité esejistice, často i s přesahy k beletrii, a někdy pracující s prvky mystifikace, parodie apod. Pro ilustraci můžeme vedle výše zmíněných textů jmenovat ještě veršovaný text Ondřeje Horáka „Nejlepší česká báseň 2012“ (6/2012), který je formou báseň a obsahem pak především ostrá, výsměšná kritika současného literárního provozu.

iLiteratura, s podtitulem „O literatuře v celém světě i doma“, je server určený reflexím zahraniční i domácí literatury. V prohlášení *O projektu*¹⁰⁹ se můžeme dočíst, jak funkce serveru vidí sami jeho zakladatelé; podle nich iLiteratura „funguje jako tradiční literární časopis – podchycuje a komentuje aktuální stav knižní nabídky v ČR a zahraničí,“ a zároveň „slouží jako rozsáhlý archiv a hodnotný zdroj informací – bohatý archiv obsahuje přes 8000 textů.“ iLiteraturu v roce 2002 založila Jovanka Šotolová, která je po celou dobu existence projektu jeho šéfredaktorkou. iLiteratura se původně zaměřila na reflexe francouzské literatury, ovšem postupně se přidávaly sekce věnující se písemnictví dalších národů – dnes jich je víc než třicet, takže iLiteratura skutečně naplňuje svůj podtitul.

Cíl, jež si tvůrci iLiteratury stanovili, je reflexe a analýza zahraniční i domácí literatury. Redakce věnuje pozornost i zahraničním ohlasům na české knihy, a dokonce obsahuje rubriku *Kritika překladu*. Vedle národnostních sekcí existuje ještě několik sekcí tematických; každá sekce má svého redaktora, většinou překladatele a akademického odborníka na danou oblast. Kromě toho s iLiteraturou spolupracuje řada externích přispěvatelů a občas se zde přetiskují i materiály z jiných médií. iLiteratura nevychází jako série uzavřených čísel, příspěvky jsou přidávány průběžně – v průměru se každý den objeví aspoň jeden nový text. Zastoupeny jsou všechny obvyklé žurnalistické žánry, včetně

¹⁰⁷ Totožný text s jiným titulkem vyšel předtím v Literárních novinách, což je další doklad blízkého vztahu internetových a tištěných literárních periodik.

¹⁰⁸ Pro úplnost dodáme, že „Čítanka Dobré adresy“ se po publikování v domovském titulu „překlápí“ ještě na server Asociace českých češtinářů, kde by teoreticky měla sloužit k rozšíření obzoru budoucích maturantů:

<http://ascestinaru.cz/projekt-tisic-a-jedna-kniha/>; cit. 2013-08-23

¹⁰⁹ <http://iliteratura.cz/Home/Oprojektu/>

rozhovorů a zpravodajských aktualit, ovšem žánr nejvíc zastoupený představují recenze: tvoří zhruba polovinu všech zveřejněných textů.

Na iLiteratuře vychází měsíčně zhruba padesát recenzí (někdy se objeví i dvě recenze na jednu knihu); taková kvantita je v českém prostředí nadprůměrná. Pro představu připomeňme situaci v tištěných literárních titulech – měsíčník *Host* i čtrnáctideník *Tvar* mají v jednom čísle přibližně patnáct recenzí a kritik. Záběr recenzí na iLiteratuře je natolik široký a mnohostranný, že se jím nelze probírat v rozsahu určeném touto prací. Můžeme říct, že na iLiteratuře se objeví recenze všech důležitých právě vydávaných knih a že recenze jsou formálně srovnatelné s texty v tištěných médiích (mnohdy i erudovanější, vzhledem k odbornému zázemí velké části příspěvatelů).

iLiteratura je jediný internetový literární časopis, který si ve srovnání let 2009 a 2012 zachovává stejný standard i průměrný počet literárně kritických článků, což svědčí o profesionálním spravování celého projektu.

V kontextu této práce bude přínosné podívat se také na diskuze, které se pod recenzemi odehrávají. I v kvantitě a kvalitě diskuzních příspěvků je totiž iLiteratura mezi ostatními internetovými literárními časopisy mimořádná. Například pod recenzí *Brněnských povídek* Jiřího Kratochvila se objevil komentář delší než samotná recenze a kvalitativně přinejmenším srovnatelný (ostatně autorka komentáře sama svůj příspěvek označuje za recenzi).¹¹⁰ Pod recenzí na novelu Petry Hůlové *Paměť mojí babičce* se zase diskuze odehrávala s přestávkami přes půl dekády (první komentář je z července 2003, zatím poslední z listopadu 2010), zřejmě v závislosti na tom, jak se Hůlově úspěšná prvotina postupně znovu připomínala čtenářské veřejnosti vítězstvím v různých anketách nebo novými knihami autorky. Diskuze je místy velice polemická a osobní, a jeden z komentářů musela dokonce redakce odstranit kvůli použití vulgarit - v souvislosti s obdobnými problémy na jiných serverech je ovšem zajímavá reakce dotyčného uživatele. Redakce napsala: „omlouváme se, ale vaše vulgární diskusní výkřiky jsme museli odstranit.“ Uživatel odepsal: „To je v pořádku. Kniha se mi nelíbí a popudila me natolik, že jsem se nechal unést. Presto doporučuji cetbu Petera Sotose.“¹¹¹ Chce se vznést hypotézu (nebo snad přání), že kultivované prostředí přirozeně kultivuje i uživatele, kteří do něj vstupují...

V roce 2012 na iLiteratuře fungovalo dokonce diskusní *iLiFORUM*¹¹², prostor, v němž redakcí sezvané osobnosti debatovaly nad tématy jako „česká literatura v cizině“¹¹³ nebo

¹¹⁰ <http://iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=22185>; cit. 2010-04-27

¹¹¹ <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=10817>

¹¹² <http://www.iliteratura.cz/Hledani/?fulltext=iliforum%3A&sbm=HLEDAT>; cit. 2013-08-11

situace překladatelů v tuzemském literárním provozu¹¹⁴ (mimořádně v tomto případě diskuze některých zúčastněných osobností následně pokračovala ještě ve fóru určeném pro čtenářské reakce).

Portál české literatury (dále i PČL nebo jen Portál) vznikl v roce 2005 s primárním cílem propagovat českou literaturu v zahraničí, jeho sekundární zaměření pak je informovat o české literatuře domácí čtenáře. Provozovalo ho Ministerstvo kultury České republiky a šéfredaktorem byl Radim Kopáč. Portál v té době plnil nejenom funkci informační, ale i kritickou – na stránkách PČL pravidelně vycházely recenze současné knižní produkce. 1. března 2009 přešel provoz Portálu z ministerstva pod Institut umění (přestože ministerstvo kultury PČL dál financuje), šéfredaktorem se stal Jaroslav Balvín a koncepce projektu se změnila. Kritika z webu PČL zmizela a funkce informační a propagační byla posílena. „Portál (...) byl hodně zaměřený názorově (...), a to byla jedna z výhrad kritiků,“ řekl Balvín.¹¹⁵ Portál by se měl podle nové koncepce orientovat více do zahraničí, a proto by informace na něm měly být „objektivnější“ (řečeno s Balvínem). Prostředky, které dřív sloužily k financování kritické části Portálu, se přesunuly k pravidelnému zajišťování překladů informací o českém písemnictví do angličtiny. Portál přejímá materiály z ostatních (tradičních i internetových) médií, vlastní příspěvek se na jeho stránkách objeví zhruba jednou až dvakrát týdně.

V této práci se soustředíme především na první, Kopáčovu verzi Portálu české literatury. Od začátku roku 2009 do března, kdy kopáčovská koncepce skončila, na Portálu vyšlo několik recenzí: dvě dvojrecenze Iva Haráka na právě vycházející sbírky poezie (konkrétně na sbírky Františka Uhra, Petra Musílka, Lydie Romanské a Aloise Marhoula), recenze nových čísel kulturních časopisů - například Revue Pandora z pera básníka Michala Šandy, H_aluze od Jaroslava Balvína nebo Revue Prostor od Jana Suka. Všechny zmíněné autory můžeme označit za stálé autory recenzí na Portálu české literatury.

Jak vyplývá z výše uvedeného, v roce 2012 už se na Portálu žádné literárně kritické texty neobjevovaly, takže do tohoto sledovaného období Portál české literatury nemůžeme zahrnout.

¹¹³ <http://www.iliteratura.cz/Clanek/29461/iliforum-ceska-literatura-v-cizine>; cit. 2013-08-11

¹¹⁴ <http://www.iliteratura.cz/Clanek/30859/iliforum-neviditelny-prekladatel>; cit. 2013-08-11

¹¹⁵ rozhovor pro Český rozhlas 3-Vltava; dostupný zde: <http://media.rozhlas.cz/audio/01066896.mp3>; cit. 2010-04-20

Velice krátce zmíníme také časopis **Téma**¹¹⁶. Tento „literární časopis pro esejistické myšlení“ založil v roce 2003 Boris Cvek a dával v něm prostor velkému počtu autorů, ovšem v roce 2006 zmizel mnohohlas širokého okruhu přispěvatelů a Téma se stalo v podstatě Cvekovým autorským časopisem, kde publikoval vlastní eseje, kritiky i recenze.

V soupisu všech čísel jsou pro rok 2009 uvedena čísla tři, v jejichž obsahu najdeme několik recenzí na díla světového literárního kánonu včetně Erasmovy *Chvály bláznovství*. Když se však pokusíme kterýkoli z příspěvků „rozkliknout“, zobrazí se jen nápis „Dosud v přípravě. Zkuste to později, prosím.“ Cvek to vysvětluje: „Původně jsem myslel, že to dopíšu... Ale pak jsem řešil úplně jiné věci a čas utíká...“ V tuto chvíli tedy můžeme s úsměvem označit Téma za pozoruhodný koncept, který ani v roce 2012 (ani v roce následujícím, tedy v době psaní této práce) nedošel svého naplnění.

V letech 2004 – 2011 vycházel čtvrtletně **Wagon**¹¹⁷, „literární almanach on-line“, jehož smyslem bylo podle vyjádření redakce „přibližování světů“, neboli „sdružování a vzájemné seznamování autorů“. Šéfredaktorkou byla Jitka N. Srbová (zároveň častá přispěvatelka literárních serverů a diskuzních klubů). Recenzní rubrika se jmenovala „Dražní inspekce“ a dodržovala „železniční“ stylizaci almanachu Wagon (další rubriky se jmenovaly například „Události na trati“ /aktuality/, „Náklad“ /proza a poezie/ či „Spřízněné lokálky“ /odkazy na další literární projekty/). V roce 2009 tu vyšlo třináct recenzí, reflektujících soudobou českou (spíše výjimečně i zahraniční) beletrii, jejíž výběr nijak nevybočoval ze záběru běžných literárních časopisů – šlo například o sbírku Karla Šiktance *Vážná známost* (autor recenze je redaktor s přezdívkou „Nykos“), *Brněnské povídky* Jiřího Kratochvíla (recenzi napsal autor s nickem „-echo“) nebo *Povídky o lásce* Michala Viewegha (recenzi napsala Olga Stehlíková, publikující i v tištěných periodicích). Svěbytná rubrika byl „Antikvariát“, kde se Jitka N. Srbová zamýšlela nad staršími knihami (naposledy sbírkou Ivana Blatného *Melancholické procházky*).

Zatím poslední číslo se objevilo v roce 2011 (a jeho úvodník paradoxně začíná vysvětlením, proč číslo vyšlo se zpožděním). Ovšem zajímavé a svým způsobem symptomatické je, že Wagon se z podoby klasického literárního časopisu přemístil na sociální síť Facebook¹¹⁸ a pořádáním pravidelných autorských čtení („Večery Almanachu Wagon“) i do „skutečného“ života.

¹¹⁶ <http://www.gasbag.wz.cz/tema/index2.htm>

¹¹⁷ <http://www.almanachwagon.cz/>

¹¹⁸ <https://www.facebook.com/pages/Almanach-Wagon/167713894933?fref=ts>; cit. 2013-08-11

5.3 Weblogy

V úvodu této kapitoly jsme si vytyčili pracovní osu „tištěná – internetová literatura“. Teď jsme tedy uzavřeli přehled výchozího, s tradicí tisku spojeného pólu a vykročíme dál k projektům, které více využívají specifika nových médií.

Budeme se zabývat weblogy, zkráceně blogy. Lze je velice jednoduše charakterizovat jako internetové zápisníky (název vznikl zkratkou slov „web log“, tedy právě „internetový zápisník“), sloužící často jako „deníček“ jednoho uživatele (ovšem objevují se i kolektivní blogy), který je ovšem přístupný širokému publiku. Jde o fenomén ryze internetový, ačkoli za předchůdce blogů někteří považují třeba tištěné pamflety vznikající zvláště v první polovině 17. století - Amanda Griscom v nich nachází jevy podobné novým médiím, konkrétně interaktivitu a hypertextualitu (protože jednotlivé pamflety na sebe často navzájem reagovaly a odkazovaly, často polemicky, jeden k druhému).¹¹⁹ Weblogy se staly populární po roce 1999, kdy se rozšířily jednoduché redakční systémy, umožňující prakticky každému člověku s připojením k internetu založit si vlastní blog.

Blogování je populární i v České republice a najdeme taky řadu blogů věnovaných literatuře. Často slouží svým tvůrcům ke zveřejňování vlastní, především básnické tvorby, případně k publikování oblíbených veršů dalších autorů (viz například blog básníka Milana Děžinského, který byl ovšem ukončen v polovině roku 2012¹²⁰) nebo ke glosování literárního dění (blogy Pavla Kotrly¹²¹ či Ondřeje Lipára¹²²).

Vznikají také zajímavé projekty na pomezí tištěné a internetové literatury. Věnujme odstavec blogu Martina Fendrycha¹²³, který zde na pokračování zveřejňoval svůj román *Slib, že mě zabiješ*, do jehož knižního vydání následně zahrnul i komentáře návštěvníků blogu k jednotlivým kapitolám. Po dokončení a vydání románu Fendrych na svém blogu publikuje další svoji literární tvorbu, hlavně poezii.

¹¹⁹ GRISCOM, Amanda. Trends of Anarchy and Hierarchy. Comparing the Cultural Repercussions of Print and Digital Media [online]. c1996 [cit. 24-04-2010]. Dostupné z <http://www.cyberartsworld.org/cpace/infotech/asp/ag14.html> in: JAVŮREK, Adam. Vliv internetu na amaterizaci mediální produkce. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 98 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Křeček, PhD. (str. 13)

¹²⁰ <http://dezinsky.bloguje.cz/>

¹²¹ <http://kotrla.com/pmpro/>

¹²² <http://lipar.blogspot.com/>

¹²³ <http://martin-fendrych.blog.tyden.cz/>

Komentáře k Fendrychovým příspěvkům vesměs nelze označit za literární kritiku, jedná se spíš o impulzivní dojmy. Pro ilustraci uvedeme část komentáře uživatelky s přezdívkou „Romana“, který patří k nejobsažnějším: „Tak jsem tady přečetla první povídku - jednou jsem prolétla pár veršů. K veršům teď nic, ale některé vůbec ne špatné. A povídka skvělá. Trochu Škvorecký, na 40cátніка poněkud ujeté výrazivo i myšlení, ale dobré! lehké, čtivé, žádná křeč...“¹²⁴ Stejná uživatelka se v jiném příspěvku pokusila reflektovat vztah literatury a nových médií: „Tak nevím, ale mám dojem, že blog ze své podstaty moc společného s literaturou nemá. Jestli se nepletu, tak je to něco na způsob elektronického deníku a do toho si můžete psát co chcete.“ Uživatel „René“ na to reagoval: „Myslím, že je nad slunce jasné, že nám tu pan Fendrych tentokrát servíruje supr povídky, normální povídky, co by mohly vyjít knižně (a doufám, že výjdou). Takže vaše úvahy, co je a není blog jsou jaksi mimo mísu.“ Celkově je třeba říct, že z pohledu literární kritiky nepřináší komentáře na Fendrychově blogu nic podstatného.

Na principu „blogového románu“ je založen i projekt zpravodajského serveru iDNES „Napište knihu s Vieweghem“¹²⁵ – čtenáři blogu pod patronátem spisovatele Michala Viewegha stvořili kolektivní román s titulem *Srdce domova*. Rovněž básník (a spoluzakladatel literárního časopisu *Weles*) Vojtěch Kučera psal a publikoval svoji zatím poslední sbírku *Nehybnost* na svém stejnojmenném blogu¹²⁶ – ovšem pochopitelně za nesrovnatelně menší pozornosti médií. Za svébytného literáta můžeme považovat i před časem velice populárního blogera s přezdívkou Ostravak Ostravski¹²⁷, jehož glosy psané ostravským dialektem vyšly také knižně. Svérázným projektem je „trojblog“ spisovatelů Martina Reintera, Ivana Wernische a Petra Stančíka, kde si tři zúčastnění psali „ženách, vesmíru, nemocech a tak“.¹²⁸

V této práci se však zabýváme literární kritikou, a proto se podrobněji podíváme pouze na blogy vztahující se k našemu tématu.

Jako první probereme blog Petra Motýla a jeho přítel **Čmelák a svět**¹²⁹, jehož činnost se zastavila na jaře roku 2009. Jeho tvůrci ho označují spíš za časopis než blog (Čmelák a svět dokonce v letech 2000 až 2004 vycházel v tištěné podobě). Vedle mnoha dalších rubrik věnovaných beletrii, výtvarnému umění, ale i reportážím z literárních akcí, tu najdeme rubriku

¹²⁴ <http://martin-fendrych.blog.tyden.cz/clanky/diskuze/2442/za-vsecko-si-muzes-sam.html>

¹²⁵ <http://blogovyroman.idnes.cz/>

¹²⁶ <http://nehybnost.blogspot.com/>

¹²⁷ <http://ostravak.bloguje.cz/>

¹²⁸ <http://www.martinreiner.cz/80-blog-trojblog>

¹²⁹ <http://zebry.cz/cmelakasvet.cz/>

„Knižní hlídka“, kde vycházely recenze především z pera Petra Motýla, Zdeňka Mitáčka (který má i svůj vlastní blog¹³⁰) a Jakuba Grombíře. V roce 2009 bohužel nevyšla recenze ani jedna, ale v historii blogu/časopisu je jich dost na to, abychom Čmeláka a svět mohli vnímat jako součást internetové literární kritiky. Nejpozoruhodnějším kritikem se tu jeví být Petr Motýl, který ve svých recenzích současných českých knížek (namátkou *Je hlína k snědku?* Jakuby Katalpy nebo *Selský baroko* Jiřího Hájíčka) vyslovuje velice rázné, až radikální, ovšem pečlivě vyargumentované soudy. Internetové prostředí nabízející neomezený prostor svádí k různým „přídavkům“, takže Motýl například publikuje recenzi, kterou mu odmítla otisknout redakce literárního občasopisu Tvar, a k ní pro srovnání připojí naskenovanou recenzi, která ve Tvaru vyšla místo jeho textu. Téměř samozřejmostí jsou zde rozsáhlé ilustrativní ukázky z recenzovaných knih, což je opět možné jedině díky nekonečnosti síťového prostoru.

Ostře kritický blog jsou **Královiny**¹³¹ autora vystupujícího pod pseudonymem Jiří T. Král, založené roku 2008. Jeho glosy, které zároveň pravidelně vycházely v časopise Dobrá adresa a v roce 2010 vyšly i knižně¹³², můžeme označit spíše za metakritiku, protože místo recenzí knih nabízí spíše „recenze“ toho, jak se o knihách a o kultuře obecně přemýšlí.

Příkladem může být glosa kritizující žánr „minirecenzí“ v týdeníku A2: „Zvláště vypečená je rubrika minirecenze, která je plná jen lehce rozepsaných anotací na knihy (i když to už přede mnou řekli i jiní). Jeden váhá, koho dřív jmenovat za příklad. Budeme nespravedliví, takže budou jenom tři. Tak třeba u sborníku *Veřejná archeologie II* se čtenář od Miroslavy Gregorové dozví neuvěřitelnou informaci, že „knihy je určena především pro praktikující archeology, památkáře, úředníky státní správy či studenty archeologie.“ I Andrea Fiřtíková nám o povídkách Martiny Růžičkové sdělí nevídanou věc: „Ve všech čtyřech prózách můžeme sledovat touhu hlavních či vedlejších postav nalézt, zvětšit či uchovat si svůj životní prostor.“ A popisuje-li Petr Gajdošík děj filmu *Kočár do Vídně*, přímo se rochní v „záložkovém jazyce“: „Z postav vytryskne jak očistný proud touhy po lásce a odpuštění, tak slepá nenávist a zničující zloba“.¹³³

Jedna z jeho glos se dotýká i stylizace internetových textů: „Indolence zřejmě nemá žádné hranice. Pokaždé si myslíte, že hranici blbeckosti už nepůjde překonat a vida – on to někdo dokáže. Vysokou laťku ovšem nyní nasadili v Britských listech, když začali používat

¹³⁰ mitacek.blog.respekt.cz

¹³¹ <http://www.kral.bloguje.cz>, od roku 2013 na adrese <http://kraloviny.blogspot.cz/>

¹³² KRÁL, Jiří T. *Nekorektní zápisky*. Vyd 1. Praha: Nakladatelství Petr Štengl, 2010. 55 s. 978-80-904455-1-2

¹³³ <http://www.kral.bloguje.cz/759838-vaclav-klaus-ten-strasny-literarni-kritik.php>; cit. 2010-04-25

smajlíky nejen v člancích, ale i v titulcích. A nikoli v titulcích ledajakých. Autor napíše nějakou neuvěřitelnou pitomost a přidá smajlík, aby bylo vidět, že to zřejmě nemyslí vážně. „Zločinní Češi jsou komunistickým rasistickým kontrarevolučním národem :-)“, napíše Karel Dolejší a jeden se nemůže udržet smíchy. Jindy zase autor chce asi ukázat, jak je nějakou věcí pobaven: „ČR ve 'východní Evropě': Přesvědčujte Západ, že tomu tak není :)“, napíše Jan Čulík, ostatně mistr v oboru, jak dokládá jiný jeho výtvar: „70 procent evropských absolventů anglických vysokých škol nesplácí půjčky na školné :)“. Nelze se ubránit dojmu, že jde o moc zdařilé ukázky skutečnosti, že články je možné psát nejen perem, ale i lopatou. A co teprve když nám Čulík sděluje: „Český stát si samozřejmě může odhlasovat norimberské zákony. Odvolávat se na to, že zákony schválil parlament, a tak cizinci budou deportováni, případně (uvidíme, zda na to dojde :)) půjdou do plynu. :) Sledujte ale, jak na to bude reagovat vnější svět.“ Takové věty si snad není možné vysvětlit jinak, než že redakce Britských listů už byla do plynu transportována, samozřejmě rajskeho.¹³⁴ (Dodejme jen, že Králem popisovaný jev je symptomatický pro celé internetové prostředí a nabývá na intenzitě, čím víc se vzdalujeme od „tradičního pólu“, jaký reprezentují například právě Britské listy. Králova nevole by jistě nebyla tak silná, kdyby na „smajlíky“ narazil na literárním serveru, kde je podobná stylizace příspěvků brána jako norma.)

V roce 2012 byl bloger Jiří T. Král téměř neaktivní (psal ovšem podobně jízlivé texty do časopisu Dobrá adresa, jak jsme zmínili v odd. 5.2). V roce 2013 svůj blog obnovil, ovšem zveřejněné příspěvky se zabývají více politickými tématy než literaturou.

Podobně kousavý byl kritik skrytý za přezdívkou **Malý čtenář**¹³⁵, který si svůj blog založil v roce 2003, ovšem v současnosti je už neaktivní (poslední příspěvek pochází z roku 2010). „Malý čtenář“ se (vedle jiných, mimoliterárních témat) zabýval hlavně jazykovou stránkou textů. V roce 2009 například s velkou dávkou sarkasmu rozebírá stylistickou neobratnost autorů publikace *Sociální fobie: Jak překonat nadměrný stud*¹³⁶. Malý čtenář se věnoval i reflexím práce překladatelů literárních textů či kritice médií (zase především z pohledu zacházení s jazykem).

¹³⁴ <http://www.kral.bloguje.cz/770402-prezident-benes-byl-nekrofilni-opicak.php>; cit. 2010-04-25

¹³⁵ <http://www.malyctenar.bloguje.cz/>; později malycytenar.blogspot.cz

¹³⁶ Odkaz ke konkrétním glosám na tomto blogu neuvádím, protože jsou všechny řazeny prostě „pod sebou“ bez další diferenciacie, a všechny tedy byly pod odkazem <http://www.malyctenar.bloguje.cz/> (než doména „bloguje.cz“ ukončila provoz)

Další kritický blog má název **Šumařův sumář**¹³⁷ a existuje od roku 2005. Příspěvky jsou v něm rozděleny do několika rubrik, z nichž jedna, nazvaná „Šumařův kritický literárník“, je přímo zasvěcená literární kritice. V Šumařových příspěvcích se projevuje stylistická benevolence, kterou forma „internetového deníčku“ umožňuje; například jeho text o románu Harukiho Murakamiho začíná: „Tohle ještě není oficiální recenze na Sputnik Sweetheart, ale takové ty myšlenky, co mě napadaly při čtení dalšího románu japonského prozaika, který bývá označován za jednoho z největších spisovatelů současnosti.“ A končí slovy: „P. S.: Ghostdog navíc říká, a má pravdu, že je v knížce málo koček.“ Ovšem dodejme, že mezi těmito dvěma neformálními pasážemi se nachází recenze erudovaná a naprosto srovnatelná s texty zavedených tištěných kritiků. V roce 2009 napsal Šumař sedm recenzí, což není mnoho, ale přesto se tak stal autor jedním z mála českých blogerů, kteří se klasické literární kritice věnovali dlouhodobě a řekněme i konzistentně.

Ovšem poslední příspěvek „Šumařova kritického literárníku“ je datován rokem 2010 a v současnosti se bloger věnuje jiným tématům, například cestopisným reportážím.

Poslední bloger, kterému se budeme podrobněji věnovat, je Jakub Vaníček, mimo jiné redaktor dříve zmíněného Deníku referendum. V **Literárním zápisníku Jakuba Vaníčka**¹³⁸, který vznikl v polovině roku 2009, se objevovaly texty psané přímo pro blog i texty převzaté z Vaníčkovy domovského deníku. Články byly rozdělené do rubrik Úvahy, Recenze, Kritiky, Interpretace a Komentáře a na rozdíl od textů na většině ostatních blogů byly všechny nějakým způsobem literárně kritické.

Jeden z příspěvků reflektoval reflexi české literární kritiky, konkrétně anketu mezi českými kritiky, kterou uspořádal server iLiteratura a kterou se podrobněji zabýváme v kapitole 4.2. Vaníček píše: „Jak jsem napsal do komentářů téhle potrefené ankety: jako by završovala jednu epochu české literatury/kritiky, jako by to byl poslední povzdech nad krajinou zmizelou v dále. Nějak mi z toho vyplývá, že jména, která mají zvuk, všichni ti Peňasové, Hyblerové a Chuchmové, krásně tu krajinu na přelomu 80./90. obydli a nyní, o dvacet let později, stojí jako slavné sochy. A proti nim se buď mdle, anebo s jistou vervou vrhá nová generace těch bezejmenných recenzentů a kritiků z A2, E15, z iLiteratury, z Tvaru atd. Tak do práce, soudruzi!“¹³⁹ Z tohoto Vaníčkovy názoru vyzdvihneme dva momenty: že

¹³⁷ <http://sumar.bloguje.cz/>, později na <http://sumarum.wordpress.com/>

¹³⁸ <http://jakubvanicek.bloguje.cz/>

¹³⁹ <http://jakubvanicek.bloguje.cz/814884-anketa-o-konci.php>

očekává (zřejmě revoluční) změnu v literární kritice a že nedělá kvalitativní rozdíly mezi kritikou v tisku a na internetu (jak vyplývá z výčtu titulů v závěru).

Vaniček si zároveň vypěstoval pravidelný okruh čtenářů, kteří jeho texty doplňovali komentáři, a pod články tak vznikala na internetové prostřední nadprůměrně kultivovaná diskuze. Ukázkovým příkladem byla polemika pod Vaničkovou recenzí na sbírku Z Miroslava Fišmeistera¹⁴⁰. Jak napovídá titulek „Obálka jedovatá, obsah bídný. Fišmeister“, recenze byla krajně negativní (končila otázkou „Co vedlo nakladatele k tomu, aby tohle vydal?“), což by jinde bezpochyby vzbudilo rozjitřené reakce básnickových zastánců (v případě neznámého autora pak vůbec žádné reakce). Ovšem diskuze na Vaničkově blogu byla sice místy vyhrocená, ale racionální a obešla se bez osobních výpadů. Zúčastnil se jí i sám básník Fišmeister (pod přezdívkou „Henry Psanec“), který Vanička požádal o svolení, aby jeho recenzi mohl publikovat na svých stránkách. Vaničkovi napsal i básník Petr Král: „Milý Jakube, tušil jsem, že jste spíš ideolog, ale z toho nutně nevyplývalo, že jste takhle amúziický. Reagujete bohužel jako pravý (stalinský) cenzor: to, co VÁM nic neříká, je blábol a nemá právo na existenci. Radím zkusit se do knížky ještě podívat a zkusit do ní vníknout po boku toho, kdo ji psal, a kdo není nutně Váš nepřítel; možná objevíte svět, který Vás obohatí právě tím, čím se liší od toho Vašeho. Přeju Vám tomu klid a inspiraci, srdečně PK“. Na což Vaniček odpověděl: „Vážený pane Králi, děkuji za přání. Snažil jsem se k textu přistoupit tak, jak mě nabádáte. Bohužel se mi to nepodařilo. Ocitl jsem se proto před dilematem: mlčet, anebo vyjádřit své odmítnutí? Nemyslím si, že by nutně musela být každá reakce vedena v poli plného otevření se Jinakosti, Neznámému, Neuchopitelnému atd. Dokonce bych řekl, že nám chybí odvaha něco odmítnout zcela a definitivně - což samozřejmě neznamená, že jednou provždy zavrhneme i toho, kdo text napsal. Když jsem si přečetl přirovnání ke stalinskému cenzorovi, sevřelo se mi srdce, jak se říká. Hájit se mohu pouze takto: na rozdíl od stalinského cenzora nepíšu s vědomím, že za mnou stojí zločinný mocenský aparát, čekající na rozkaz. Teprve ten totiž dělá cenzora cenzorem. Zdravím také srdečně, JV“ Tuto obsáhlou citaci necháváme zaznít proto, abychom ilustrovali, že i v prostředí ryze internetovém lze vést kultivovanou polemiku, které určitá emocionálnost a osobní přístup nemusejí být na škodu.

Ovšem i Jakub Vaniček je jako bloger v současnosti neaktivní.

Celkově musíme s jistým překvapením poznamenat, že ačkoli se formát weblogu zdá být ideálním pro publikování recenzních textů a vyprofilování zvučného kritického hlasu

¹⁴⁰ <http://jakubvanicek.bloguje.cz/838676-obalka-jedovata-obsah-bidny-fismeister.php>; cit 2010-04-25

(nabízí se srovnání se Šaldovým zápisníkem, revue jednoho autora), jen málo českých blogerů se touto cestou vydalo, případně se na ní udrželo. Zajímavé je, co o blozích říká Martin Stöhr z nakladatelství a časopisu Host: „Některé recenze bloggerů zaujmou, ale mám záhy pocit, že to píše jeden a týž typ intelektuálních kutilů, kteří jsou rádo by nekonvenční, ale jejich myšlenkové figury jsou jak přes kopírák.“¹⁴¹

Dodejme ještě, že ránu české literární blogosféře zasadil zánik domény „bloguje.cz“ v červnu 2012 – znamenal ukončení všech blogů zaznamenaných v této podkapitole, protože všechny na této doméně sídlily (kromě Čmelákova světa, který ovšem skončil ještě dřív, byť z jiných důvodů), přičemž jenom dva blogeři poté přestěhovali svoje zápisníky na jiné domény (a shodou okolností se oba přestali ve svém psaní věnovat literární kritice). Mezitím samozřejmě vznikly nové weblogy věnované literatuře – ty ovšem dobou svého vzniku po roce 2009 stojí mimo rámec této práce.

5.4 Literární servery

Nyní probereme literární servery neboli „kolektivní knihovny původní, „amatérské“ tvorby“, jak jsme je definovali v oddíle 5.2.

Na českém internetu existuje řada literárních serverů: jako první vznikl v roce 1997 Písmák (tehdy ještě pod jménem Mladý písmák)¹⁴², z něj se později odštěpil projekt Literra¹⁴³. Dále existují Totem¹⁴⁴, Liter.cz¹⁴⁵, Blueworld¹⁴⁶, Epika¹⁴⁷ ... Chtít je popsat všechny by vydalo na samostatnou diplomovou práci, proto si z tohoto seznamu vybereme jeden, z našeho pohledu nejambicióznější a nejzajímavější server, na němž zároveň ilustrujeme obecné charakteristiky těchto projektů.

Tím serverem je **Totem**, neboli „TOTální E Magazín“. Server v roce 1999 založil Dušan Pavlica (vystupující pod přezdívkou „Dusan“), v roce 2009 byla šéfredaktorkou uživatelka s „nickem“ Naty, v roce 2012 uživatel „šedé“.

Jak jsme naznačili hned v úvodu této práce, literární servery mají snahu přiblížit se klasickým časopisům a obecně „vyšší“, tištěné kultuře. Na hlavní stránce Písmáku najdeme

¹⁴¹ jedna z odpovědí v naší anketě – viz kap. 6

¹⁴² <http://pismak.cz/>

¹⁴³ <http://www.littera.cz/index.php>

¹⁴⁴ <http://totem.cz/>

¹⁴⁵ <http://liter.cz/>

¹⁴⁶ <http://www.blueworld.cz/main.php>

¹⁴⁷ <http://epika.cz/>

informaci, že „nejlepší z Písmáků se dočkali i knižního vydání své tvorby, někteří z nich jsou na Písmáku stále aktivní.“¹⁴⁸ Server Epika má dokonce vlastní nakladatelství¹⁴⁹, vydavatelství e-knih¹⁵⁰ i internetové knihkupectví (v němž je nabídka 37 vlastních knižních publikací)¹⁵¹.

Stejná snaha je symptomatická i pro Totem, jehož tvůrci za jeden ze svých vzorů dokonce označují prvorepublikovou Revue Devětsilu. Že internetoví uživatelé vnímají „svoje“ prostředí jako nízké a vstup do tištěné literatury jako cestu vzhůru, zdůrazňuje i Martina Oplatková, která Totemu věnovala svoji diplomovou práci. Oplatková píše o uživatele s nickem „Kachna“, „která se poté, co si jí všimly tištěné literární časopisy, ve Fóru rozloučila a prohlásila, že Totem pro ni byl jedním ze způsobů publikace, která na své cestě výš opouští.“¹⁵² Na druhou stranu však musíme poznamenat, že na serverech stále publikují autoři, kteří už uznání ve světě tištěné literatury uznání dosáhli – příkladem může být již zmíněný Jonáš Hájek nebo básník Ladislav Zedník, jehož sbírka *Zahrada s jabloněmi a dvěma křesly* byla v roce 2007 nominována na prestižní literární cenu Magnesia Litera a který pod přezdívkou „Egil“ stále působí jako redaktor Totemu (a samozřejmě i pravidelný přispěvatel).

Každý měsíc jsou na Totemu vybírána „nejlepší díla“, která mají roku 2014 vyjít v knižním sborníku, chystaném ve spolupráci se „samoobslužným“ nakladatelstvím EdiceX¹⁵³.

Na Totemu až do roku 2009 existovala sekce „Doporučujeme“, formálně koncipovaná jako časopis vycházející v uzavřených číslech, kam redakce vybírala nejlepší příspěvky z celého serveru. I po faktickém zastavení časopisu (jež redakční vyjádření označuje jen za nepravidelnost v periodicitě) v téže sekci funguje rubrika „Redakce doporučuje“, kam jsou vybírány příspěvky, které redakci zaujaly. Dalším projevem snahy o hierarchizaci hodnot je systém hodnocení děl. Registrovaní uživatelé mohou příspěvku po přečtení udělit jeden až pět bodů – díla s vyšším počtem bodů se v hierarchii serveru dostanou „výš“ a k většímu počtu čtenářů.¹⁵⁴ K jednotlivým příspěvkům mohou uživatelé zároveň vkládat komentáře – a tím se dostáváme k literární kritice.

¹⁴⁸ <http://pismak.cz/>; cit. 2010-04-22

¹⁴⁹ <http://www.epika.cz/?p=book>

¹⁵⁰ <http://www.epika.cz/?p=eknihy>

¹⁵¹ <http://www.epika.cz/?p=eshop>

¹⁵² OPLATKOVÁ, Martina. *Internetový kulturní časopis Totem a komunita kolem něj*. Praha : Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2004. 67 s. Vedoucí diplomové práce: Tomáš Mrkvička; str. 35

¹⁵³ <http://www.edicex.cz/>

¹⁵⁴ Bylo by zajímavé věnovat víc prostoru otázce, jestli a do jaké míry i v relativně rovnostářském prostředí internetových serverů existuje fenomén „opinion leaders“, tedy názorových vůdců usměrňujících svým hodnocením názory ostatních uživatelů.

Jak vyplývá z podstaty literárních serverů, autoři jsou si navzájem sami kritiky. V komentářích se často objevují výkřiky obdivu nebo zavržení, ale některé komentáře lze považovat za kritiku, jak jsme ji definovali v kapitole 4.1. Jako příklad zvolíme komentář k básni Adamova žebra uživatelky s přezdívkou „Nadine a Kate“¹⁵⁵. Komentář napsal uživatel „Karel M. a Skold“: „Tak nesmírně vespělej text a autorská práce! Tak trochu šiktancovský, všedně mýtický (spojení té všednodennosti a biblickýho tématu mi opravdu připomíná Šiktancova Adama a Evu, nemůžu si pomoci...), ale není to tak ukecaný, resp. - tou parcelací se to na první pohled nezdá ukecané, ale ono je to ukecané možná dvakrát víc, jako by to autor chrлил, ale ten temporytmus je úžasnej. I práce autora s jazykem je bez chyb, do posledního slova prozkoumaná, upravená. Práce s formátem textu, uměřené střídání promluv. Přiznám se, že mi to přijde až podezřele dobré - to je ale přirozenej, u mě apriorní strach z internetového prostředí a různých plagiátů (v tom bodě se autorovi omlouvám).¹⁵⁶ Něco tak výtečného jsem tady snad ještě nečetl a dokonce, a to se připravuju na státnice, jsem nenarazil na tak skvělou báseň ani v mnoha a mnoha sbírkách.“¹⁵⁷

Totem má také rubriku „Recenze, názory“¹⁵⁸, kam uživatelé přispívají recenzemi vesměs formálně ukázněnými a žánrově jednoduššími. Jako ukázkou stylové rozdílnosti mezi komentářem, který působí spíš jako řečový akt zachycený písmem, a klasickou recenzí, vybereme opět úryvek z příspěvku uživatele „Karla M. a Skolda“, tentokrát z jeho recenze na román Tomáše Zmeškala *Životopis černobílého jehněte*¹⁵⁹: „Další autorovou neřestí, která se téměř shoduje s prvotinou, je lexikální rovina promluvy postav. Rozložení postav je vcelku osobité a autorský plán využití těchto postav dává tušit, že se Zmeškal pokusí rozehrát opět originální hru s každým z hlavních a vedlejších protagonistů stejně, jako to udělal v Milostném dopise, kde byly postavy založené na svébytných osobnostních rysech - bláznivý cukrář, manžel šlechtic-násilník, otec jako milovník hudby a naprosto logicky a neemocionálně smýšlející technik atd. Právě kontrast charakterů postav byl jedním z úspěchů Milostného dopisu. V *Životopise černobílého jehněte* jsou postavy také, jak již bylo výše zmíněno, kontrastní (nejenom pletí), ale opakuje se úplně stejná chyba, jako v knize předešlé - promluvy postav jsou nezávisle na jejich svébytných charakterech téměř naprosto totožné.“

¹⁵⁵ <http://www.totem.cz/enda.php?a=261449>; cit 2010-04-22

¹⁵⁶ Zde autor příspěvku narazil na jeden z problémů nových médií, jak jsme popsali v kapitole 3.1. Plagiátorství kritizuje i šéfredaktorka iLiteratury Jovanka Šotolová v naší anketě – viz kap. 6. (pozn. Š. K)

¹⁵⁷ Jen jako poznámku pod čarou zmíníme, že i tady se projevuje představa o vyšší kvalitě tištěné literatury – uživatel píše, že na tak dobrou báseň nenarazil „dokonce“ ani v knižních sbírkách.

¹⁵⁸ <http://www.totem.cz/goal.php?ot1=11&C16=112&cntslots=107&fButUart=%5E+Nastavit+zobrazen%ED+%5E>

¹⁵⁹ <http://www.totem.cz/enda1.php?a=262882>

Na Totemu je i sekce Fórum, prostor pro debaty na libovolná témata (která nutně nemusejí souviset s literaturou – viz například diskuzní témata „Dotkla se vás někdy přímo exekuce“ nebo „Mystika je láska, láska je mystika“). Diskuze o literatuře občas připomínají komentáře pod díly autorů Totemu, ale týkají se obvykle zavedeného spisovatele. Za příklad uvedeme diskuzi nad románem Michala Ajvaze *Prázdné ulice*.¹⁶⁰ Název tohoto diskuzního tématu je „Četl někdo Prázdné ulice od Michala Ajvaze?“ Autorka tématu, uživatelka s nickem „asi“, píše: „Já jsem čekala, že to bude něco podobně kouzelného jako Druhé město, což je jedna z mých nejoblíbenějších knih, ale byla jsem zklamaná. Skvělé nápady vystřílené do prázdna v příběhu, kterému nešlo věřit. Spíš to na mě působilo jako próza pro děti.“ Uživatel „kygiss“ odpovídá: „Já jsem zarytej ajvazovec a Prázdné ulice mě nadchly; prvních 300 stran jsem přečetl první večer, co jsem tu knihu dostal. Jeho psaní se prostě vyvíjí a někomu se to nemusí líbit - myslím, že zvláště posledními dvěma prozaickými knihami si Ajvaz plní dlouholetý sen (viz „povídka“ Kapitoly z Návratu starého varana) o dobrodružném (fantastickém, detektivním, špionážním) románu zkříženém s filosofickým traktátem, eseji o umění a kdoví čím ještě. - A pokud se ti Prázdné ulice nelíbily, tak Cestu na jih ani nečti, tam je tato tendence myslím ještě patrnější. - Mě na Prázdných ulicích zaujala přítomnost reálného historického pozadí, myslím určitější než v dřívějších knihách; četl jsem to tak trochu i jako román o životě za normalizace a zrovna tyhle pasáže na mě velmi emocionálně zapůsobily.“

Dochází tu k něčemu, co můžeme snad nazvat „kolektivní recenze“, což je fenomén specificky internetový (tištěná média sice občas uveřejňují vedle sebe dvě protichůdné recenze na stejné dílo, spíš výjimečně pak můžou zveřejnit následnou polemiku s původní recenzí, nikdy však nejde o takto kolektivní záležitost).

Ač to s tématem této práce souvisí spíš volně, zmíníme ještě, že stejně jako například časopis Wagon, i literární server Totem je aktivní na sociálních sítích a pravidelně pořádá autorská čtení.

5.5 Diskuzní servery

Na cestě od tradičních k novým médiím se teď dostáváme až k druhému pólu, k formě ryze internetové, nejvíc odpoutané od tradičních forem psaní o literatuře. Budeme mluvit o diskuzních serverech. Jak jsme si ukázali, i v literárních serverech existuje redakce tvořící

¹⁶⁰ <http://www.totem.cz/forum/read.php?f=4&i=17157&t=17157>; cit. 2010-04-22

pravidelný výběr toho nejlepšího a také systém hodnocení sloužící k hierarchizaci příspěvků; v blozích zase dominuje osobnost blogera vysílajícího sdělení svým publikům, tedy princip známý z tradičních médií. Ale internetové diskuze jsou v tomto ohledu skutečně síťové – nejen ve smyslu umístění na síti (tedy internetu), ale i ve smyslu koexistence uživatelů v decentralizované, víceméně rovnoprávné síti bez zřejmého centra. Z toho vyplývá vzrůstající vliv dialogu na úkor monologu.

Zároveň však, zdánlivě paradoxně, na diskuzních serverech nepanuje anarchie bez jakéhokoli řádu, protože sama komunita se stará o udržování kultivovaného prostředí. Lapidárně to vyjadřuje prohlášení na úvodní stránce diskuzního serveru Nyx: „Nehrajeme si na systém pro každého - stačí nám být serverem pro tu část lidí, kterým se podařilo pochytit alespoň základy slušného chování - tohle by mělo být jasné každému, kdo by se na Nyx chtěl dostat.“¹⁶¹ Kdo se tedy chce do podobné komunity dostat, musí se zaregistrovat, a předtím, než je mu umožněn přístup, musí aspoň krátce zdůvodnit, proč má zájem na server vstoupit, aby správci komunity věděli, koho pouštějí mezi sebe.

Koexistují tu tedy dva protikladné principy – decentralizovaná síť, a na druhou stranu „hradby“ chránící tuto síť před okolní virtuální realitou. Pokud bychom zkoumali internet v širším kontextu, zjistíme, že síť sítí není zdaleka tak demokratická, jak se domnívali internetoví optimisté zvláště v 90. letech 20. století (tuto skutečnost popisuje například studie Jacka Goldsmitha a Tima Wu *Kdo řídí internet? Iluze o světě bez hranic*¹⁶², faktickou nerovnost uživatelů serveru Totem popisuje i Marina Oplatková ve svojí diplomové práci¹⁶³). My se ale takovému sociologickému pohledu na internet věnovat nebudeme, proto se omezíme jenom na toto stručné konstatování.

Diskuzních serverů existuje v českém prostředí několik, my se zaměříme na dva, které považujeme za hlavní a nejdůležitější, Nyx a Okoun.

Začneme serverem **Nyx**¹⁶⁴. Jak jsme zmínili v předchozích odstavcích, pro vstup na tento server (a setrvání na něm) platí určitá pravidla, což zajišťuje kultivovanost příspěvků a na druhé straně v internetové komunitě vyvolává nařčení z elitářství, případně cenzury¹⁶⁵.

¹⁶¹ <http://www.nyx.cz/index.php?l=front;iurl=>

¹⁶² GOLDSMITH, Jack, WU, Tim. *Kdo řídí internet*. 1. vyd. Praha: Argo/Dokořán, 2009. 271 s. ISBN 978-80-257-0044-0

¹⁶³ OPLATKOVÁ Martina. *Internetový kulturní časopis Totem a komunita kolem něj*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2004. 67 s. Vedoucí diplomové práce: Tomáš Mrkvička

¹⁶⁴ <http://www.nyx.cz>

¹⁶⁵ viz například: PÍRKO, Martin. Nyx: Sekta, nebo Mensa? Lupa [online]. 23. 4. 2003 [cit 2010-04-28] Dostupný z WWW: <<http://www.lupa.cz/clanky/nyx-sekta-nebo-mensa/>>

Nyx nabízí nekonečnou škálu témat, o kterých lze diskutovat; my se samozřejmě zaměříme na diskuze o literatuře.

V sekci „Literatura“ najdeme několik desítek diskuzních klubů. Jedním z nich je klub „Vaše knižní recenze“¹⁶⁶, který vznikl v roce 2004, byl aktivní do konce roku 2010 a založil ho uživatel „Mutoid“ s cílem vytvořit ostatním uživatelům Nyxu publikační platformu pro jejich literárně kritické texty. Už z „Mutoidova“ úvodního prohlášení je však zřejmé, že klub zůstal na úrovni ryze amatérského psaní bez skutečného literárně kritického přemýšlení: „promazávat se my nic nechce protože se my to fuckt nechce pročitat, a přes prázdniny čekejte že to tady budu spravcovat jen letmo..... takže sem házejte jenom nějakou recenzi a pak na ni reagujte, a nestyďte se vžít tady de o to aby si každej vylil srdíčko a řekl jak na něj ta a ta kniha zapůsobila.“¹⁶⁷

Daleko zajímavější je klub „Wittgensteinovy lyrické denunce z nakladatelského podsvětí“¹⁶⁸, který založil uživatel „Wittgenstein“ v roce 2009 a spolu s ostatními členy zde publikuje glosy z literárního života a odkazy na zajímavé články z médií (tištěných i online). Členové klubu mají často zázemí v tištěné kultuře, „Wittgenstein“ sám se podle vlastních slov živí jako knižní překladatel, uživatel s nickem „Theo_Phil“ přispívá do kulturního týdeníku A2, další členové v diskuzích odkazují ke svým osobním kontaktům s osobnostmi z prostředí nakladatelství či literárních časopisů...

Další zajímavý diskuzní klub „Těžký život básníkův“¹⁶⁹ založila v roce 2006 Jitka N. Srbová vystupující pod nickem „Natasha“ (jde o již zmíněnou šéfredaktorku internetového časopisu Wagon). I tady se virtuálně schází společnost, již můžeme v kontextu internetových diskuzí označit za elitní. Zopakujeme vyjádření uživatele „Fina“, které jsme citovali už v úvodu této práce: podle „Fina“ se v klubu objevují „šéfredaktorka webového literárníku (myšlena jistě Jitka N. Srbová – pozn. Š. K.), překladatelka, editorka / korektorka, překladatel, dost možná jeden z nejlepších mé generace, novinář a básník, básník, literát, jedno nyxové id, o němž sice nevím, co dělá, ale z klubů věnovaných češtině vím, že češtinu rozhodně zvládá“.

Za recenzi lze označit například „Natashin“ zápis o autorském čtení básníka Petra Hrušky – ocitujeme z něj jen jeden odstavec: „A když si tak včera dramaturgicky promyslel (samozřejmě tedy nevytváří to kouzlo nahodile...) svoje čtení jako kombinaci textů osmiletého Petra Hrušky, který se již v té době projevoval jako veskrze geniální pozorovatel, a básní současného Petra Hrušky o rodině a dětech, vezl nás mezi radostí a dětskou

¹⁶⁶ <http://www.nyx.cz/index.php?l=topic;id=10404>

¹⁶⁷ U konkrétních diskuzních příspěvků neuvádíme odkazy, protože jsou stejné jako odkaz na celý diskuzní klub.

¹⁶⁸ <http://www.nyx.cz/index.php?l=topic;id=7042>

¹⁶⁹ <http://www.nyx.cz/index.php?l=topic;id=12507>

průzračností a nezamýšlenou naivitou, a dospělým vnímáním světa - místy bolestným, místy odhalujícím roztomilé absurdity, a pak zas *hruškovsky* laskavým...“ Na její příspěvek reagoval například uživatel „Ubik“: „To rád slyším, neb jednou jsem Hrušku slyšel v místě jeho (a mého) bydliště a najednou jeho texty promlouvaly podivně cize a příliš pateticky. Ale musím poznamenat, že jsem tehdy přišel po začátku a musel odejít před koncem. Je to jinak jeden z mála lidí, který dokáže vystihnout nepatetickou patetičnost Ostravy.“ Tímto způsobem můžou vznikat mnohostranné „kolektivní recenze“, jak jsme zmínili už v oddíle o literárních serverech.

Srovnání klubů „Vaše knižní recenze“ a „Těžký život básníkův“ předvádí jeden z hlavních fenoménů síťového prostředí - nadprodukcí, v níž musí čtenář hledat a pečlivě vybírat, než narazí na hodnotný obsah.

Další diskuzní server je **Okoun**¹⁷⁰, který není tolik uzavřený jako Nyx (při registraci například člověk nemusí zdůvodňovat, co ho na server přivedlo). V sekci „Literatura“ najdeme přes třicet diskuzních klubů, z nichž vybereme klub „Umberto Eco“, založený v roce 2004 uživatelem s přezdívkou „Douglas“ (pod tímto nickem vystupuje filmový kritik a teoretik Radomír D. Kokeš). Klub je, jak napovídá jeho název, věnovaný dílu Umberta Eca a vybrali jsme ho především proto, že zde rozběhla zajímavá metakritická polemika¹⁷¹ nad článkem Jana Jandourka o Ecovi v deníku MF DNES.¹⁷²

Rozpoutal ji uživatel „Richard“ krátkou invektivou: „Bohužel je to opet typicky Pindourkuv zurnalisticky zvast...:-(“ Uživatel Wittgenstein (shodou okolností autor diskuzního klubu na Nyxu, jež jsme zmínili v předchozím oddíle) ho požádal, aby svoje tvrzení zdůvodnil. Po kratší výměně názorů mezi „Richardem“, Wittgensteinem“ a několika dalšími uživateli napsal „Richard“ podrobnou kritiku Jandourkova článku – tento příspěvek má bezmála 11 000 znaků (tedy víc než šest normostran), což je v kontextu internetových diskuzí délka mimořádná. Pak se do diskuze vložil sám Jan Jandourek – pod přezdívkou „edgar“ – a napsal podobně dlouhý příspěvek (přes 10 000 znaků), v němž kritizoval „Richardovu“ kritiku. Na něj reagovali další uživatelé, s nimiž Jandourek ještě nějakou dobu diskutoval, než svůj pobyt v klubu ukončil závěrečným delším příspěvkem (přes 4000 znaků).

¹⁷⁰ <http://www.okoun.cz/>

¹⁷¹ http://www.okoun.cz/boards/umberto_eco?f=20041222-020643; tato polemika se odehrála v roce 2005, tedy mimo časový rámec našeho zkoumání, přesto ji však do této práce zařadíme, protože patří k obsahově nejzajímavějším diskuzím nejen v rámci jednoho klubu.

¹⁷² JANDOUREK, Jan. Ironik, který pracuje, aby nebyl ztracen. *Mladá fronta DNES*. Roč. 16, č. 11, s. B-6. ISSN 1210-1168

Celá polemika byla velice emotivní a nevyhnula se ani osobním urážkám (viz hned úvodní „Richardovo“ překřtění kritizovaného autora na „Pindourka“), většinou se však všichni diskutující drželi racionální argumentace, místy se dokonce přiblížili vědeckému diskursu (například v syntaktickém rozboru Jandourkova textu) a otevřeli několik zajímavých témat, jako je vztah díla (v tomto případě díla Umberta Eca) a jeho mediálního obrazu. Samozřejmě i tato polemika odpovídá postřehu Milana Kundery: „V polemice je diskuze proměněna v polemos – řecké slovo pro boj. Dobrat se pravdy se stane náhle méně důležité než položit toho druhého na záda.“¹⁷³ Přesto však tento metakritický „boj“ patří k nejpłodnějším debatám nejen v kontextu diskuzních serverů.

¹⁷³ DIENSTBIER, Jiří, DIENSTBIEROVÁ, Jiřina (eds.). *Evropan Milan Kundera*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2010. 80 s. ISBN 978-80-254-6831-9a (str. 76)

6. Anketa

V této části práce vyhodnotíme anketu mezi vybranými osobnostmi literárního života. Anketu jsme uspořádali v roce 2009 při přípravě diplomové práce, a jak jsme předznamenali v úvodu, rozhodli jsme se nenavazovat na ni při psaní aktuální rigorózní práce, především z důvodu nízké reprezentativnosti. Přesto se nám však zdá pohled respondentů inspirativní, proto výsledky původní ankety z roku 2009 uvádíme i zde.

Jak již bylo řečeno, nejedná se statisticky vypovídající průzkum, protože vybraný vzorek byl mimo jiné příliš malý, a výsledky tedy nemůžeme vztahovat na celou českou literární scénu. Naším cílem bylo spíše dát prostor názorovému mnohohlasu lidí, kteří s internetovou literární kritikou přicházejí do pravidelného styku. Přesto jsme některá získaná data kvantifikovali, protože podle nás o vztahu tištěné a internetové kultury můžou vypovídat.

6.1 Nakladatelé

Nejdřív nás zajímal vztah představitelů tištěné literatury ke kritice v nových médiích. Oslovili jsme tedy nakladatele, protože jejich vztah k tištěným knihám je bez nadsázky existenční. Podle *Almanachu Labyrint*¹⁷⁴ jsme vyhledali nakladatelství vydávající českou beletrii. Z bezmála čtyř set nakladatelských domů odpovídajících našemu požadavku jsme vybrali dvacet pět, které se podle našeho názoru nejvíc zaměřují na kvalitní beletrii, a lze u nich tudíž předpokládat i zájem o kvalitní literární kritiku.¹⁷⁵ Těm jsme rozeslali dotazník. Odpovědi přišlo dvanáct, tedy téměř padesát procent. Šlo o nakladatelství BOR, Dauphin, Dybbuk, Host, Cherm, JOTA, Literární salon Terezy Riedelbauchové, Nakladatelství Lidové noviny, Odeon, Pistorius, Protis a Větrné mlýny. Nyní postupně probereme jednotlivé otázky a odpovědi na ně.

První otázka zněla: **Sledujete recenze na internetu?**

Jediná odpověď byla záporná. Šlo o Jana Majchera z nakladatelství Cherm, který svůj postoj vysvětlil slovy: „Bohužel na internetu čtu jen nerad, a natož recenze.“ A dále napsal: „Obecně se mi zdá, že literární recenze, i ty tištěné, bývají k ničemu. Většinou jde o komerční

¹⁷⁴ <http://www.almanachlabyrint.cz/>

¹⁷⁵ Takový výběr, založený především na autopsii a osobní praxi z redakce tištěného literárního časopisu, je samozřejmě do značné míry subjektivní, přesto ho však vzhledem k velkému množství nakladatelských domů považujeme za nejsmysluplnější.

záležitosti nebo o záležitosti, které nějak souvisejí s propagováním.“ Zároveň však Majcher projevil zájem o odkazy na internetové projekty, „kde se v této oblasti cosi rozumného odehrává.“

Druhá otázka: Jaké konkrétní projekty na internetu sledujete (časopisy, servery, blogy, diskusní fóra atp.) a co si o nich myslíte?

Pět účastníků ankety sledovalo iLiteraturu, čtyři Portál české literatury, dva Dobrou adresu a po jednom Britské listy, Deník Referendum, Wagon a A tempo revue. Zmíněny byly i stránky, kde se literární kritika nevyskytuje, například literární rozcestník Potápěč nebo web cyklu scénických čtení Listování¹⁷⁶. Ještě je třeba poznamenat, že někteří odpovídali obecně, tedy například že konkrétní stránky vyhledávají „podle klíčového slova. Nejčastěji internetové časopisy a servery. Blogy pouze známé a prověřené“ (jak odpověděla Lucie Horská z Joty). Je tedy pravděpodobné, že vyhledávače tyto nepravidelné čtenáře zavedou k některému ze zmíněných projektů a že tedy například iLiteratura vzhledem ke svému širokému záběru by na přímý dotaz („čtete iLiteraturu?“) dostala víc „bodů“.

Mezi nakladateli se objevily značné rozdíly co do informovanosti o webových projektech a zájmu o ně – například Jindřich Jůzl z Odeonu vyjmenoval sedm internetových projektů, které pravidelně sleduje (ovšem započítal mezi ně i internetové verze tištěných deníků), zatímco Vladimír Pistorius odpověděl: „Soustavně nic z toho nesleduji.“ Pak jmenoval iLiteraturu a pokračoval. „Na jiné servery se podívám, jen pokud vím, že jsou tam materiály o našich knihách. O internetových literárních serverech nemám vysoké mínění, ještě méně váhy přikládám blogům a internetovým diskusním fóřům.“ Eva Plešková z Lidových novin napsala: „Používáme ke sledování všech médií systém ČTK Newton.“ Ten zachycuje i internetové zdroje.

Třetí otázka: Jakou váhu připisujete recenzím na internetu ve srovnání s tištěnými recenzemi?

Šest nakladatelů odpovědělo, že recenze v tisku je pro ně hodnotnější než na internetu. Čtyři napsali, že obojí má stejnou váhu. Dva se nevyjádřili takovým způsobem, aby jejich odpověď šla zařadit do některé z kategorií.

Většinový názor lapidárně shrnula Tereza Riedelbauchová z Literárního salonu: „Na internetu je změť kvalitních a nekvalitních kritik a recenzí. Tištěné recenze většinou zaručují

¹⁷⁶ <http://listovani.cz/>

vyšší kvalitu.“ Vladimír Pistorius dodal: „Pro zajímavost: Mám předplacenu elektronickou výstřížkovou službu NewtonIt, a to přes Svaz českých knihkupců a nakladatelů. Hlídá zmínky o našich nakladatelstvích a knihách v papírových novinách a časopisech. Zkoušeli jsme jistou dobu nechat sledovat i internetové portály, ale po vyhodnocení jsme od sledování tohoto zdroje informací ustoupili jako od marginálního.“

Ambivalentní postoj měl Roman Polák z Protisu: „Musím přiznat, že když je recenze kladná, nerozlišuji příliš zdroj, když je záporná, podvědomě dávám větší váhu tištěné verzi či článku z renomovanějších IT zdrojů před recenzí na blogu.“

Několik nakladatelů odpovědělo, že nezáleží na médiu, ale na autorovi. Petr Minařík z Větrných mlýnů zastával podobný názor jako Jan Majcher (citovaný u první otázky), tedy že současná česká literární kritika je špatná nezávisle na publikační platformě: „Je to podobné,“ řekl o tradičních a internetových kritikách, „obecně nemám moc iluze o českých recenzentech.“

Čtvrtá otázka: Může podle Vás internet něčím obohatit českou literární kritiku obecně? Pokud ano, jak?

K této otázce se sedm nakladatelů vyslovilo kladně, ostatní se vyjádřili tak, že jejich odpověď nelze interpretovat jednoznačně. Ti, kteří věřili, že internet může literární kritiku obohatit, často zmiňovali základní výhody síťových médií: rychlost, dostupnost (Daniel Podhradský z Dauphinu), pohotovost, variabilitu (Eva Koudelková z BORu)... Vladimír Pistorius odpověděl podmíněně: „To by musel vzniknout kritický server opírající se o skutečné zajímavé kritické osobnosti. A kde je vzít, když chybí i v papírových časopisech?“

Jiný pohled vnesl Roman Polák z Protisu: „Otázkou pro mě je spíš zda literární kritika obecně může dnes něco ovlivnit. Pro současnou českou literaturu je každá zmínka (dokonce i ta negativní) v jakémkoli médiu přínosná, ale zdaleka nemusí jít jen o literárně kritickou stať. Pokud jde o informativní funkci recenze, pak pro rozšíření povědomosti o nějaké knize je dle mých zkušeností účinnější zmínka na blogu, facebooku apod. Celkové „zrychlení doby“ má totiž za následek také to, že hlubší literární rozbor, zařazení nějakého díla do kontextu literatury většina čtenářů není ochotna sledovat.“ A dále: „Zároveň si ale uvědomuji, že pokud vyjde kladná recenze v tištěném médiu, prodá se knihy současné české beletrie, kterou vydáváme, jen tak o 10 ks více. Naproti tomu doporučení na facebooku či blogu může zvýšit prodej knihy několikanásobně více. Nakladatelé jsou však většinou konzervativní a zatím neumějí potenciálu internetu a hlavně sociálních sítí využívat.“

6.2 Zástupci internetových projektů

Stejné otázky jsme položili i zástupcům internetových projektů popsaných v kapitole 5. Oslovili jsme šestnáct redakcí či osobností, vrátilo se nám deset odpovědí, tedy přes 60 procent. Na žádost o vyplnění dotazníku, zaslanou na redakční e-mail serveru Totem, odpověděli hned dva redaktoři, ozvali se také dva zástupci časopisu A tempo revue (redaktor Jonáš Hájek a přispěvatel Josef Straka) – zařazujeme sem všechny odpovědi (ačkoli takový přístup kvantitativně „zvýhodňuje“ zástupce zmíněných médií), protože jejich individuální výpovědi jsou pro nás důležitější než statistická data. Odpovídat tedy budou Jakub Vaníček, redaktor Deníku Referendum a zároveň zástupce blogerské komunity, Jonáš Hájek a Josef Straka z A tempo revue, Jovanka Šotolová z iLiteratury, Radim Kopáč, bývalý šéfredaktor Portálu české literatury a Dobré adresy, Boris Cvek z Tématu, Jitka N. Srbová, šéfredaktorka Wagonu a zároveň autorka diskuzního klubu na serveru Nyx (která mimochodem rovněž publikuje na několik literárních serverech), Martin Zborník a redaktorka jménem (či přezdívkou?) Lenka, oba z Totemu, a Petr Motýl z blogu Čmelák a svět.

První otázka tedy opět zněla: **Sledujete recenze na internetu?**

Zde byla odpověď dopředu zřejmá; všichni zmínění zástupci nových médií recenze na internetu sledovali.

Druhá otázka: **Jaké konkrétní projekty na internetu sledujete (časopisy, servery, blogy, diskusní fóra atp.) a co si o nich myslíte?**

Do odpovědí nezapočítáváme domovské projekty dotázaných (tedy například když redaktor Totemu napíše, že čte Totem). Čtyři dotázaní sledovali iLiteraturu, tři Dobrou adresu, dva Portál české literatury a po jednom Britské listy, A tempo revui, Totem, Literru a Písmák. Zvláštní kapitolu by si zasloužily zahraniční projekty; uvedeme jen, že Jovanka Šotolová sledovala francouzské literární časopisy a blogy, Jakub Vaníček zase London Review of Books¹⁷⁷ (což je ovšem webová verze tištěného titulu).

Jitka N. Srbová dodala: „Živou literaturu sleduji na literárních a diskusních serverech, o zajímavostech z oboru mě informují blogy přátel nebo sociální sítě... V podstatě všem těm

¹⁷⁷ <http://www.lrb.co.uk/>

projektům fandím. Literatura, která se nesnaží být populární a dobře prodejná, se v současnosti trápí. Je důležité, abychom to nevzdali, a internet v tomto smyslu funguje dobře.“

Třetí otázka: Jakou váhu připisujete recenzím na internetu ve srovnání s tištěnými recenzemi?

V odpovědích na tuto otázku jednoznačně převládl názor, že internet jako publikační platforma je srovnatelný s tištěnými médii – v tomto smyslu se vyjádřilo osm dotázaných. „Lenka“ upozornila na další věc, specifickou zvláště pro literární servery: „I pod nekvalitní recenzí na internetu může probíhat kvalitní diskuse, ze které se člověk dozví mnohem více, než z recenze samotné.“

Boris Cvek se dokonce přiklonil k názoru, že internetové prostředí je ve srovnání s tiskem hodnotnější – na otázku číslo 3 opověděl velice stručně („Jde-li specificky o recenze, nezajímají mne ani na internetu, ani v tištěných periodikách. Přečtu si je pouze náhodou a ihned zapomínám na obsah.“), ovšem v odpovědi na předchozí otázku se dotkl také významu internetu: „Můj názor: rozhodně věci na internetu nejsou horší než věci v tištěných periodikách, spíše naopak. Jde tu méně o zaměstnání, rutinu a existenční tlak – a více o to, že lidi opravdu něco nadchlo či trápí, něco rozzlobilo či potěšilo. Jistěže právě proto, že na internetu se může vyjadřovat každý, narazíte tu na obrovskou spoustu nesmyslů, marasmu a tuposti. Ale tištěná periodika, za která navíc musíte platit a živit ty redaktory a přispěvatele, jsou ještě horší: nezáživná, tupá, ani horká ani studená, ztráta času.“

Dva dotázaní odpověděli, že tištěná recenze je hodnotnější než internetová. Jedním z nich je Radim Kopáč, který argumentoval takto: „To, co internet svým uživatelům umožňuje, zejména v rámci tzv. blogů a diskuzních fór, devaluje komunikaci na všech úrovních: od jazyka a stylu po žánrová specifika; redefinování se v tomto případě rovná degradaci; všichni mají potřebu mluvit, ale nikdo nemá zájem poslouchat.“

Čtvrtá otázka: Může podle Vás internet něčím obohatit českou literární kritiku obecně? Pokud ano, jak?

Kladně odpovědělo sedm dotázaných. „Dostupností. Mladou krví. Neomezeným rozsahem,“ vypočítal Jonáš Hájek. Souzněla s ním Jovanka Šotolová: „Tím, že bude dostupnější, otevřenější.“ Podle Josefa Straky to může být šířkou pohledů, kterou síťová média nabízejí: „Šíří a varetou různých literárních internetových časopisů, serverů a blogů, může nabízet více např. čtenářských pohledů a zamyšlení, ale především pro tu mnohost, ze

kteří je možné vybírat, přemýšlet o ní a dávat do ještě jiných kontextů než jsou do jisté míry specializované a tak trochu možná výlučné tištěné literaturní časopisy.“

Opět jiným pohledem se na celou věc dívá Boris Cvek: „Literární kritika v Česku de facto neexistuje – a už vůbec ne taková, jež by měla nějakou vizi a naději v rozvoj něčeho nového, nějakého velkého umění. Pro zrození a rozvoj takové kritiky nepotřebujete finanční prostředky, spoustu lidí, katedry, časopisy, snoby a intelektuální kecy. Stačí vlastně jedna výrazná osobnost se svobodným přístupem k široké publicitě svých názorů a děl – a pak už je třeba jenom čekat. V tom může hrát internet neocenitelnou roli, protože se nikoho nemusíte doprošovat o nic: stačí jen psát a psát a být génius. Zrna se od plev pak přirozeně oddělí časem.“

Tvůrcům z internetového prostředí jsme oproti nakladatelům položili ještě jednu otázku navíc: **Jaké jsou pro Vás jako autora výhody a nevýhody elektronického publikování?**

Jako výhody uvedla většina autorů faktory zmíněné nebo naznačené v předchozí otázce: dostupnost, rychlost publikování, interaktivitu, okamžitost čtenářských reakcí apod. Například Jitka N. Srbová napsala: „Výhodou je dostupnost, časoprostorová i finanční. Také rychlost, s jakou přicházejí reakce.“

Možnosti/nemožnosti archivace hodnotili autoři různě. Boris Cvek řekl: „Když si vezmu svou publicistickou činnost, tak mé názorové články psané pro Hospodářské noviny už asi nikdo nikdy nenajde v té tištěné formě, zatímco archiv mých článků na Britských listech je pravidelně navštěvován.“ Martin Zborník si myslí opak: „Nevýhodou publikace na internetu je skutečnost, že zde publikovaná tvorba je na rozdíl od tisku dočasná, velmi rychle se ztrácí – buď úplně nebo v zapomnění.“ Vysvětlení této názorové rozdílnosti může být v postavení domovských projektů obou autorů na škále „tištěná – internetová kultura“. Zatímco Britské listy, kam přispívá Cvek, existují v tradičním pólu a mají pečlivě vedený archiv článků, Zborníkův mateřský server Totem je typickým produktem síťového prostředí podporujícího „oddenkovitou“ spleť textů (řeceno s Markem Posterem), kde je orientace značně obtížnější.

„Když si založíte vlastní stránky, nikdo vás nebude cenzurovat. V každém tištěném časopise bude,“ uvedl další potenciální výhodu Petr Motýl. Přesně opačně to viděl Radim Kopáč: „To, co si drtivá většina uživatelů představuje jako samozřejmou výhodu, je z mého pohledu chyba: kdokoli může kdykoli publikovat cokoli. Autor se stává zároveň redaktorem, editorem, korektorem atp. K čemu tahle one-man-show vede, není třeba rozvádět.“

Podstatnou, jaksi „prozaickou“ nevýhodu viděla Jovanka Šotolová: „Ne každý dodržuje autorská práva, spousta webů dnes ‚žije‘ z nastaveného přebírání textů systémem rss, novináři běžně kopírují do svých článků celé odstavce z článků publikovaných na iliteratura.cz, případně jen přeformulují to, co „náš“ článek uvádí – a není proti tomu takřka obrany.“

Jinou nevýhodu upozoroval Jakub Vaníček: „U tištěných médií vidím velké plus v tom, že jednotliví redaktoři nejsou zcela solitérní (nepřispívají ze všech koutů republiky), ale schází se v redakci a o knihách a svých textech diskutují – absence užšího kontaktu je pro mě také největší slabina internetové redakce.“

6.3 Vyhodnocení

Zdůraznili jsme, že naším cílem není získání statistických dat, přesto však podle nás kvantifikace anketních odpovědí odhaluje jisté obecnější rysy zkoumaného problému, zvláště když srovnáme postoje nakladatelů a lidí z prostředí internetu.

Do jisté míry překvapivým zjištěním je, že s jednou výjimkou všichni nakladatelé zúčastnění v anketě sledují literární kritiku na internetu (byť zdaleka ne všichni pravidelně a zdaleka ne všichni ji hodnotí pozitivně). Že internetovou kritiku sledují zástupci webových projektů, naopak překvapivé není ani trochu.

Nejčtenějším internetovým projektem pro nakladatele (skupina A) i pro osobnosti síťových médií (skupina B) je jednoznačně iLiteratura. (Víc než jeden člověk z obou skupin sleduje ještě Portál české literatury a Dobrou adresu, ovšem vzhledem k malému počtu účastníků naší ankety nemá tento fakt rozhodující vypovídací hodnotu.)

V otázce, jestli je kritika na internetu stejně hodnotná jako kritika tištěná, převládá v obou skupinách názor, že ano (6 lidí ze skupiny A, 8 lidí ze skupiny B). Menšina si myslí, že tištěná kritika má větší cenu než internetová (4 lidé ze skupiny A, 2 lidé ze skupiny B). Poměrově je tedy (opět nikterak překvapivě) názor o rovnosti obou mediálních prostředí silnější ve skupině B. Možnost, že by naopak internet měl větší hodnotu než tisk, ve skupině A nepřipouští nikdo, ve skupině B to říká jeden člověk (troufáme si tvrdit, že i v rámci internetové komunity je tento názor víceméně okrajový).

Možnost, že internetové prostředí může obohatit literární kritiku, připouští 7 lidí ze skupiny A a stejný počet ze skupiny B; ovšem vzhledem k tomu, že celkem je ve skupině A víc lidí, vychází opět skupina B jako optimističtější ve vztahu k novým médiím.

Celkově však lze usuzovat, že i skupina nakladatelů (alespoň těch, kteří se zúčastnili této ankety) se navzdory jednotlivým výhradám, nedůvěře a ambivalentním postojům dívá na internetovou literární kritiku s mírným optimismem. A že osobnosti z prostředí síťových médií, zvláště zástupci mladší generace (Jitka N. Srbová, Jakub Vaníček, redaktoři Totemu), jsou ve vztahu k tištěné kultuře dostatečně emancipovaní, aby se k ní nemuseli vzpínat a řešit otázku, co je víc.

7. Vývoj internetové literární kritiky

Jedním z cílů této práce je zachycení vývoje internetových projektů, které jsme zmapovali v původní diplomové práci. Rozmezí tří let mezi roky 2009 a 2012 je v kontextu českého internetu poznamenáno především významným nárůstem uživatelů sociálních sítí, především Facebooku¹⁷⁸ (přičemž v „nástupní“ fázi jsou zatím Twitter¹⁷⁹ nebo služba Google+¹⁸⁰), což – jak se pokusíme doložit v této kapitole – má vliv i na podobu projektů věnovaných literatuře. Dalším faktorem, jenž se ve sledovaném období objevil, je nástup mobilních aplikací, tedy softwaru pro tzv. chytré telefony a další mobilní zařízení, který uživatelům umožňuje přístup na internet – to ovšem považujeme alespoň prozatím za spíše technickou záležitost, jíž se sice administrátoři webových stránek (počhopitelně včetně těch věnovaných literatuře) budou muset přizpůsobit, ale v současnosti zkoumaný fenomén literární kritiky na internetu nijak výrazně neovlivňuje.

7.1 Facebook

Jen pro přiblížení kontextu uvedeme, že začátkem roku 2009 měl Facebook přibližně 150 000¹⁸¹ registrovaných uživatelů, kdežto začátkem roku 2012 to bylo 2 000 000¹⁸² a v době psaní této práce – v polovině roku 2013 – okolo 4 000 000 (určování přesného počtu uživatelů sociálních sítí je poměrně problematické, ovšem pouhé řádové srovnání dokládá skutečně výrazný nárůst). Ač to není přímo předmětem této práce, zmíníme, že i na Facebooku probíhají diskuze, které bychom mohli nazvat literárně kritickými, ať jde o komentáře k příspěvkům ve specializovaných skupinách jako „Poezie pro každý den“¹⁸³ či „Výpisky z četby“¹⁸⁴, nebo o „volné“ příspěvky, tedy statusy jednotlivých uživatelů a komentáře k nim. Stejně jako další ryze síťové projekty (např. diskusní servery) také Facebook nahrává dialogičnosti a z literárněkritických žánrů pak polemice; a stejně jako v celém internetovém prostředí, záleží především na tom, jaké obsahy si uživatel z nepřeberného množství vybere (v případě Facebooku pak záleží na tom, jakými „přáteli“ se

¹⁷⁸ <https://www.facebook.com/>

¹⁷⁹ <https://twitter.com/>

¹⁸⁰ <https://plus.google.com>

¹⁸¹ <http://www.lupa.cz/clanky/komentar-facebook-ma-2-miliony-ceskych-uzivatelu/>; cit. 2013-08-20

¹⁸² <http://www.lupa.cz/clanky/cesky-internet-v-roce-2012-uzivatelu-pribyva-tradicni-velikani-ale-prestali-rust/>; cit. 2013-08-20

¹⁸³ <https://www.facebook.com/groups/367094630065561/>; cit. 2013-08-22

¹⁸⁴ <https://www.facebook.com/groups/319859321476091/>; cit. 2013-08-22

na svém účtu obklopí) – od toho se odvíjí, jak kvalitní a kultivované (nejen literárněkritické) polemiky uživatel uvidí, případně i absolvuje.

Jako názorný příklad můžeme zmínit status (z 24. 5. 2013), jež spisovatel Jaromír Typlt napsal na svůj veřejný profil a v němž ostře zkritizoval literárního vědce Jiřího Trávnička za to, že (dle Typlta) označuje čtenáře „vysoké literatury“ (tedy autorů jako Robert Musil, Marcel Proust či James Joyce) ze předstírající snoby. Tento status vyvolal nejen řadu pozitivní zpětné vazby pomocí tlačítka „To se mi líbí“ (od uživatelů, jako je například nakladatel Petr Minařík, básník Josef Straka, publicista Adam Drda a další), ale i poměrně obsáhlou diskuzi, do níž vedle Typlta vstoupil i básník Jonáš Hájek (o němž jsme psali v souvislosti se časopisem A tempo revue a serverem Totem) nebo literární vědec Pavel Janáček – každý z nich se ze svého pohledu vztahoval k dílu klasických moderních spisovatelů nebo k problematice čtenářství (případně k problematice čtenářství v pojetí Jiřího Trávnička), ovšem debata probíhala ve velice smířlivém duchu, až nečekaně vzhledem k úvodnímu exaltovanému příspěvku Jaromíra Typlta. Celá polemika však neskončila Facebookem – redakce Dobré adresy ji následně celou „překlopila“ na stránky svého časopisu (7/2013), čímž se z původně interaktivní diskuze „prozumentů“ (řčeno s Markem Posterem) stal „tradiční“ publicistický materiál.

Tím se dostáváme k literárním webům, jimž je věnována tato práce. Všechny analyzované projekty, s výjimkou weblogů a diskuzních serverů, mají svoje facebookové stránky, ačkoli je využívají každý po svém – například profil časopisu Aluze obsahuje pouze dva příspěvky (druhý a poslední pochází z března 2010 a upozorňuje na vydání Aluze 3/2009), kdežto časopis iLiteratura svoje čtenáře přes Facebook téměř denně upozorňuje na aktuální články. Časopis Wagon na tuto sociální síť přesunul celou svoji existenci, jak jsme upozornili už v odd. 5.2., a redaktoři Dobré adresy svůj časopis „personifikovali“, když založili osobní profil „Dobrá Adresa“, jejímž jménem a v ženském rodě následně upozorňují na nová čísla časopisu, ale i na texty redaktorů vycházející v ostatních periodících.

7.2 Srovnání projektů

Metoda, kdy se k webovým stránkám, zachyceným roku 2009, vracíme ještě v roce 2012 a zjištění porovnáváme, samozřejmě přináší jistá úskalí a může působit i jako zkreslování internetové krajiny – když například zachytíme literárněkritickou blogosféru z roku 2009 o tři roky později a konstatujeme, že žádný z tehdy vybraných weblogů už

nesplňuje kritéria daná touto prací (buď proto, že úplně přestal fungovat, nebo protože přestal reflektovat literaturu), můžeme vyvolat dojem, že tedy žádná literárněkritická blogosféra v současnosti vlastně neexistuje. Takové zdání by samozřejmě bylo mylné, protože pořád vznikají nové weblogy a internetová krajina se stále proměňuje – ovšem chtít zachytit vcelku její současnou podobu by byla ambice pro zbrusu novou, daleko rozsáhlejší práci. Že takové studie vznikají, dokazuje například bakalářská práce Terezy Sýkorové *České internetové literární časopisy v letech 2007 až 2013*, kde v oblasti internetových časopisů najdou zájemci také všechny tituly, vzniklé po roce 2009.¹⁸⁵

Naším cílem je naproti tomu vyvodit závěry z vývoje vybraných webových projektů. Můžeme konstatovat, že v internetových denících v roce 2012 nehrála literární kritika, a literatura obecně, zdaleka tak významnou roli jako v roce 2009. Příčin může být několik, například omezený okruh autorů, v němž „výpadek“ jednoho člověka, který se literaturou kontinuálně zabýval, může znamenat zmizení celé této oblasti ze stránek titulu (stejně jako například účast některého z redaktorů na filmovém festivalu může téma „film“ snadno dostat před „literaturu“ co se týče počtu článků).¹⁸⁶ Lze dokonce vyslovit hypotézu, jestli zvláště v Britských listech úbytek literární kritiky nesouvisí s určitou řekněme politickou radikalizací (tedy že na tradiční reflexi literatury v záplavě politicky angažovaných témat zkrátka jaksi nezbyvá čas)¹⁸⁷ – ovšem i to by bylo téma spíš na jinou práci. Šéfredaktor Britských listů Jan Čulík k nízkému počtu literárně kritických textů dodává: „Není to záměrné, ale napadlo mě, jestli to není odrazem klesajícího zájmu o uměleckou literaturu v české společnosti. Je fakt, že se osobně spíš zabývám filmem, neboť jsem měl pocit, že má na společnost daleko větší vliv než beletrie.“¹⁸⁸

V oddíle věnovaném literárním časopisům jsme sledovali sedm titulů. Tři z nich – A tempo revue, Téma a Wagon – ukončily do roku 2012 svoji činnost (ačkoli Wagon by se podle vyjádření šéfredaktorky měl v budoucnu vrátit v nové, vylepšené podobě)¹⁸⁹, Portál české literatury se přestal věnovat literární kritice. Ze tří zbývajících titulů v roce 2012 Aluze

¹⁸⁵ SÝKOROVÁ, Tereza. *České internetové literární časopisy v letech 2007 – 2013*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra žurnalistiky, 2013. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Peter Valček, PhD.

¹⁸⁶ Sekce „Filmový festival Karlovy Vary 2012“ obsahuje 25 příspěvků (tedy několikrát více než „Česká literatura“), přičemž až na dvě výjimky jsou jejich autory Jan Čulík a Ema Čulík - <http://www.blisty.cz/list.rb?id=353&page=all>; cit. 2013-08-20

¹⁸⁷ Ostatně nezapomínejme ani na Deník Referendum, kde byly dva ze tří recenzovaných titulů výrazně „revolučního“ zaměření.

¹⁸⁸ z osobní korespondence s Janem Čulíkem

¹⁸⁹ korespondence Terezy Sýkorové s šéfredaktorkou Wagonu Jitkou N. Srbovou. In: SÝKOROVÁ, Tereza. *České internetové literární časopisy v letech 2007 – 2013*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra žurnalistiky, 2013. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Peter Valček, PhD.

omezila počet literárně kritických textů (a nedodržela ani avizovanou periodicitu tří čísel ročně); Dobrá adresa se místo klasickým novinářským žánrům věnovala spíš svébytné esejistice, často hraničící s beletrií – což mohla být „z nouze ctnost“, způsobená nedostatkem „ukázněných“ autorů, schopných a ochotných psát klasické recenze a kritiky, ale jistě se zde projevilo i svobodnější internetové prostředí, které snese i výstřednější texty (protože jejich autoři – nejexemplárněji Ondřej Horák, někdejší redaktor Lidových a Hospodářských novin – publikují zároveň v tištěných periodících, kde zákonitosti tradičních žurnalistických žánrů dodržují); a konečně server iLiteratura si jako jediný ze sledovaných titulů udržel počet literárně kritických textů srovnatelný s rokem 2009 a – spolu s Portálem české literatury – pokračoval v cestě profesionalizace a konkurenceschopnosti i v rámci tradiční časopisecké produkce. Celkově tedy pozorujeme, že udržet dlouhodobě „profesionální“ úroveň obsahu, jak vyžaduje tradice tisku, je v „amatérském“ prostředí internetu krajně obtížné. Dodejme, že „amatérským“ máme v tomto kontextu na mysli prostředí bez finančních prostředků, které profesionální redakce ke své činnosti potřebuje.¹⁹⁰

Blogosféře jsme se věnovali už v úvodu této kapitoly, nyní ji však probereme podrobněji. Zaměřili jsme se na pět weblogů, které v roce 2009 reflektovaly literaturu. Už v onom roce ukončil činnost první z nich, kolektivní blog Čmelák a svět (jejž sami jeho tvůrci označovali spíš za časopis, takže mezi blogy jsme ho zařadili spíš podle formálních než obsahových kritérií). Po zániku domény „bloguje.cz“ v polovině roku 2012 skončili i čtyři zbývající blogy, přičemž dva z nich definitivně (Malý čtenář a Literární zápisník Jakuba Vaníčka) a další dva obnovily na jiných doménách svoji činnost, ne však už svoji reflexi literatury (Královiny, Šumařův sumář). Zdá se tedy, že můžeme konstatovat víceméně totéž jako u literárních časopisů, tedy že udržet „profesionální“ úroveň (tedy přinejmenším kontinuitu a konzistentnost obsahu) je v „amatérském“ internetovém prostředí obtížné – a u bloggerů o to těžší, že z pochopitelných důvodů (weblog je osobní zápisník, tedy ryze individuální záležitost) těžko můžou spoléhat na finanční pomoc sponzorů, neřkuli státu. Ještě doplníme, že na tématu weblogů v této práci se ukázala jedna nejistota internetu, na niž jsme upozornili už v odd. 3.1, tedy problém s archivací webových obsahů – některé z weblogů, ukončených se zánikem domány „bloguje.cz“, se definitivně ztratily v černé díře

¹⁹⁰ V této souvislosti zmíníme, že zřejmě nejprofesionálnější ze zkoumaných projektů – iLiteratura – se dostal z finančních potíží, jimž čelil v roce 2010 (kdy musel být přístup na stránky iLiteratury dokonce dočasně zpoplatněn), a díky podpoře státu i rozličných sponzorů si může dovolit např. vyplácet autorské honoráře, což je v internetovém prostředí věc spíše výjimečná. Podrobnosti o financování iLiteratury jsou zde: http://www.iliteratura.cz/Content/Doslov/vyuctovani_2012_web.pdf

kyberprostoru a úryvky jejich příspěvků zůstávají zachovány alespoň v akademických pracích podobných této.

V oblasti literárních serverů, jejichž zástupcem jsme si zvolili Totem, se na první pohled mnoho nezměnilo – tyto „kolektivní knihovny původní, ‚amatérské‘ tvorby“ jsou, stejně jako například diskusní servery, do značné míry hlavně sdíleným prostorem, nikoli titulem výhradně řízeným redakcí „shora“, a jsou tedy v „amatérském“ prostředí internetu poněkud odolnější a „trvanlivější“. S touto tezí souzní fakt, že sekce „Doporučujeme“, koncipovaná původně jako oficiální časopis, se změnila v prostý souhrn příspěvků doporučených redakcí. Ovšem stále přetrvává snaha přiblížit se světu tištěné literatury, což dokládá například plán vydávat nejúspěšnější příspěvky knižně.

Přesto i tady pozorujeme zajímavý fenomén, související s výše zmíněným rozmachem sociálních sítí. Redaktor a zároveň administrátor Totemu Martin Zborník uvádí, že „nastala jakási éra Facebooku a sociálních sítí, které do značné míry pozměnily nejen obsah internetu, ale také (chování – pozn. Š. K.) jeho uživatelů. (...) Lidé si s oblibou publikují svá díla na sociálních sítích, kde na svoji stránku shromažďují stále více příznivců, čímž klesá návštěvnost kulturních médií Totem nevyjímaje. Proto jsme, ač se příznám neradí, museli pod příspěvky dát tlačítko „like“, které umožňuje propojení příspěvku s domovskou stránkou uživatele na Facebooku. Návštěvnost Totemu od té chvíle začala rychle růst.“¹⁹¹ Dochází tedy k pozoruhodnému jevu, kdy se literární servery, dosud často vnímané spíše jako jakési „nižší“ patro internetu, vymezují proti novějšímu síťovému fenoménu, přicházejícímu jako by ještě více „zdola“, a posilňují tím svoji vlastní prezentaci jako projektu etablovaného v tradiční, „vyšší“ kultuře. Zároveň se onomu novějšímu fenoménu přizpůsobují (zavedení tlačítka „like“), čímž ho včleňují do vlastního prostoru.

Diskusní servery, ležící na samém síťovém pólu dříve načrtnuté osy „tištěná – internetová kultura“, jsou ještě méně centralizované než literární servery a pro svou bezbřehost se zdají být prototypem internetové kultury. Sledované diskusní kluby o literatuře na dvou velkých serverech Okoun a Nyx stále fungují, s výjimkou klubu „Vaše knižní recenze“ (který nám ovšem už při první analýze roku 2009 posloužil spíš za příklad ryze zájmové činnosti bez ambice na skutečnou kritickou reflexi literatury), a debaty se na nich průběžně rozhořívají a zase uhasínají. Lidé stojící za provozem diskusních serverů nemají potřebu vymezovat se vůči sociálním sítím – ostatně diskusní kluby jako otevřený prostor registrovaných uživatelů jsou Facebooku a dalším sítím do jisté míry podobné. Marek Janda,

¹⁹¹ z osobní e-mailové korespondence s Martinem Zborníkem

administrátor Nyxu, říká, že návštěvnost tohoto serveru je mezi roky 2009 a 2012 víceméně konstantní, a o vlivu sociálních sítí vůbec nechce spekulovat.¹⁹²

Celkově se tedy ukazuje, že internetové projekty vývojově spjaté s tradiční tištěnou kulturou mají sklon buď zanikat, anebo se naopak vydat cestou skutečné profesionalizace, obvykle s finanční podporou státu. Čím blíže mají zkoumané projekty k „sítovému pólu“, tedy k představě decentralizovaného prostoru, tím větší životnost v kyberprostoru projevují. Vzrůstající roli mají ve sledovaném období sociální sítě s Facebookem v čele, jež se pro některé projekty stávají vítaným pomocníkem a platformou, v níž lze oslovit širší publikum, a pro některé naopak v jistém smyslu konkurencí.

¹⁹² z osobní e-mailové korespondence s Markem Jandou

8. Závěr

„Hranice mezi oficiální a neoficiální literaturou se v tu dobu nevyhnutelně musely setřít,“ píše Michail Bachtin. Jsme v době postmoderny, za začátku třetího tisíciletí svědky jevu srovnatelného s kvasem vysokého a nízkého na prahu novověku? Může komunita uživatelů internetu druhé generace oplodnit kulturu podobně jako karnevalové společenství ve středověku? Takové otázky stály u vzniku této práce a nyní se k nim vracíme obloukem vyklenutým přes internetovou literární kritiku, kterou jsme si jako jednu z oblastí obsahů nových médií vybrali za materiál k prozkoumání.

Nejdřív jsme předmět našeho zájmu zarámovali kontextem mediálních studií, zvláště tradicí technologického determinismu a využili k dalšímu výzkumu například teze Marka Postera. Exkurzí do vývoje myšlení o vysoké a nízké kultuře jsme se pak podívali na předmět našeho zkoumání v širší perspektivě.

Pokusili jsme se definovat pojem „internetová literární kritika“ a zároveň upozornit na potenciální problémy takové (re)definice. S využitím již existující ankety mezi osobnostmi tuzemského písemnictví o současné české literární kritice jsme se pak zaměřili na otázku, jestli tomuto oboru v současnosti něco chybí, popřípadě co, a jestli mu může kritika vzešlá z nových médií nějak pomoci. Zjistili jsme, že prakticky nikdo z respondentů zmíněné ankety nepovažuje stav současné literární kritiky za dobrý, a zároveň jsme s jistým překvapením konstatovali, že téměř nikdo z nich se nezmínil o existenci literární kritiky na internetu. Výhrady respondentů lze snad shrnout do dvou základních skupin (které ovšem nejsou uzavřené a vzájemně se prostupují): první zkusme za cenu zjednodušení nazvat „problémy vnější“ (sem by patřil například nedostatek prostoru v médiích), druhou „problémy vnitřní“ (jako třeba nedostatek silných kritických osobností). Pro první skupinu problémů může internet nabídnout jisté řešení jaksí ze svojí technologické podstaty (neomezenost prostoru, možnost okamžité zpětné vazby apod.), zatímco druhou skupinu problémů lze těžko vyřešit byť jen teoreticky. Ovšem právě na druhou skupinu, „vnitřní“ problémy české literární kritiky, jsme se zaměřili v další části práce.

Pokusili jsme se popsat situaci internetové literární kritiky v roce 2009, již jsme následně srovnali se situací roku 2012, přičemž jsme vytvořili pracovní osu s hraničními póly v tištěné a internetové kultuře – jednotlivé projekty jsme pak řadili od těch svázaných s tradicí tištěné kultury (zvl. webové deníky a časopisy) přes ty kombinující rovnocenně prvky obou

typů (např. weblogy) až po projekty ryze síťové (literární servery a především diskuzní servery).

Zjistili jsme, že tituly v blízkosti prvního, „tradičního“ pólu mají s tištěnými médii společného opravdu hodně – jejich existence na webu má často zřejmě jenom finanční důvod, protože vydávání internetového periodika je nepoměrně levnější než vydávání tiskem; například časopis *Aluze* několik let fungoval v tištěné podobě a na síť se přesunul z existenčních důvodů, aniž by přitom jakkoli změnil svoji obsahovou koncepci. Podobný důvod zřejmě měli i bývalí redaktori Literárních novin, když na síti založili *Deník Referendum*. U tohoto typu médií také jejich čtenáři očekávají standard srovnatelný s tištěnými periodiky, a když ho redakce nenaplní, může čelit kritice (jak ukázala třeba glosa blogera Jiřího T. Krále namířená proti používání „smajlíků“ v titulcích článků na Britských listech).

V této skupině, svázané s tradicí tisku, jsme našli několik pozoruhodných projektů nebo osobností, existujících do jisté míry na periférii českého literárního života (jak ho reflektují tištěná média). Nejvýraznější z nich je pro nás projekt *iLiteratura*, skýtající i v kontextu tištěných periodik mimořádnou sumu informací a kritických reflexí současné literatury. Jak se později ukázalo při vyhodnocení naší ankety mezi nakladateli a zástupci internetových projektů, *iLiteratura* je nejčtenější literární web mezi respondenty z obou skupin.¹⁹³ Dále jmenujme osobnost Jana Čulíka z Britských listů, který dlouhodobě reflektoval českou literaturu a v prvním sledovaném období jeho recenze na knihu *Bílejší kůň, žlutý drak* dokázala, že kritický ostrovtip nemusí být svázaný s etablovanými tradičními médii; na druhou stranu však musíme dodat, že ve druhém sledovaném období se Jan Čulík literární kritice už prakticky nevěnoval. Při postupu po ose směrem k ryze internetovému prostředí jsme se setkávali s osobnostmi (většinou mladší či střední generace), které se zcela přirozeně pohybují v síti sítí a neopouštějí ji ani poté, co proniknou do tištěných médií. Je to například Ladislav Zedník (alias „egil“), Jakub Vaníček, Jitka N. Srbová (alias „Natasha“) nebo Radomír D. Kokeš (alias „Douglas“).

Zmínkou dvou posledně jmenovaných se dostáváme až k onomu síťovému pólu, do prostředí diskuzních serverů, kde najdeme osobnosti intelektuálně dostatečně „vysoko“, aby překročily potenciální laťku nastavenou kulturou tisku, a přitom osvěživě „nízko“, aby je nezasáhlo „olympanské pohrdání většinovým vkusem,“ na něž si Viktor Šlajchrt stěžuje ve

¹⁹³ Ostatně i v této práci *iLiteratura* používáme nejenom jako objekt výzkumu, ale i jako pramen – anketa o současné literární kritice pochází právě odsud; a z *iLiteratury* jsme citovali i recenzi na překlad *Ecových Skeptiků* v těšitelů v kapitole 3.3

výše zmíněné anketě. Snad lze na podobných serverech najít „vyzrálé osobnosti, které hovoří samy za sebe, aniž by se spojovaly s učeneckými či uměleckými klakami a klany“ (abychom ještě jednou citovali Viktora Šlajchrtu).

Zástupce popisovaných projektů jsme následně oslovili několika anketními otázkami, stejně jako zástupce tištěné kultury – nakladatele. Ptali jsme se hlavně na jejich vztah k internetové literární kritice, zvláště ve srovnání s kritikou tištěnou, a na možnosti, které internet v této souvislosti nabízí. Zjistili jsme, že vybraní nakladatelé mají k reflexím literatury na internetu vztah řekněme „opatrně optimistický“ – jistou ambivalentnost a apriorní nedůvěru, zřejmou z mnoha odpovědí, ve zkratce vystihuje například vyjádření Martina Stöhra z nakladatelství Host: „Jsem klidnější, když vím, že na netu čtu něco, co napřed vyšlo někde ‚seriózně‘ tiskem (i když nejsem samozřejmě naiva, abych si myslel, že je to záruka čehokoliv). (...) V podstatě ale nemám předsudky: kvalitní web či kvalitní periodikum na papíře – neměl (nemusel) by to být rozdíl.“

Odpovědi zástupců síťových médií zase naznačují, že publikování na internetu je pro ně zcela přirozené (jak doslova říká Jitka N. Srbová) a rovnocenné tištěným publikacím, zároveň si však uvědomují nedůvěru, kterou s sebou nová média nesou. O tom mluví i Jakub Vaníček: „U nás je literárněkritická publicistika na internetu stále ‚v plenkách‘. Tištěným médiím se nemůže vyrovnat – já sám se v našem ‚literárním provozu‘ orientuji díky Tvaru, A2 ad. Stále ještě u nás mnozí ctí předpoklad, že text vyvěšený na internetu nemá váhu textu tištěného, že jde o jakousi ‚přípravku‘ na skutečné publikování. Snažím se takovému předsudku vzpírat např. i tím, že co do náročnosti textů nerozlišuji mezi tím, píše-li do Tvaru nebo do Referenda.“

Když Jovanka Šotolová vypočítává specifika internetových textů, píše: „Přinášejí pohotovější a pro mě jednoznačně dostupnější informaci než tištěná periodika, umožňují srovnání, je možné informace ověřit nebo doplnit z více zdrojů... samé výhody.“ Tím se mimoděk dotýká na důležitosti „vysoké“, tištěné kultury, již jsme doposud nezmínili. Každý, kdo se pohybuje v prostředí internetu, totiž musí ověřovat, vybírat, srovnávat. Pro člověka bez kvalitního základu z oblasti tištěné kultury (kam počítáme i systém školního vzdělávání) se internet stane nepřehledným labyrintem a jeho výhody se okamžitě změny v nevýhody. Je tedy zřejmé, že bez terciární oblasti médií, bez masové komunikace, by síťová média nemohla smysluplně existovat a internetová literární kritika (byla-li by jaká) by se stala nesrozumitelnou změtí výkřiků bez začátku a konce.

Na druhou stranu pokud člověk kultivovaný tištěnou literaturou najde svůj individuální klíč k uspořádání internetového chaosu, objeví prostředí, které může „vysokou kulturu“ zpětně obohatit svojí karnevalovou živelností a nespoutaností. Zmíníme na závěr slova Jitky N. Srbové: „Není totiž pravdou, že by nebylo možné docílit na internetu kvalitní reflexe, že neprobíhají poučené debaty. O slovo se tu někdy bojuje se stejnou vehemencí jako v tradičních, papírových médiích. Nevýhodou je samozřejmě pomíjivost a jistě i malá prestiž. Na internetu se zkrátka musíme více snažit, aby nás někdo začal brát vážně.“

Summary:

This thesis surveys Czech literary criticism on the internet. The question behind this thesis is: can the “low culture” of the new media enrich the “high culture” of the traditional media, like it happened in the Middle Ages, according to Mikhail Bakhtin, with the “carnival culture” influencing the masterpieces of “high literature” including the novels of François Rabelais or Miguel de Cervantes y Saavedra?

First, I framed the object of my interest with the context of media studies, esp. with the tradition of (neo)technologic determinism and for the upcoming survey I used for example the thesis of Mark Poster. Then I made a digest through the history of thinking about the high and low culture.

I defined what the term “literary criticism on the internet” can mean (and also mentioned potential problems of such a definition). Then I used already existing survey among the personalities of Czech literary life about the contemporary literary criticism – I wanted to know whether this field has any problems and if so, whether new media can help anyhow. I found out that all of the respondents think that there are some problems in the contemporary literary criticism, and that surprisingly almost no one of them mentioned the existence of the literary criticism on the internet. The problems they thought of can be divided in two main groups (with the risk of a little simplification): “outer problems” (such as the inadequacy of space devoted to literary criticism in the media) and “inner problems” (such as the lack of real personalities among critics). The “outer problems” can be partly solved just by contributing from the technologic advantages of the new media (e. g. illimitability of space and time, the interactivity etc.), while on the other hand the second group of problems is hard to be solved even in theory. However, it was this group of “inner problems” that I focused on in the next part of this thesis.

I tried to describe the situation of Czech literary criticism on the internet in 2009 and 2012. I created the imaginary central line going from the pole of traditional media to the pole of new media, and I aligned the groups of websites on this scale. I found important projects there that exist in the periphery of Czech literary life (as reflected by the traditional media): the web magazine iLiteratura providing enormous amount of information and reflections of contemporary literature, even in the context of traditional media. As the next, I can name Jan Čulík from the daily *Britské listy* who used to reflect Czech literature continually, and in 2009 it was his bright review of the literary mystification *Bílej kůň, žlutěj drak* which proved that the insight to literature doesn't have to be connected with established traditional media.

I also discovered personalities (mostly from the younger generation) who come from the “world of new media” and stay there even after entering the “world of printed magazines”. They are e. g. Jakub Vaníček, Jitka N. Srbová (aka “Natasha” - the nick she uses in discussion servers) or Radomír D. Kokeš (aka “Douglas”). These young critics are “high” enough to match with the world of traditional culture but at the same time “low” enough not to “scorn the taste of masses” (which a critic Viktor Šlajchrt in the survey mentioned above has seen as a problem of Czech literary criticism).

Then I asked members of the web projects to fill in a short questionnaire focused on literary criticism on internet and its relationship to the culture of traditional media. Also, I posed the same questions to Czech book publishers as representatives of the traditional, “high” culture. I found out that the publishers’ relationship towards the new media critics was “slightly optimistic”, but at the same time ambivalent and distrustful. On the other hand the survey among members of web projects revealed that for these people internet publication was as valid as publication in printed media, but still they were aware of suspicion from the world of traditional “high” culture.

In a separate chapter I focused on comparison of 2009 and 2012. I found out that the websites connected to the traditional printed culture tend to parish, or on the contrary, transform into professional projects (usually with state financial support). The closer to the pole of new media, the more viable the websites tend to be. I also noticed increasing role of social networks, such as Facebook. For some websites these networks have become a welcome platform to address wider audience, while for others they have become a kind of competitor.

To conclude, traditional culture is highly important in new media. Web users must select, compare and verify - which are abilities gained from the traditional “arboreal” (term of Mark Poster) culture. If one doesn’t do so, the advantages of new media quickly turn into disadvantages and literary criticism on internet becomes incomprehensible mess of exclamations with no beginning or end.

But if a reader cultivated by the “high” culture is able to find his individual key to the internet chaos, he can find contents that can enrich the traditional media by return with the “carnival” spontaneity. Jitka N. Srbová concludes: “It’s not true that you can’t find high-quality reflections or sophisticated debates on the internet. Some people fight over words with the same intensity like people in traditional, “paper” media. Of course, the disadvantage is the passing nature of the web and low prestige. In short, on internet you must fight more to make people take you seriously.”

Použitá literatura:

AUST, Ondřej. *Perspektiva internetových periodik v závislosti na jejich obsahu a míře ekonomické soběstačnosti, vývoj a budoucnost internetového obsahu zejména českých internetových periodik*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2004. 46 s. Vedoucí bakalářské práce: Jaroslav Kábele

BARTHES, Roland. *Kritika a pravda*. Praha : Dauphin, 1997. 264 s. ISBN 80-86019-53-5

BACHTIN, Michail Michajlovič. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*. Vyd. 1. Praha : Odeon, 1975. 406 s.

BENJAMIN, Walter. *Dílo a jeho zdroj*. Praha: Odeon, 1979. 428 s.

DIENSTBIER, Jiří, DIENSTBIEROVÁ, Jiřina (eds.). *Evropan Milan Kundera*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 2010. 80 s. ISBN 978-80-254-6831-9a

DOKOUPIL, Blahoslav (red.). *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945 – 2000*. Vyd. 1. Brno : Host; Olomouc : Votobia, 2002. 334 s. ISBN 80-7294-041-4 (Host : brož.), 80-7198-521-X (Votobia : brož.)

ECO, Umberto. *Skeptikové a těšitelé*. 2. vyd. Praha: Argo, 2006. 367 s. ISBN 80-7203-706-4

ECO, Umberto; CARRIÉRE, Jean-Claude. *Knih se jen tak nezabavíme*. Praha: Argo, 2010. 164 s. ISBN 978-80-257-0266-6

GOLDSMITH, Jack, WU, Tim. *Kdo řídí internet*. Praha: Argo/Dokořán, 2009. 271 s. ISBN 978-80-257-0044-0

HANUŠKA, Petr; NOVOTNÝ, Vladimír. *Česká literatura ve zkratce 4 : Období od poloviny 40. let do současnosti*. Praha : Brána : Knižní klub, 2001. 215 s. ISBN 80-242-0587-4 (Euromedia Group - Knižní klub : váz.), 80-7243-115-3 (Brána : váz.)

HOLANOVÁ, Tereza. Literární server a nakladatelství Epika. Činnost, vývoj a další směřování. Bakalářská práce. Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK Praha. Praha: Karlova univerzita, 2012. 80 s.

JAVŮREK, Adam. *Vliv internetu na amaterizaci mediální produkce*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2009. 98 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Křeček, PhD.

JAVŮREK, Adam. *Weblogy jako alternativní zdroj informací*. Praha : Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2004. 59 s. Vedoucí bakalářské práce: Miloš Čermák

JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Masová média*. Praha: Portál, 2009. 413 s. ISBN 978-80-7367-466-3

JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara. *Média a společnost*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2003. 207 s. ISBN 80-7178-697-7

KOMORÁDOVÁ, Kateřina. *Mediace poezie při procesu proměny elitářské kultury na kulturu populární (masovou) pod vlivem elektronických médií v 21. století*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií, 2007. 160 s. Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.

KRÁL, Jiří T. *Nekorektní zápisky*. Praha: Nakladatelství Petr Štengl, 2010. 55 s. 978-80-904455-1-2

KRAUS, Jiří. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum, 2008. 172 s. ISBN 978-80-246-1578-3

KUČERA, Štěpán. *České internetové literární časopisy*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2006. 45 s. Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Anna Jonáková

KUČERA, Štěpán. *Česká internetová literární kritika*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2010. 76 s. Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6

OPLATKOVÁ, Martina. *Internetový kulturní časopis Totem a komunita kolem něj*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky, 2004. 67 s. Vedoucí diplomové práce: Tomáš Mrkvička

OSVALDOVÁ, Barbora (red.). *Zpravodajství v médiích*. Praha: Karolinum, 2001. 155 s. ISBN 80-246-0248-2

OSVALDOVÁ, Barbora – TEJKALOVÁ, Alice. (eds.) *Žurnalistika v informační společnosti - digitalizace a internetizace žurnalistiky: proměny a perspektivy žurnalistiky v epoše digitálních médií aneb nová média teoreticky i prakticky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 195 s. ISBN 978-80-246-1684-1

POSTER, Mark. *The Second Media Age*. Cambridge: Polity, 1995. 186 s. ISBN 0-7456-1396-9

POSTMAN, Neil. *Ubavit se k smrti: Veřejná komunikace ve věku zábavy*. Praha: Mladá fronta, 1999. 190 s. ISBN 80-204-0747-2

STRAUSS, Anselm; CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Překl. Stanislav Ježek. Boskovice: Nakladatelství Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

SÝKOROVÁ, Tereza. *České internetové literární časopisy v letech 2007 – 2013*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Katedra žurnalistiky, 2013. 76 s. Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Peter Valček, PhD.

ŠTOCHL, Miroslav. *Teorie literární komunikace*. Praha: Akropolis, 2005. 218 s. ISBN 80-86903-09-5

Použité prameny:

ČULÍK, Jan. Nečekejte zázraky, ale spisovatelské řemeslo autorka zvládla. *Britské listy* [online]. 2009-09-17. [cit 2010-04-11] Dostupný z WWW: <http://www.blisty.cz/art/49000.html>

JANDOUREK, Jan. Ironik, který pracuje, aby nebyl ztracen. *Mladá fronta DNES*. Roč. 16, č. 11, s. B-6. ISSN 1210-1168

JEDLIČKOVÁ, Petra. Elektronické publikování. *Ikaros* [online]. 1999, roč. 3, č. 3 [cit. 2010-01-29]. Dostupný na WWW: <http://www.ikaros.cz/node/314>

KOPÁČ, Radim. Je dobře, že internet ještě nikdo nedokázal ani trochu zkrotit: Rozhovor se Štefanem Švecem. *Portál české literatury* [online]. 23. 2. 2007 [cit 2010-03-31] Dostupný z WWW: http://www.czlit.cz/main.php?pageid=4&news_id=800

KOLÁŘOVÁ, Jitka. Česká literární kritika očima zainteresovaných. *iLiteratura* [online]. 2009-09-28. [cit. 2010-03-31] Dostupný z WWW: < <http://iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=24967>>

KOTRLA, Pavel. Zápisků Pavla Kotrly: Návrat do minulosti. *Host*. Roč. 20. č. 7, s. 27. ISSN 1211-9938

KUČERA, Štěpán. Jsou to spíš ty věci mezi řádky...: Rozhovor s Marcelou Pátkovou Linhartovou. *Salon*. Roč. 16, č. 272 s. 3. ISSN 1211-211

KUČERA, Štěpán. *Vietnamka? To si nekupuj to jsou klišé...* říkal jsem tátovi. *Dobrá adresa* [online]. Nedatováno. [cit 2010-04-11] Dostupný z WWW: < http://dobraadresa.cz/2010/DA02_10.pdf>

KUZMIČOVÁ, Anežka. Umberto Eco: Skeptikové a těšitelé. iLiteratura [online]. 2006-09-26. [cit 2010-02-20] Dostupný z WWW: <<http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=19807>>

LUKAVEC, Jan. François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance. iLiteratura [online]. 2008-01-27. [cit 2010-02-14] Dostupný z WWW: <http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=22067>

PATOČKA, Jakub. Štěstí z šesti: Vzory Deníku Referendum. *Deník Referendum* [online]. 2009-11-29. [cit 2010-04-15] Dostupný z WWW: <http://denikreferendum.cz/clanek/154-stesti-z-sesti-vzory-deniku-referendum>

PÍRKO, Martin. Nyx: Sekta, nebo Mensa? Lupa [online]. 23. 4. 2003 [cit 2010-04-28] Dostupný z WWW: <http://www.lupa.cz/clanky/nyx-sekta-nebo-mensa/>

ŠOFAR, Jakub. Česká literatura a internet. *Portál české literatury* [online]. Nedatováno. [cit 2010-03-31] Dostupný z WWW: <http://www.czlit.cz/main.php?pageid=25&PHPSESSID=406eb9fa459a437d379c64c5f8d0ac45>

ŠVEC, Štefan. Krize české literatury. *Britské listy* [online]. 2008-03-31. [cit 2009-12-27] Dostupný z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/39866.html>>

TRÁVNÍČEK Jiří. Odvyprávět současnost: Fendrychův blogoromán o generaci svobodných, leč ztracených. *Host*. 2009, roč. 25, č. 8, s. 71 – 72. ISSN 1211-9938

VEJLUPEK, Miroslav. Literární časopisy patří na internet. *Britské listy* [online]. 2009-06-26. [cit 2010-04-11] Dostupný z WWW: < <http://www.blisty.cz/art/47610.html>>

Internetové stránky:

A2 – elektronická verze <http://www.tydenika2.cz>

Blueworld <http://www.blueworld.cz/main.php>

Blog – Zdeněk Mitáček mitacek.blog.respekt.cz
Britské listy <http://www.blisty.cz/>
Čmelák a svět <http://zebry.cz/cmelakasvet.cz/>
Deník Referendum <http://denikreferendum.cz>
Digitalizovaný archiv Ústavu pro českou literaturu <http://archiv.ucl.cas.cz/>
Divoké víno <http://www.divokevino.cz/>
Dobrá adresa <http://www.dobraadresa.cz>
Edice X <http://www.edicex.cz/>
Epika <http://epika.cz/>
Host – elektronická verze <http://hostbrno.cz/casopis.php>
iLiteratura <http://www.iliteratura.cz>
Kavárna – elektronická verze <http://zpravy.idnes.cz/kavarna.asp>
Královiny <http://www.kral.bloguje.cz>
Lipár <http://lipar.blogspot.com/>
Listování <http://listovani.cz/>
Liter.cz <http://liter.cz/>
Literární zápisník Jakuba Vaníčka <http://jakubvanicek.bloguje.cz/>
Littera <http://www.littera.cz/index.php>
London Review of Books <http://www.lrb.co.uk/>
Malý čtenář bloguje <http://www.malyctenar.bloguje.cz/>
Martin Reiner – Trojblog <http://www.martinreiner.cz/80-blog-trojblog>
Michal Viewegh – Magnesia blogový román <http://blogovyroman.idnes.cz/>
Milan Děžinský bloguje <http://dezinsky.bloguje.cz/>
Nehybnost <http://nehybnost.blogspot.com/>
Neviditelný pes <http://neviditelnypes.lidovky.cz>
Nyx <http://www.nyx.cz>
Obrácená strana měsíce <http://www.obracena-strana-mesice.cz/>
Okoun <http://www.okoun.cz/>
Ostravak <http://ostravak.bloguje.cz/>
Písmák <http://pismak.cz/>
Potápěč <http://kotrla.com/frogman/index.php>
Portál české literatury <http://www.czlit.cz>
Poznámkový blok Pavla Kotrly <http://kotrla.com/pmpro/>
SALON – elektronická verze <http://www.novinky.cz/kultura/salon>

Skriptorium <http://www.inext.cz/texty/Book/skript.html>

Soukromý očko (blog Milana Fendrycha) <http://martin-fendrych.blog.tyden.cz/>

Šumařův sumář <http://sumar.bloguje.cz/>

Téma <http://www.gasbag.wz.cz/tema/index2.htm>

Texty <http://www.inext.cz/texty>

Totem <http://totem.cz/>

Wagon <http://www.almanachwagon.cz/>